

'Året utomlands' och det unga vuxenlivets geografi.

**En studie av utlandsflyttningar, vuxenblivande
och transnationell rörlighet bland unga.**

Lotta Frändberg

GÖTEBORGS UNIVERSITET

HANDELSHÖGSKOLAN

ISSN 0347-8521
ISBN 91-86472-74-7

Februari 2015
Avdelningen för Kulturgeografi, Institutionen för Ekonomi och Samhälle, Göteborgs universitet
Box 630, 405 30 Göteborg

Rapporten kan laddas ner från Göteborgs universitets publikationer - elektroniskt arkiv, GUPEA.
Se gupea.ub.gu.se

Innehållsförteckning

Förord.....	v
1. Introduktion.....	1
1.1 Bakgrund, syfte och frågor	1
1.2 Undersökningsdesign: en retrospektiv ansats	2
1.3 Avgränsningar.....	3
1.4 Rapportens disposition.....	5
2. Teoretiska perspektiv på transnationell mobilitet under tidigt vuxenliv	6
2.1 Inledning.....	6
2.2 Migration i livsförloppsperspektiv.....	6
2.3 Vuxenblivande i förändring	8
2.4 Mobilitet och vuxenblivande.....	11
3. Kunskap om ungdomars temporära internationella flyttningar	16
3.1 Inledning	16
3.2 Internationell migration – några övergripande trender.....	16
3.3 Flyttningar bland unga Européer.....	18
3.4 Kunskap om specifika former av tillfälligt utlandsboende	21
3.5 Rörlighetslänkar.....	22
3.6 Kort sammanfattning.....	24
4. Undersökningsdesign och metod	25
4.1 Inledning.....	25
4.2 Enkätundersökning.....	25
4.3 Intervjuundersökning	27
4.3.1 Urval	27
5. Resultat från enkätundersökningen	33
5.1 Inledning.....	33
5.2. Förekomst och egenskaper hos tillfälligt utlandsboende bland unga.	33
5.3 Rörlighetslänkar.....	36
5.4 Utlandsboende i standardiserade och komplexa övergångar till vuxenliv	41
6. Tre typer av dynamik.....	44
6.1 Inledning.....	44
6.2 Mellanår	45
6.3 Omvärdering.....	46
6.4 Stegring.....	53

7. Utlandsvistelsernas betydelser för övergång till vuxenliv.....	69
7.1 Inledning.....	69
7.2 Personliga projekt.....	69
7.3 Strategier för att hantera möjligheter och osäkerhet.....	74
8. Slutsatser	84
Referenser	89
Bilaga 1	96

Förord

Rapporten är resultatet av ett treårigt forskningsprojekt med titeln "Året Utomlands – vägen till ett transnationellt liv? Rörlighetskonsekvenser av utlandsvistelse under tiden som ung vuxen", finansierat av Vetenskapsrådet. En del av innehållet har tidigare publicerats i form av vetenskapliga artiklar. I Frändberg (2014a) "Temporary Transnational Youth Migration and its Mobility Links" *Mobilites* 9(1), presenterade jag resultat som ungefär motsvarar innehållet i kapitel 5, och i Frändberg (2014b) "Acceleration or Avoidance? The Role of Temporary Moves Abroad in the Transition to Adulthood" *Population, Space and Place* DOI: 10.1002/psp.1851 presenteras resultat motsvarande innehållet i kapitel 7, i koncentrerad form.

Jag vill tacka de unga vuxna som medverkat i projektet, särskilt de fjorton kvinnor och män som ställde upp på långa intervjuer om sina rörlighetsbiografier – jag lärde mig oerhört mycket av dessa samtal! Jag vill också tacka medlemmarna i mobilitetsforskargruppen vid Avdelningen för Kulturgeografi, Göteborgs universitet, för inspiration, stöd och konstruktiv kritik under hela projektiden.

1. Introduktion

1.1 Bakgrund, syfte och frågor

Att ungdom och resande hänger samman är en föreställning med djupa rötter i vår kulturhistoria. Den bygger på idén att ungdomen är en tid för utforskning såväl av det egna jaget som av världen men också på tanken att fysisk förflyttning är förknippat med personlig utveckling (Adler 1975; Brown 2009; Daniels & Nash 2004; Murphy-Lejeune 2002). Fram tills ganska nyligen var det bara ett litet fåtal som kunde förverkliga sådana långa och långvariga resor och då innebar de ofta stora risker. Idag har global rörlighet blivit tillgängligt för många. Inte minst bland dagens unga svenskar är det ganska vanligt att spendera en period utomlands för att studera, arbeta eller resa mellan olika platser. Åtminstone en tredjedel av de som idag är mellan 25 och 30 år har vistats utomlands en längre tid i något av dessa syften (Ungdomsstyrelsen 2003). Inom vissa grupper av medelklassen ses en sådan erfarenhet som ett näst intill obligatoriskt led på vägen mot vuxenliv. Ibland sägs att det är en förutsättning för ett framgångsrikt liv i en alltmer globaliserad värld: genom att lära sig nya språk, få inblick i andra samhällssystem och allmänt bli mer världsvan formas man till den sorts gränsöverskridande och rörliga person som efterfrågas alltmer.

En viktig men hittills förbisedd aspekt av denna utveckling är vilka de mer långsiktiga konsekvenserna för rörligheten blir, både på individ- och på befolkningsnivå. Vilken roll spelar de tillfälliga utlandsflyttarna bland ungdomar för hur deras "livsgeografier" sedan utvecklas? (Daniels & Nash 2004) I vilken mån leder de till någon form av transnationellt liv? Att man från olika EU organ så ihärdigt vill främja ungdomars rörlighet över gränser, bygger delvis på ett antagande om att sådana erfarenheter leder till ökad rörlighet också i det längre perspektivet, över individens liv (Bertoncini 2008). En ökad ungdomsrörlighet är en del av en strategi för att förverkliga visionen om ett "monotopiskt" Europa präglad av friktionsfria flöden av varor, personer, kapital och tjänster (Jensen & Richardson 2004). Men en sådan utveckling har ju som bekant en problematisk baksida: när det gäller fysisk förflyttning har avståndsfriktionen egentligen inte minskat utan snarare överförs från användning av tid (och pengar) till användning av icke-förnybara resurser samt miljöutrymme. Med andra ord så går det relativt lätt och billigt att resa mellan länder idag, samtidigt som ingen vet hur vi skall hantera de växande utsläpp av växthusgaser som den ökande rörligheten bidrar med. Ur ett sådant perspektiv framstår utvecklingen mot avsevärt utvidgade aktivitetsrum och alltmer uttänjda sociala nätverk som en process som inte bara handlar om krympande avstånd (Harvey 1990) utan också om avståndsskapande (Illich 1974, Guiver & Jain 2011). Annorlunda uttryckt kan man säga att om människors livsgeografier generellt utvecklas i en riktning mot större avstånd och mer rörlighet, så leder detta inte bara till att samhället rörlighetskaptal ökar utan också dess rörlighetsbörda (Shove 2002).

Mot denna bakgrund är syftet med rapporten att närmare undersöka vilken betydelse ungdomars tillfälliga utlandsflyttningar har för den tidiga livsbanans utveckling och, särskilt, för den fortsatta transnationella rörlighetens omfattning och utsträckning. Under senare år har det bland geografer vuxit fram ett intresse för att förstå tillfälliga former av transnationell rörlighet ur ett biografiskt perspektiv (Williams & Hall 2002, Hall 2005b, Frändberg 2006; 2008). Detta hänger samman med ett vidare intresse för att begreppsliggöra samband och gråzoner mellan olika former av långväga rörlighet, som t ex turism och migration, vilka hittills setts som separata fenomen (Bell & Ward 2000; Williams, King & Warnes 2000; Hall & Williams 2002; King 2002; Coles, Duval & Hall 2004; Hall 2005a; Williams, Chaban & Holland 2011). Detta senare kan i sin tur ses som ett viktigt led i att förstå

transnationalisering och globalisering som pågående processer av rumslig omorganisering där en form av samspel och utbyte över avstånd leder till vidare till nästa, i synnerhet i en situation av tilltagande fysisk och virtuell tillgänglighet.

Rapportens övergripande syfte faller ut i två delsyften med därtill hörande forskningsfrågor. Ett *första* delsyfte är att undersöka tillfälligt utlandsboende under ungdomsåren utifrån vuxenblivandet som process. Forskning om övergången från att vara ungdom till att vara vuxen handlar huvudsakligen om unga människors vägar genom utbildningssystem och arbetsmarknader (Heinz 2009), men den rumsliga dimensionen av processen har hittills fått mycket liten uppmärksamhet (Cairns 2008). En första forskningsfråga är således:

1. Vilken roll spelar tillfälligt utlandsboende i övergången från ungdomstid till vuxenliv?

Ett andra delsyfte är att utforska rörlighetskonsekvenserna av tillfälligt utlandsboende på kort och medellång sikt. Detta innebär att så långt möjligt undersöka arten och betydelsen av de specifika samband som finns mellan utlandsflyttningar och andra rörlighetspraktiker och -händelser i den tidiga livsbanan. Den andra forskningsfrågan lyder:

2. Vilka samband går att urskilja mellan tillfälligt utlandsboende och andra rörlighetshandlingar före, under och efter vistelsen?

1.2 Undersökningsdesign: en retrospektiv ansats

Syften och frågor rör alltså förlopp på individnivå som sträcker sig över många år. För att besvara frågorna behövs med andra ord någon form av longitudinella data. Den aktivitet eller händelse som står i fokus är utlandsflyttningar under tidigt vuxenliv, alltså åren som följer efter gymnasiet. Men frågorna handlar om (rörlighets-) konsekvenser på sikt av denna händelse, vilket innebär att undersökningen behöver fånga vad som händer också flera år efter detta. För så långa tidsperioder är panelstudier en mycket dyr och osäker strategi, dessutom skulle ett sådant upplägg helt spränga tidsramarna som stått till förfogande för denna studie. Istället har jag valt att försöka fånga de aktuella förloppen retrospektivt, med andra ord har jag bett respondenter att återge vad som hänt bakåt i tiden. Ett sådant upplägg innebär naturligtvis en risk för olika former av felrapportering på grund av att minnesbilder försvagas och förändras allteftersom tiden går. Det har alltså handlat om en avvägning mellan, å ena sidan, att söka fånga en tidsperiod som är tillräckligt lång för att man ska kunna uttala sig om de förändringsförlopp frågorna gäller, och, å andra sidan, undvika alltför stora problem med minnesförfall.

Mot denna bakgrund valde jag att vända mig till *trettioåringar* (individer födda 1980) och be dem beskriva utlandsboende och resande under perioden som gått sen de slutade gymnasiet. I ett första steg genomförde jag en extensiv studie i form av en enkät riktad till ett representativt urval av trettioåringar boende i Göteborg hösten 2010. Denna del av studien var alltså inte uteslutande riktad till personer med erfarenhet av utlandsboende. Tanken med detta var dels att få en uppfattning om hur vanligt det är med en sådan erfarenhet hos unga vuxna, urbana, svenskar i allmänhet, dels att kunna jämföra rörligheten hos de *med* ett utlandsboende bakom sig med de *utan* en sådan erfarenhet. Förutom frågor om utlandsboende och resande fanns också några bredare frågor om utbildning, arbete och familjeförhållanden under de drygt tio år som studien gällde.

Frågeställningarna ovan kan dock inte besvaras tillfredsställande med en enbart extensiv ansats. För att få mer ingående kunskap om individuella förlopp och vilken betydelse flyttningar och rörlighet mer generellt har för människor i den här livsfasen, genomförde jag i ett andra steg uppföljande djupintervjuer med fjorton av de respondenter som deltagit i enkätstudien. Samtliga dessa fjorton hade bott utomlands under ett eller flera år efter gymnasiet.

1.3 Avgränsningar

Denna studie handlar om betydelser och följder av en form av rörlighetshandling som här kallats ungas tillfälliga utlandsboende. Innan vi går vidare är det viktigt att först klara ut om och hur den utpekade formen av mobilitetshandling – ungas utlandsflyttningar – går att avgränsa mot andra dylika handlingar och varför det är meningsfullt att göra så.

1.3.1 Flyttningar och andra former av rörlighet

En central fråga gäller gränsdragningen mellan flyttningar och andra former av rörlighet. På ett generellt plan kan man säga att olika rörlighetsformer är inbördes vagt avgränsade (t.ex. långpendling, säsongsboende och migration) och därmed svåra att kategorisera på ett entydigt sätt. Dessutom är de i många fall sammanlänkade på så vis att de direkt eller indirekt påverkar varandra (t.ex. kan flyttningar påverka vardagligt resande till arbetsplats och/eller vänner). Flera forskare har därför pekat på betydelsen av att tänka i termer av ett mobilitetskontinuum (King 2002) eller mobilitetsyta (Bogren 2008), snarare än distinkta kategorier, när det gäller rörlighetshandlingars tidliga och rumsliga gränser (Bell & Ward 2000; Hall & Williams 2002; Bogren 2008).

Denna problematisering av gränsdragningar har inte minst gällt frågan om och hur migration/flyttningar urskiljs/avgränsas från andra, mer tillfälliga och kortvariga rumsliga förflyttningar. Förenklat kan man säga att migration tidigare betraktats som en förändring av bostadsorten som är permanent och/eller avser att vara permanent (Bogren 2008; Hauvette 2010). Under de senaste två decennierna har detta synsätt problematiserats allt mer, inte minst när det gäller *internationell* migration, bland annat på grund av att temporära flyttningar och cirkulära rörelsemönster blivit allt vanligare. (Bell & Ward 2000; Hall & Williams 2002; King 2002; Boyle 2009). I sin genomgång av olika ”mellanformer” av internationell rörlighet – m a o temporära internationella flyttningar – i Europa diskuterar Russel King särskilt ”student migrations”, ”the year abroad” samt ”the big overseas experience” (2002). Samtliga dessa är fenomen ganska starkt knutna till unga vuxna.

Sannolikt är den stora delen av utlandsflyttningarna bland unga svenskar inte avsedda att vara permanenta – snarare finns troligtvis i de flesta fall en tydlig plan och/eller föreställning om återvändande inom några månader eller något år. Samtidigt handlar det ofta om flyttningar i bemärkelsen att man skaffar sig en egen bostad och ett vardagsliv med rutiner på en annan plats. Och det är i detta avseende som gränsen gentemot ’resor’ dras i denna undersökning: fokus ligger på konsekvenserna av *mer varaktiga vistelser på en plats i ett annat land* just för att sådana i högre grad än ’rundresor’ leder till att nya, starka band till personer och platser långt borta knyts – band som i sin tur kan komma att långsiktigt påverka individens rörlighetsmönster över stora avstånd.

Svårigheterna med att dra tydliga gränser mellan olika former av internationell rörlighet skall dock i detta fall inte i första hand ses som ett problem eftersom en central del av syftet med studien är att

belysa kopplingarna mellan rörlighetsformer med olika varaktighet. Att dra en tydlig tidsgräns i bemärkelsen hur lång en utlandsvistelse skall vara för att betraktas som "flytt" är naturligtvis kritisk så fort man skall genomföra en empirisk undersökning i syfte att kvantifiera det hela som ett fenomen. Man kan också välja att undersöka förekomst och former på ett inkluderande vis, man försöker fånga upp ett så brett spektra av utlandsvistelser som är möjligt utan att hamna i den långt mycket större mängden som utgörs av kortvariga besök/resor. I denna undersöknings extensiva del har jag valt detta senare tillvägagångssättet. I enkätundersökningen ombads respondenterna därför att rapportera samtliga utlandsvistelser som varat minst tre månader som utlandsboende. De uppföljande intervjuerna gjordes emellertid bara med personer som bott utomlands i ett år eller mer.

1.3.2 Varför utgå från nationsgränser?

En annan viktig fråga om gränsdragning gäller valet att särskilja flyttningar till utlandet från flyttningar inom landet. Mot bakgrund av den omfattande diskussionen om transnationalism och uppmaningar att undvika 'metodologisk nationalism' (Wimmer & Glick Schiller 2002) bör ett sådant val inte göras utan att bevekelsegrunderna tydliggörs. Är särskiljandet av utlandsflyttningar i detta projekt bara en reproduktion av allmänt hållna föreställningar om ett homogent nationellt rum som omges av en annorlunda, främmande, exotisk omvärld utanför landets gränser? Om det nu är rörlighet över stora geografiska avstånd som utgör det underliggande intresset, kanske man istället borde ta fasta på flyttningar som är långväga, t ex över 100 mil, oavsett om de går till en plats inom eller utanför landet? Eller åtminstone söka länka flyttningar inom och utanför landets gränser på något vis?

Utgångspunkten för valet att urskilja utlandsflyttningar från andra flyttningar är att de *faktiska och föreställda* stora kulturella och språkliga skillnader gentemot hem- eller ursprungsplatsen är centrala som *drivkrafter* bakom ungas långväga rörlighet. Utgångspunkten är med andra ord att 'utomlands' är en aktuell och strukturerande kategori i ungas (och andras) sätt att förhålla sig till omvärlden (även om det naturligtvis också betyder mycket vilken stad, vilket land och vilken världsdel man flyttar till) –att det i vår kultur finns en föreställning om utlandsvistelsers särskilda och positiva betydelse och att denna föreställning (oavsett om den kan hävdas vara sann eller falsk i någon mer objektiv bemärkelse) gör det meningsfullt att urskilja utlandsflyttningarna som en *rörlighetspraktik* med delvis andra drivkrafter och konsekvenser än flyttningar inom landet.

Detta antagande är naturligtvis inte oproblematiskt. Det är säkert så att det föreställda 'utomlands' inte helt och hållet överensstämmer med nationsgränserna. Så uppfattar t ex troligtvis många unga svenskar att flytta till Norge för att jobba och tjäna pengar som ett helt annat slags projekt än att flytta till Barcelona för att jobba på bar. Dessutom är det sannolikt så att kategorin 'utomlands' är allt annat än okomplicerad för den stora grupp unga svenskar med utländsk bakgrund. Det vore onekligen intressant att utforska om och hur unga upprätthåller alternativt utmanar 'utlandet' som tydlig kategori. Detta ryms dock inte inom ramarna för denna undersökning.

1.4 Rapportens disposition

I nästa kapitel presenterar jag de teoretiska perspektiv som varit centrala för projektets problemformulering och frågeställningar. En första teoretisk utgångspunkt kan beskrivas som ett intresse för skärningspunkten mellan människors livsförlopp och deras fysiska rörlighet. En andra utgörs av teorier om vad som präglar vuxenblivande i vår tid, med fokus på individualiseringsteori och hur frågor om rörlighet blir relevanta ur detta perspektiv. I kapitel tre går jag igenom forskning om unga vuxnas tillfälliga transnationella flyttningar och försöker dels ge en bild av vad man vet om fenomenets omfattning, dels vilka olika former av flyttningar som varit i fokus för forskningen. Kapitel fyra presenterar sedan den retrospektiva undersökning av flyttningar och resande bland ett urval av svenska 30-åringar, som utgör rapportens empiriska bas. Därefter presenterar jag undersökningens resultat i tre olika kapitel. Kapitel fem redogör för resultaten från den extensiva studien, med fokus på kvantitativa samband mellan utlandsflyttningar och andra former av rörlighet, medan kapitel 6 och 7 presenterar resultat från intervjuundersökningen. I det sista kapitlet söker jag sedan sammanfatta och föra samman resultaten för att besvara undersökningens två frågeställningar.

2. Teoretiska perspektiv på transnationell mobilitet under tidigt vuxenliv

2.1 Inledning

De båda frågor jag söker besvara i denna rapport berör samband som ofta tas för givna i forskning om ungdomars rörlighet. Tanken att det finns en direkt koppling mellan vuxenblivande och långväga rörlighet (fråga 1) finns ofta närvarande i texter om ungas resande och flyttningar, men det är ovanligt att man specificerar eller närmare diskuterar *hur* detta samband faktiskt ser ut. När det gäller samband mellan tillfälligt utlandsboende och andra rörlighetshandlingar (fråga 2) är det vanligt att man utgår från eller söker belägga rörlighetens självförstärkande effekt: att människor som flyttar och reser mycket utomlands tidigt i livet som följd blir mer rörliga också som vuxna. De specifika förutsättningarna för att detta skall/inte skall ske, eller mekanismerna genom vilka det i så fall sker, diskuteras sällan. Genom att ställa frågor om dessa ofta förgivettagna samband, vill jag alltså bidra till en nyansering och fördjupning av diskursen om ungdomars rörlighet. Detta sker med nödvändighet utifrån vissa teoretiska utgångspunkter, vilka jag söker klargöra i detta kapitel.

2.2 Migration i livsförloppsperspektiv

Tidsgeografin utgör en viktig inspirationskälla för detta arbete. De centrala tidsgeografiska begreppen *individbana* och *tidrumtrajektorier* introducerades enligt Hägerstrand för att hjälpa oss inse betydelsen av *kontinuitet* i hur situationer följer på varandra (Hägerstrand 1982, s.323). Kontinuiteten har sin grund i individers (samt andra organismers, liksom tingens) obrutna fysiska identitet under sin livstid och innebär på ett generellt plan att tidigare situationer och händelser begränsar och motiverar – men bestämmer inte entydigt – riktning och form på den fortsatta banan. Individbanan representerar ett i tidrummet ständigt pågående *framträdande* från det som föregått. Begreppet betecknar alltså både begränsning och öppenhet i förhållande till framtiden (Hägerstrand 1975).

Tidsgeografin kan betraktas som en variant av geografisk livsförloppsforskning. I en översikt över detta forskningsfält sammanfattar Bailey (2009) de centrala poängerna på följande vis:

..lifecourse scholarship seeks to describe the structures and sequences of events and transitions through and individual's life.. Geographers have turned to individual biographies to organize such accounts..*Biographies help relate trajectories* (or 'careers', including residential location, mobility, work, incarceration) *to transitions* (such as the demographic triumvirate of birth, death, and migration events, and nest-leaving, partnering, separating, retirement) *and the spaces and times they flow through.*
(Bailey 2009, s. 407-408, min kursivering)

Ett sätt att formulera poängen med geografers intresse för individers biografier är att man vill sammanföra kunskap om faktiska förflyttningar i tid och rum med kunskap om övergångar i livet som har med själva livsprocessen, individens utvecklingsprocess, och förändringar i social 'status', att göra (födelse, vuxenblivande, familjebildning, separation, förändringar inom yrkeslivet, pensionering, funktionshinder, död). Övergångar som kan vara, men inte nödvändigtvis är, kopplade till rumsliga förflyttningar. Daniels och Nash (2004) har fångat detta på följande vis:

The arts of geography and biography appear closely connected: life histories are also, to coin a phrase, *life geographies* (Daniels & Nash 2004, s. 450)

När det gäller forskning om migration har olika former av longitudinella ansatser länge använts för att få kunskap om hur flyttningar hänger samman med andra förlopp i individers liv, såsom

boendekarriärer, yrkeskarriärer eller familjebildning (Boyle 2009). Under de senaste decennierna har också mer tydligt biografiska eller livshistoriska ansatser börjat användas (King 2002; Boyle 2009). En biografisk ansats inom migrationsforskning innebär att man ser flyttningen som en handling i ett långvarigt tidsflöde ('i tiden') snarare än ett isolerat fenomen och att man söker ta hänsyn till en individs hela livshistoria för att förstå varför denne flyttar (Halfacree & Boyle 1993; Findlay & Li 1997).

Att se migrations- eller andra rörlighetshandlingar i sitt vidare biografiska sammanhang är en första, grundläggande innebörd av begreppet *rörlighetsbiografi*. En kompletterande tolkning betonar också, eller i första hand, samband och mönster av mobilitet vid olika tider eller i olika faser av en individs liv. Beroende på vilken tidrumsskala som uppmärksammas kan detta handla om att förstå samband mellan tidigare flyttningar och dagliga rörlighetsmönster (Lanzendorf 2003; Scheiner 2006) eller, som här, sambandet mellan tidigare internationella flyttningar å ena sidan och fortsatta utlandsflyttningar och/eller -resande (Williams & Hall 2002; Hall 2005b; Frändberg 2006; 2008). Ett biografiskt perspektiv är därför ofta en mer eller mindre tydlig del av den växande litteratur som undersöker samband mellan olika former av långväga rörlighet som tidigare betraktats som separata fenomen, såsom turism och migration (Bell & Ward 2000; Williams, King & Warnes 2000; King 2002; Coles, Duval & Hall 2004; Williams, Chaban & Holland 2011).

En central tanke i flera av de arbeten som intresserat sig för samband mellan rörlighet i olika delar av en individs liv, är att rörligheten generellt sett är 'kumulativ' eller självförstärkande. Ett intressant exempel finns i en internationell studie där man undersökt kopplingar mellan erfarenhet av flyttningar under det tidiga livsförloppet (upp till och med 35 år) å ena sidan, och arbetsrelaterad rörlighet – alltifrån långpendling till interregionala och internationella flyttningar i arbetssyfte, å den andra (Viry, Hofmeister & Widmer 2010). Författarna visar här att det finns starka samband (direkt eller indirekt) mellan flyttningar under det tidiga livsförloppet och graden av/sannolikheten för arbetsrelaterad mobilitet senare i livet. De visar också att det finns ett starkt samband mellan flyttningar under den tidiga livsfasen och hur geografiska utspritt det sociala nätverket är:

The strong link between high relocation trajectories, high motility and spatial spread of friendship networks provides evidence that highly mobile and motile people develop the capabilities to maintain friendship ties in spite of physical distance and to aggregate new contacts from various places in their social network. (Viry, Hofmeister & Widmer 2010, s. 169)

När det gäller tillfälliga utlandsflyttningar under ungdomstiden har flera forskare påpekat att just dessa kan få omfattande konsekvenser för hur rörligheten senare i livet kommer att se ut (King & Ruiz-Gelices 2003; Williams, Chaban & Holland 2011). I en artikel om studenters internationella rörlighet skriver King och Ruiz-Gelices:

We see a value in theorising student mobility and migration in terms of the complex relationships between individualization and globalization discussed by Beck and Beck-Gernsheim (2002). Students who choose to study abroad *are taking a significant step in setting in motion their own individualized life-projects. In moving to another country and culture at a strategic stage of their personal development, they start to create their own 'bricolage-biographies' ..with links potentially to several places, skills, cultures and languages* (King & Ruiz-Gelices 2003, s. 245-246; min kursivering)

Hänvisningen i citatet, till att studenter som flyttar utomlands gör så i en strategiskt viktig fas av deras personliga utveckling, förutsätter en förståelse av människors liv som strukturerat enligt ett visst mönster – att livsförloppet består av ett antal bestämda faser och övergångar mellan dessa. Studenter antas befinna sig i en strategiskt viktig fas just för att de är i övergången mellan ungdomstid och vuxenliv – en tid då händelser och omständigheter de möter och beslut de fattar ofta får betydelse på lång sikt, kanske för resten av deras liv (Bagnoli & Ketokivi 2009). För att lägga grunden till en förståelse för rörlighetens betydelse under denna livsfas, kommer jag i nästa avsnitt att diskutera teoretiska perspektiv på övergången mellan ungdomstid och vuxenliv och hur denna övergångsfas har förändrats under de senaste decennierna.

2.3 Vuxenblivande i förändring

Forskning om övergången mellan ungdomstid och vuxenliv i Europa tycks samstämmig med avseende på de övergripande förändringstendenser som präglade de senaste decennierna: att ungdomstiden successivt *förlängts* och att den *destandardiserats* (du Bois-Reymond, Plug, te Poel & Ravensloot 2001; Westberg 2004; Walther 2006). När det gäller de underliggande orsakssambanden och de vidare implikationerna av dessa trender, skiljer sig uppfattningarna åt en del.

I början av 1990-talet presenterades några samhällsteoretiska arbeten som fått mycket stort inflytande på förståelsen av vad det innebär att vara ung och bli vuxen i vår samtid. Viktigast här är Anthony Giddens och Ulrich Becks teorier om *individualisering* och *risk* (Giddens 1991; Beck 1992; Beck & Beck-Gernsheim 2002). Giddens och Beck menar att de generationer som varit unga under 1900-talets senaste decennier har erfarit ett vuxenblivande som i väsentliga avseenden skiljer sig från tidigare generationers. Det traditionella industrisamhällets tillbakagång med omfattande förändringar av arbetsmarknad och utbildningssystem, har lett till en ökad individualisering med avseende på identitet och ansvar för det egna livsödet. Samtidigt som en allt större del av våra aktiviteter och relationer försiggår via eller är direkt påverkade av system och strukturer på avstånd – inte minst välfärdsstatens regelsystem, världsmarknadens mekanismer och massmedia – har identiteter och livsformer baserade på tradition och grupptillhörighet (religion, lokalsamhälle, familj, könstillhörighet, klass) trätt tillbaka till förmån för (föreställningen om) "a life of one's own" (Beck 1992; Beck & Beck-Gernsheim 2002). Det som tidigare förväntats av ett fåtal – att fatta beslut, rationellt planera och göra kloka val med avseende på samtliga aspekter av livet – har nu kommit att bli ett dominerande ideal som förväntas av allt fler (Beck & Beck-Gernsheim 2002).

Giddens diskuterar de här frågorna i termer av identiteten som ett *reflexivt projekt* vilket i hög grad handlar om att konstruera den egna biografien som en sammanhängande berättelse. Enligt Giddens är detta förhållningssätt till den egna identiteten något näst intill oundvikligt för människor som lever i senmoderna samhällen (1991). Några av de grundläggande orsakerna till detta finner han i traditionernas avtagande betydelse, att vi till följd av differentiering och funktionsuppdelning i vardagen rör oss mellan en mångfald av sociala sammanhang samt att den generella synen på kunskap i det moderna samhället genomsyras av ifrågasättande, omprövning och tvivel. En fjärde central faktor är den ökande betydelsen av indirekt erfarenhet. Genom språket har vi människor alltid haft tillgång till erfarenhetsvärldar utanför det omedelbara här och nu, men expansionen och diversifieringen av elektroniska media under de senaste decennierna har inneburit ett enormt ökat utbud av indirekt erfarenhet – både med avseende på mängden tillgänglig information och geografisk

räckvidd /täckning. Som en följd minskar platsens och de konkreta erfarenheternas betydelse för identitetsskapandet (Giddens 1991). Detta är något som ofta framhålls som centralt när man diskuterar individualisering kopplad till ungas situation. Den kraftigt ökade betydelsen av indirekt erfarenhet är särskilt betydelsefull för unga eftersom de befinner sig i en kritisk fas av 'identitetsbyggande' samtidigt som de är exponerade för ett enormt inflöde av internationell/global ungdomskultur (Furlong & Cartmel 1997).

Individualiseringstrenden hänger nära samman med en förlängd period av ungdomstid och semiberoende, en s.k. 'post-adolescens' (du Bois-Reymond 1998). Denna livsfas präglas av relativt stor frihet och autonomi men också av stor osäkerhet (Furlong & Cartmel 1997). Man befinner sig mellan barndomens och tonårstidens beroende och vuxenlivets omfattande ansvar gentemot barn och arbetsgivare. Många experimenterar med olika livsstilar och prövar olika yrkesbanor och boendeorter. Denna period - mellan det att man slutar skolan tills man etablerar sig med fast jobb och familj - har successivt blivit längre under hela efterkrigstiden och i Sverige har denna trend fortsatt in på 2000-talet (Ungdomsstyrelsen 2003). De grundläggande orsakerna till förändringen är en minskad efterfrågan på okvalificerad arbetskraft och utbildningssystemens omfattande expansion och diversifiering.

En viktig fråga i anslutning till individualiseringsteorin gäller om man skall tolka den i termer av *objektivt* ökade valmöjligheter – dvs att social bakgrund i termer av kön, klass etc. faktiskt betyder mindre för vilka livschanser individen har – eller om man skall uppfatta förändringen som något som i första hand handlar om en *subjektiv* upplevelsen av ökad valfrihet, större egenansvar, större önskan om egenkontroll, att man i högre grad än tidigare tolkar misslyckanden i termer av egna misstag etc. Många har varit kritiska mot en överbetoning av individualiseringstesen i den objektiva bemärkelsen (Furlong & Cartmel 1997; Skogen 1999). Mot Becks och Giddens individualiseringsteseer ställs perspektivet att globaliseringen snarare förstärker klasskillnader: De ökade riskerna och den ökade osäkerheten som följer med globaliseringen kanaliseras systematiskt till nackdel för ungdomar och unga vuxna, och då särskilt de mindre kvalificerad och lågutbildade grupperna. (Ruddick 2003; Blossfeld, Buchholz & Hofäcker 2009). Trenden mot ökat ansvar för individen är något som systematiskt privilegierar den form av socialt och kulturellt kapital som hör till medelklassen. Förlängningen av ungdomstiden ses utifrån detta perspektiv i första hand som en konsekvens av den ökade osäkerheten och de strategier ungdomar använder för att hantera denna; såsom växling mellan tillfälliga arbeten, arbetsmarknadsåtgärder och/eller studier (Mills & Blossfeld 2005; Blossfeld, Buchholz & Hofäcker 2009). I detta perspektiv blir föreställningen om "choice biography" delvis en förskönande omskrivning av vad som för de flesta snarare är en "risk biography": "Individualism as a popular ethos in contemporary European societies may in part be a collective way to deal with the inherent unpredictability of life" (Bagnoli & Ketokivi 2009, s. 317)

Både Giddens och Beck är tydliga med att ett ' eget liv' idag inte bara är en möjlighet utan också ett krav; även att välja en mer traditionell livsform innebär ett risktagande som man som individ måste stå till svars för. Beck och Beck-Gernsheim (2002) talar om detta i termer av "*institutional individualism*". Detta är ett perspektiv som delas av Walther (2006), som diskuterar förändringen av övergången till vuxenlivet i termer av *förlängning*, *diversifiering* och *jojo-isering* och betonar att det ökade kravet på egna val och eget ansvar för hur livsförloppet gestaltar sig, är en tendens som gäller trots kvarstående ojämlikheter:

..these characteristics of destandardized transitions have been referred to using the metaphorical term of *yo-yo transitions* representing the, perhaps significantly long, period of time shift between youth and adulthood for young people. The fact that *yo-yo transitions either evolve from individual choice or are imposed as a result of failing to enter a standard biography* points to the persistence of 'old' inequalities according to social background, education, gender, region and ethnicity underneath these 'new' transition structures. Despite unequal access to resources and opportunities young people are increasingly confronted with situations where they have to make their own decisions. (Walther 2006, s 121)

Det tycks som att kontroversen här till stor del handlar om ifall man tolkar de förändringar som skett i första hand som en anpassning till förändrade strukturella krav eller som ett uttryck för förändrade normer i relation till livsbanan. Heinz (2009) menar att det är just spänningen mellan ökad osäkerhet å ena sidan och ökade krav på att själv forma sitt liv, som lett till en högre grad av oförutsägbarhet i livsförloppen:

I shall argue that the instabilities of the life course stem from the tension between uncertain life chances and the culture of individualism which expects that people actively shape their biographies (Heinz, 2009, s. 3)

Senare skriver Heinz att ungdomar under övergången från skola till arbetsliv, utvecklar egna riktlinjer för sitt vuxenliv, vilka på olika sätt svarar mot "the norm of flexibility" (2009, s. 11). Tanken på flexibilitet som norm är intressant i sammanhanget: Medan "choice biography" leder tankarna till individen som suverän och styrande aktör, är begreppet flexibilitet mer knutet till anpassning och är därför kanske bättre lämpat att återspegla den spänning mellan osäkerhet /risk och möjlighet/val, som tycks präglade denna diskussion.

Ett viktigt bidrag till diskussionen kommer från studier som jämför övergången mellan ungdomstid och vuxenliv i olika välfärdsregimer i västliga samhällen (Blossfeld, Klijsing, Mills & Kurz 2005; Walther 2006). Utgångspunkten är att, trots att unga är förhållandevis mer utsatta för den osäkerhet som genereras av globaliseringen än andra grupper, nationalstater och i synnerhet de institutioner som formar ungas liv ändå genererar specifika svar på globaliseringsprocesserna i form av ganska olika förutsättningar och normer i olika samhällen. Centrala åtskiljande dimensioner är omfattningen av de sociala trygghetssystemen men också utbildningssystemets struktur, regleringen av arbetsmarknaden och familjebildning (Mills & Blossfeld 2005; Walther 2006). De två studier som jämfört förutsättningar och normer kring den tidiga livsbanan utifrån detta perspektiv har använt delvis olika typologier men gemensamt är att de Nordiska länderna urskiljs som en separat välfärdsregim, karakteriserad av offentligt trygghetssystem som omfattar alla oavsett bakgrund, en hög andel unga som fullgör högskoleförberedande utbildning samt en hög nivå av kvinnligt deltagande i arbetsmarknaden möjliggjort av föräldraförsäkring och offentlig barnomsorg.

Walther (2006) utvecklar tanken att förändringarna av ungdomars övergång i vuxenlivet skiljer sig mellan olika välfärdsregimer genom att urskilja fyra olika 'övergångsregimer' (eng: "transition regimes"¹): *Universalistic* (ex. Danmark, Sverige); *Employment centred* (ex. Tyskland, Frankrike, Nederländerna); *Liberal* (ex. Storbritannien, Irland); *Sub-protective* (ex. Italien, Spanien, Portugal).

¹ I dessa arbeten utgår man från typologier av välfärdsregimer som bygger på Esping Andersens idéer om olika former av välfärds kapitalism.

Den universalistiska välfärdsregim som enligt detta synsätt reglerar svenska ungdomars vuxenblivande karaktäriseras (bland annat) på följande vis:

The universalistic transition regime in Nordic countries, such as Denmark and Sweden, is based on a comprehensive school system... Counselling is widely institutionalized throughout all stages of education, training and transition into employment, and is primarily oriented so as to reinforce individuals' motivation for *personal development, which is these societies, primary definition of youth...* in Sweden this is interpreted in terms of a comprehensive youth policy. These policies not only interpret youth as a potential resource for the future of society but also aim to support young people in being young... In general, it can be said young adults are encouraged and supported in experimenting with yo-yo transitions by individualized education and welfare options – as long as they do it within the system's framework (Walther 2006, s. 127, min kursivering)

Enligt Walther tillmäts alltså personlig utveckling stor betydelse i den övergångsregim som präglar de Nordiska länderna. Detta överensstämmer väl med resultaten från en studie av unga svenskars egna uppfattningar av vad som är viktigt för att man skall kunna betrakta sig som vuxen (Westberg 2004). Westberg har använt sig av frågor som ställdes till drygt 3000 svenskar 1998 inom ramarna för Ungdomsstyrelsens attityd- och värderingsstudie. Hon skiljer ut fyra transitionskategorier: *demografisk* (ålder och självständigt boende); *familjebildande* (samboende/giftermål och föräldraskap); *ekonomisk* (avslutat utbildning och ekonomisk självständighet); *existentiell* (att ta ansvar för egna handlingar samt veta vem man är och vad man vill). Intressant nog visade sig den existentiella dimensionen av vuxenblivande vara det som de flesta unga svenskar lägger störst vikt vid (ibid. s. 49, se också Ungdomsstyrelsen 2007).

Den här refererade forskningen om förändringar av den tidiga livsbanan i senmoderna samhällen är i hög grad inriktad på ungas möjligheter på arbetsmarknaden, ofta med särskilt fokus på grupper av ungdomar som riskerar att marginaliseras och exkluderas. Mycket litet nämns om rumsliga förhållanden, om flyttbeteenden och rörlighet i övrigt. Intressant är att en vanlig metafor för den transformation som dessa teorier om individualisering, risk och reflexivitet beskriver, är skillnaden mellan en spårbunden tågresa – där man i och för sig kan uppgradera sin biljett och ändra färdriktning vid vissa stationer – och en resa med personbil – där både hastighet, färdväg och destinationer avgörs av den enskilde föraren, som ständigt konfronteras med valsituationer vid olika korsningar och dessutom själv måste ansvara för att hålla bilen på vägen (Furlong & Cartmel 1997; Westberg 2004). Att geografisk rörlighet används som metafor i dessa sammanhang är inte någon tillfällighet – ökad fysisk rörlighet spelar en fundamental roll för den ökade individualiseringen. Nästa avsnitt handlar mer specifikt om hur man kan förstå den faktiska rörlighetens, och då särskilt de tillfälliga utlandsflyttarnas, roll för vuxenblivandet.

2.4 Mobilitet och vuxenblivande

Diskussionen om sambandet mellan fysisk rörlighet och individualisering är en del av en ganska lång tanketradition som binder samman fysisk rörlighet med starkt positiva värden som frihet, förändring och framgång (Hägerstrand 1987; Vilhelmson 2002; Cresswell 2006; Canzler, Kaufmann & Kesselring 2008).

In the modern concept of mobility the imagination of a mouldable society and the idea of human beings as subjects on their way to perfection melt together with the idea of physical, that is spatial, movement as the dynamic factor, the 'vehicle' or instrument for it (Canzler, Kaufmann & Kesselring 2008, s. 4).

Den tydligare eller mer självklara grupptillhörighet som funnits under tidigare historiska perioder hänger ju nära samman med att människor i långt högre grad än vad som idag är fallet, var hänvisade till en plats eller ett geografiskt område. Den ökade geografiska rörligheten under de senaste 50 åren utgör alltså en grundläggande aspekt av de snabbt vidgade handlings- och valmöjligheterna som diskuteras i dessa sammanhang. Genom en successivt ökad rörlighet har vi fått tillgång till ett allt större utbud av människor, arbetsplatser, aktiviteter och livsmiljöer (Vilhelmson 2002). Möjligheten att välja livsstil och livsbana är i hög grad kopplad till möjligheten att på kort och lång sikt välja *var* man skall befinna sig, *var* man skall bo, arbeta och leva.

Som jag diskuterat ovan beskriver Beck och Giddens individualiseringen som en förändring i riktning mot ökad 'friställning' från olika sociala sammanhang (grannskap/plats, klass, kön, nation) och traditioner samt ökade möjligheter till och krav på att välja och styra sin egen livsbana. När Beck presenterar sin individualiseringsteori i boken "Risk Society" (1992) betonar han att individualiseringen i det senmoderna samhället är en direkt produkt av arbetsmarknaden och den allt större betoningen på utbildning, rörlighet och konkurrens. Även om termen rörlighet här inte bara refererar till geografisk dito, så är den geografiska dimensionen mycket central:

As soon as people enter the labour market, they experience mobility. They are removed from traditional patterns and arrangements, and unless they are prepared to suffer economic ruin, they are forced to take charge of their own life. The labour market, by way of occupational mobility, place of residence or employment, type of employment as well as the changes in social location it initiates, reveals itself as the driving force behind the individualization of people's lives. They become relatively independent of inherited or newly formed ties (e.g. family, neighbourhood, friendship, partnership). (Beck 1992, s. 94).

En annan central aspekt av kopplingen mellan individualiseringstesen och geografisk rörlighet finns i sociologen Barry Wellmans diskussion av "networked individualism". Begreppet refererar till utvecklingen mot en situation där varje individ skapar och upprätthåller sina egna sociala relationer oberoende av plats med resultatet att många nätverk är geografiskt vidsträckta och fordrar avståndsöverbyggande praktiker, d.v.s. geografisk rörlighet, för att upprätthålla. Larsen m.fl. betraktar Wellmans tes om 'nätverksindividualism' som: "the material argument for the so-called individualization thesis" (Larsen, Urry & Axhausen 2006). Men valmöjligheter i förhållande till sociala relationer fångar inte individualiseringstesens innebörd i sin helhet: en hög geografisk rörlighet ger oss ju möjlighet inte bara att i högre grad välja vilka vi skall umgås med utan också vilka aktiviteter vi skall delta i och vilka platser som vi skall besöka eller leva på – allt detta är ju av betydelse för den reflexivt skapade identiteten. Om man skall söka efter en materiell grund för individualiseringstesen är det kanske den ökade geografiska rörligheten överhuvudtaget som är den främsta kandidaten.

Transnationalisering och globalisering av den virtuella, mediala och fysiska rörligheten kan i detta sammanhang betraktas som en fortsatt geografisk utvidgning av val- och handlingsmöjligheterna. Tillgången till avlägsna kulturers attribut, livsstilar, platser och människor är en central aspekt av det

extremt utvidgade 'möjlighetsrum' som individer i senmoderna samhällen (i princip) ställs inför.² Med utgångspunkt i Beck och Beck-Gernsheim skriver Magnus Andersson att förändringarna inneburit att domänen för reflexivitet och för livsplanering expanderat: "dels eftersom det ständigt blir fler saker att ta ställning till ju mer samhället differentieras, dels eftersom medieunderstödda globaliseringsprocesser gör att allt fler alternativ för livsstil och för handlingar blir tillgängliga." (Andersson 2006, s. 270)

På grund av den starka kopplingen mellan individualisering å ena sidan och rörlighet å den andra, hävdas det ofta att rörligheten har en speciell innebörd för ungdomar jämfört med vuxna människor. Den tid i livet då man börjar fundera över sin identitet och börjar forma/uttrycka en självvald livsstil är också den tid då man börjar kunna röra sig på egen hand långt från sitt hem och sin familj (Tully 2002; King & Ruiz-Gelices 2003; Findlay, King, Stam & Ruiz-Gelices 2006; Cairns 2008). Ett grundläggande uttryck för detta är att unga (ca 20-35 år) generellt är mer flyttbenägna än andra åldersgrupper (Hedberg & Malmberg 2008; Boyle 2009):

Jakten på en givande utbildning eller ett bra arbete ökar individers benägenhet att byta ut en invand miljö mot en plats som erbjuder annorlunda möjligheter.. Den höga flyttbenägenheten hos unga är också en självförstärkande process. Den som nyligen har flyttat har ofta en begränsad anknytning till den nya plats man kommit till. Och denna begränsade anknytning gör det lätt att fatta ett nytt flyttbeslut.. Men den höga migrationen hos den unga befolkningen sker inte bara av praktiska skäl. Global mobilitet ingår också som en allt viktigare beståndsdel i unga människors identitet. (Hedberg & Malmberg 2008, s. 9)

Flyttningar och resande under det tidiga vuxenlivet ses alltså av många som en del av själva vuxenblivandet i och med att det innebär att man lämnar föräldrahemmet och utforskar den vidare omgivningen/världen. Flyttningar och andra former av långväga rörlighet innebär också ett utforskande och utvecklande av den egna personen med avseende på preferenser, kompetens och intressen. Detta är också ett skäl till varför resandet fått mycket uppmärksamhet inom vissa delar av ungdomsforskningen (Kåks 2007; Lalander & Johansson 2007). Här kan man ofta se påståenden som: att resan handlar om samma frågor som ungdomarna bearbetar i sin frigörelseprocess (Hellström, 2003); att resande utgör ett centralt motiv för ungdomarnas berättelse om sig själva (Thomson & Taylor 2005); eller är en viktig del av många ungdomars 'identitetsprojekt' eller 'identitetsarbete' (Kåks 2007; Lalander & Johansson 2007). I enlighet med detta påpekar Bagnoli (2009) att resande i samband med övergångar i livsbanan faktiskt kan liknas vid traditionella samhällets initiationsriter eftersom dessa ofta innebar en fas av rumslig separering från den vardagliga omgivningen. Bagnoli konstaterar att ett det bland unga i Storbritannien är mycket vanligt att man tar ett 'uppehållsår' – 'a year out' – ofta innan man går vidare till högre studier. Bagnoli använder begreppet 'institutional moratorium' för denna företeelse – hon menar alltså att det är fråga om ett allmänt sanktionerat uppehåll eller mellanrum:

² Viktigt att påpeka här är att den ökade mediala och virtuella tillgängligheten till andra platser och livsstilar också kan upplevas begränsande i den mån man inte har möjlighet att förverkliga dessa i den utsträckning man önskar. Zygmunt Bauman skriver om den förlust som det i en tid av tidrumskomprimering innebär att inte kunna resa dit man vill, att: "...den görs än mer smärtsam av de påträngande mediabilderna av rummets erövring och av den 'virtuella tillgängligheten' av avstånd som envist förblir ouppnåeliga i den icke-virtuella verkligheten." (Bauman 2000, s. 83)

.. the year out appears, as the very term suggests, an institutionally granted 'moratorium' phase (Erikson 1980), which is *defined as a stage within a more or less clearly marked path*. Young people are allowed a time of flexibility, when their responsibilities may be put into brackets and they can experiment with a variety of possible selves, before making any long-term commitments. This time is 'out' or free, yet it is also pre-set as having the duration of a year and canonized as an almost ritual experience of growing up. (Bagnoli 2009, p. 329)

I många texter om ungdomar, vuxenblivande och fysisk rörlighet tas de positiva samband som beskrivits ovan – mellan rörlighet å ena sidan och identitetsarbete, frihet och reflexivitet å den andra – ganska mycket för givna. I verkligheten är dessa samband naturligtvis långt mer komplexa, både för att förutsättningar och preferenser skiljer sig mellan olika ungdomsgrupper, men också för att det som vid första anblick tolkas som uttryck för frihet också kan förstås som uttryck för anpassning till det förväntade eller som ett sätt att hantera den osäkerhet som ligger i dagens övergång till vuxenliv.

Denna spänning mellan rörlighet som uttryck för individuella val å ena sidan och anpassning till det förväntade å den andra, har nyligen utforskats av Anika Haverig i en studie av Nya Zeeländska medelklassungdomars långvariga vistelser i Europa, de så kallade "Big Overseas Experience" (OE) (Haverig 2011; Haverig & Roberts 2011). Haverig visar hur "OE" betraktas som ett sätt att uppnå frihet och att visa för omgivningen att man är fri, men också att det handlar om att uppfylla (kulturellt bundna) förväntningar på specifika former av frihetsutövande:

Young adults planning their OE anticipate personal transformation, but also aspire to the freedoms that are associated with working and travelling abroad. While this is considered as their individual aspiration, it is also in line with the seemingly paradoxical requirement to be free, which seems to be part of becoming a full adult member of contemporary New Zealand society. According to Nicholas Rose (1999, p. 87) this obligation to be free is a requirement in advanced liberal democracies, in which the call for freedom, autonomy, activity and choice has greatly intensified. (Haverig 2011, s. 107).

Ett särskilt intressant resultat från studien är en idé som flera av Haverigs respondenter ger uttryck för, nämligen att resa iväg var en nödvändig förutsättning för att senare känna att ett beslut att bo på Nya Zeeland är ett fritt val. Denna 'rumsliga valbarhet' kan bara uppnås genom omfattande rörlighet. Även om inte Haverig själv uttrycker sig i dessa termer, kan man tolkas den som ett specifikt rumsligt uttryck för föreställningen om 'choice biography' som diskuterats ovan.

Hur man än väljer att tolka relationen mellan individuella val och förväntningar i dessa sammanhang, är det otvetydigt så att denna form av rörlighet är något som främst är tillgänglig för, och utövas av, ungdomar som tillhör de mer privilegierade samhällsgrupperna. Vid sidan om att skillnader i rörlighet sammanhängande med klass eller socialgrupp kan ses som problematiska i sig, så kan man också befara att de bidrar till att förstärka eller öka ojämlikheten i livschanser (Cairns & Smyth 2009). Detta dels på grund av att rörligheten som sådan ger tillgång till ett annat utbud av utbildnings- och karriärmöjligheter: Framväxten av en internationell utbildningsmarknad under de senaste decennierna har förändrat förutsättningarna för konkurrens på arbetsmarknaden genom att medelklassungdomar och deras föräldrar nu kan planera och utöva sina val på en helt annan rumslig skala än tidigare (Waters 2006, s. 189). Utvecklingen innebär dessutom att erfarenhet av

transnationell rörlighet inom vissa kompetensområden ses som en förutsättning för 'anställningsbarhet' (Simpson 2005; Waters 2006; Williams 2009; Kesselring & Vogl 2010).

Men det finns också en baksida av rörligheten också för dem som har tillgång till den. I en diskussion av rörlighet och förankring just som "livschansernas rumsliga dimensioner" problematiserar Vilhelmson sambandet mellan geografisk rörlighet och handlingsmöjligheter. Han påpekar att denna koppling ofta görs oreflekterat genom att förankringens betydelse för handlingsmöjligheterna och välfärden underskattas (Vilhelmson 2002). I en undersökning av unga som tillfälligt bodde på Irland fann Hauvette intressanta artikuleringar av 'baksidan' av rörlighetens bejakande:

Evolution towards the figure of the "enlightened European" is generally seen as positive, but it has its drawbacks, the most important being *the eternal dissatisfaction one presently feels with his or her own environment*. It can be felt either as a state of "never being satisfied with where I am living, since I know there are always different things to do elsewhere" (Arthur), or as an addiction (a term used by seven respondents) to endless movement. These individuals run the risk of not being able to settle in any place without feeling frustrated or being "bored". Accustomed to constant change, they find themselves unhappy with routine and sometimes cannot fit back into their former lives again. (Hauvette 2010, s.56-57, min kursivering)

Vår tids ganska ensidiga bejakande av rörligheten, inte minst det vidsträckta, globala resandet, kan kanske ses som ett uttryck för, eller en sida av, den normativa eller institutionaliserade individualisering som diskuterats ovan; "you have no choice but to choose" (Beck & Beck-Gernsheim 2002). I den mån som en omfattande och vidsträckt rörlighet i människors föreställningar är nära förknippad med möjligheterna att lyckas, att få ett bra liv och att 'hitta sig själv', så innebär alltså den normativa individualiseringen också en stark uppmaning att vara rörlig över stora avstånd.

3. Kunskap om ungdomars temporära internationella flyttningar

3.1 Inledning

Den faktiska omfattningen av ungas tillfälliga flyttningar över nationsgränser och vilka specifika uttryck dessa tar i olika delar av världen, finns inte väl beskrivet i litteraturen. Det huvudsakliga skälet till bristen på kunskap är att den konventionella migrationsstatistiken endast fångar upp en liten del av dessa flyttningar (King 2002, Williams & Hall 2002). Det saknas också studier som beskriver ett brett spektrum av ungdomars internationella flyttningar i en given befolkning. Däremot finns ett stort antal studier av specifika former av transnationell ungdomsrörlighet i en viss befolkning eller del av världen. Det gäller internationella flyttningar bland studenter (Findlay et al. 2006; Collins 2008), "the working holiday" (Mason 2002; Wilson, Fisher & Moore 2009), volontärturism (Raymond & Hall 2008) samt livsstilsmigration (Korpela 2009). De två första formerna är de överlägset mest beforskade och mest omskrivna i den internationella litteraturen och de ges därför särskilt utrymme i följande genomgång. Innan dess vill jag dock sätta in fenomenet i ett sammanhang av hur den internationella migrationen i stort utvecklas och därtill ge en bild av vad man vet om omfattningen av ungdomars temporära flyttningar inom Europa och bland svenskar.

3.2 Internationell migration – några övergripande trender

Även om gränsdragningar mellan migration och andra former av rörlighet problematiserats under senare tid, så bygger kunskapen om de internationella migrationsflödenas omfattning, och trender i dessa, naturligtvis på sådana tydliga gränsdragningar. FN definierar internationella migranter som personer som bott i ett annat land i minst ett år. Eftersom långt ifrån alla migranter registreras, är det ingen som vet hur många som finns i världen idag. En uppskattning från FN anger att det 2005 fanns ca 190 miljoner (Hedberg & Malmberg 2008; Castles & Miller 2009) men detta är troligtvis en avsevärd underskattning eftersom det är mycket svårt att få tillförlitliga uppgifter när det gäller omfattningen av den så kallade 'irreguljära' migrationen (Boyle 2009). När det gäller utvecklingen över tid är det otvetydigt så att de absoluta flödena ökar, men antalet (dokumenterade) internationella migranter som andel av världens befolkning har legat ganska konstant mellan 2 och 3 procent sedan 60-talet (Tesfahuney & Altamirano 2000; Castles & Miller 2009).

Under efterkrigstiden fram till 1970-talet dominerades den internationella migrationen av tre typer av flöden: arbetskraftsinvandring från den europeiska periferin till centrum; migration från före detta koloniländer till forna kolonialmakter samt migration från Europa, Asien och Sydamerika till Nordamerika och Australien. Sedan dess har mönstren förändrats på flera sätt, bland annat är totalt sett fler länder berörda av flödena idag och den huvudsakliga utflyttningen sker inte längre från länder i Europa utan från Asien och Sydamerika – alla västeuropeiska och flera centraleuropeiska länder har idag ett positivt flyttningsnetto (Hedberg & Malmberg 2008). För Europas del har de politiska omvälvningarna i forna Sovjetunionen och Öst- och Centraleuropa inneburit stora förändringar av flyttströmmarna, inte minst med omfattande flöden mellan de forna sovjetrepublikerna.

Vid sidan om förändringar i migrationsflödenas omfattning och riktning, har det också skett en förändring med avseende på den internationella migrationens karaktär. Sedan början av 1990-talet har litteraturen om internationell migration alltmer kommit att handla om *transnationalism* – om hur individer, familjer och större grupper genom upprepade flyttningar, resor, remitteringar och täta

kontakter via telefon och internet lever sina liv i två eller flera platser i olika länder (se t ex Vertovec 1999). Även om cirkulära flyttningsmönster inte är ett historiskt nytt fenomen menar många att de nya förutsättningarna med snabbt expanderande elektroniska kommunikationsformer och billigt resande lett till en historiskt ny situation i detta avseende (Portes 2001; Ley 2010)

The coherent profile of a world (and subjective identities) tightly organized around nation states as containers of national citizens seems to be unravelling. Some argue that this is nothing new; the great European migration to the 'new world' between 1880 and 1930 had also included much coming and going, with a significant fraction of immigrants returning to their homeland... But this interpretation, while respected, has not prevailed; the scale of cross-border transactions permitted by cheap travel and electronic communications together with various innovations (including the status of dual citizenship) define a substantially novel phenomenon. (Ley 2010, s. 3)

Något förenklat kan man påstå att forskningen om transnationalism hittills fokuserat (vardagliga) transnationella praktiker och identiteter hos antingen en hyperrörlig global elit eller hos migranter från fattigare utvecklingsländer (Conradson & Latham 2005). När det gäller den senare typen av migration, har många studier fokuserat på återvändande, framväxten av institutioner som binder samman emigranterna med deras ursprungsplats samt flöden av ekonomiska resurser (remitteringar) och information inom dessa transnationella sociala rum (Vertovec 2004; Hedberg & Malmberg 2008). I några senare arbeten har också de fysiska resorna ställts i fokus som en viktig aspekt av hur migranter upprätthåller en transnationell identitet och en social position på två platser i olika länder (Coles, Duval & Hall 2004).

Men det finns också former av transnationell rörlighet som hittills inte fått mycket uppmärksamhet inom forskning om transnationalism. Detta gäller framförallt den rörlighet som företas av medelklassen – däribland tillfälliga utlandsflyttar bland unga vuxna i rika, västliga länder (Coles, Duval & Hall 2004; Conradson & Latham 2005):

..there exist a host of other types of mobility that similarly involve repeat movement and the maintenance of enduring ties across international borders but which have so far escaped the transnational literature..To suggest a few examples, we might think of the growing popularity of so-called 'gap years' of study abroad in various forms, and of people taking career sabbatical overseas. What is striking about many of the people involved in these kinds of transnational travels is their middling status position in their countries of origin. They are often, but not always, well educated. They may come from wealthy families, but more often than not they appear to be simply middle class. In terms of the societies they come from and those they are travelling to, they are very much of the middle (Conradson och Latham 2005, s. 229)

Följaktligen använder författarna termen 'middling transnationalism' för att fånga denna ganska mångfacetterade grupp av rörlighetspraktiker under ett begrepp. Poängen är alltså att det handlar om transnationella praktiker hos människor som har medelklasstatus i sina ursprungsländer. Författarna påpekar att de internationella flyttningarna hos denna grupp ofta motiveras av icke ekonomiska motiv men att de i vissa grupper är så vanliga att de håller på att bli en normal och förgivet tagen del av livscykeln.

I en artikel som beskriver förändrade internationella flyttningsmönster i Europa, och som syftar till att ge en översikt över nyare former av migration, presenterar Russell King (2002) en bild som delvis

sammanfaller med Conradsons och Lathams argumentation. Även om King inte explicit knyter an till diskursen om transnationalism så understryker han betydelsen av medelklassens internationella flyttbeteende och diskuterar de delvis annorlunda motiv som är aktuella för dessa migranter:

Hence to the traditional economic motivation of labour migration we add other rationales: excitement, experience, leisure, 'seeing the world'. Migration itself becomes a desirable act rather than an economic means to an end, a consumption good rather than a strategy which satisfies the production needs of another country's economy or the private survival needs of an individual migrant; and the projection of an individual's identificatory experience beyond what are perceived as the restricting confines of his or her own country. (King 2002, s. 95)

Ett av de exempel på nya typer av migrationsrörelser i Europa som King (2002) diskuterar, är 'student migration'. Han påpekar här att man bör se studenters flyttningar som en delmängd av ungdomsmigration i bredare bemärkelse, motiverad av allmänna utbildnings- eller utvecklingsmål och jakt på erfarenheter och nöje, och att gränsdragningar mellan olika former av transnationell ungdomsrörlighet kan vara svår att göra på ett trovärdigt sätt:

.. broader educational goals and experience/travel/pleasure-seeking, perhaps facilitated or interleaved with casual or temporary work. Amongst European students, especially those from northern countries, the 'gap year' between school and university, or between graduation and employment, exemplifies this, as does young Australian and New Zealanders' predilection for the 'Big Overseas Experience'. Here again we see complex overlappings of socio-economic and mobility types (student/workers/tourists, but also travelers, drifters, hobos ...) which defy neat migratory and motivational categorizations. (King 2002, s. 99)

Värt att åter notera är att en stor del av den rörlighet som detta refererar till, inte fångas upp av, och därmed inte heller låter sig beskrivas av, statistik över internationell migration. Det handlar alltså till stor del om flöden som går utöver de grova kvantifieringar som jag hänvisade till inledningsvis. King (2002, s. 101) påpekar i anslutning till detta att det finns en tendens att inte dokumentera den migration som inte uppfattas som ett problem. Hans slutsats är att man fortsättningsvis i allt mindre grad kan lita till konventionella datakällor för internationell migration och att man därmed i högre grad är hänvisad till primärdata från undersökningar riktade mot de nya migrationsformerna.

3.3 Flyttningar bland unga Européer

Inom EU finns ett stort intresse av att stimulera och följa rörligheten mellan medlemsländerna, inte minst gäller detta rörligheten bland unga (Ruiz-Gelices, King & Favell 2000). Vid ett sammanträde med Europeiska unionens råd i november 2008 om just rörlighet för ungdomar, formulerades ett antal slutsatser på detta tema. Bland annat uppmanas medlemsstaterna att:

anta målsättningen att göra *perioder av lärande utomlands till allmän regel snarare än undantag* för alla unga européer, genom att öka möjligheterna till gränsöverskridande rörlighet inom olika utbildningsområden och, med vederbörlig hänsyn till nationella ramar och nationell lagstiftning, inom volontärverksamheten. (Europeiska Unionens Råd 2008, s.7, min kursivering)

En av de rapporter som föregick rådsmötet var framtagen av "High level expert forum on mobility" sammansatt av ett antal höga tjänstemän och rådgivare inom utbildnings- och kulturområdet. I denna rapport betonas mycket starkt nödvändigheten av att satsa stort på att öka rörligheten bland unga européer som ett led i att stärka och försvara Europas konkurrenskraft (Europeiska Kommissionen 2008). Man föreslår bland annat en målsättning för 2020 att 50 % av europeiska ungdomar då skall ges möjlighet till utlandsvistelse i utbildnings syfte. Detta skulle bland annat kräva att de 300 000 platser som idag erbjuds inom existerande program för studentrörlighet successivt, till 2020, expanderas till 2 900 000. Man föreslår alltså en tiodubbling av programmets omfattning inom en dryg tioårsperiod!

En annan rapport som gav underlag till rådets beslut, var en forskarrapport beställd av den franske utbildningsministern. Denna inleds på ett intressant sätt med att man slår fast ett antal problem med detta politikområde: Det första gäller avsaknaden av statistik över 'objektet' för åtgärderna. Vad som finns idag (Bertoncini 2008) är bara ofullständig statistik över studentrörlighet inom Europa. Istället, menar man, behövs data som fångar upp och beskriver ungdomsrörligheten i sin helhet. Ett annat problem som man pekar på är att det inom unionen finns en orealistisk bild av förutsättningarna för, och konsekvenserna av, unga människors rörlighet mellan länder: man måste förstå att önskan om rörlighet är undantaget medan längtan efter ett bofast liv är regel; man måste också upphöra med att lita till generaliserande påståenden om de positiva effekterna av rörlighet och istället initiera studier som utvärderar de konkreta vinster (kulturella, akademiska, professionella) som rörlighet för med sig för individerna som deltar.³ Rapportförfattarna återkommer vid upprepade tillfällen till behovet av en diversifiering och nyansering av perspektivet på ungas rörlighet. (ibid.)

I en nyligen genomförd Eurobarometerstudie undersöktes rörlighet och attityder till rörlighet över nationsgränser bland EU medborgare 15 år och äldre (Europeiska Kommissionen 2010). Även om undersökningen riktades till populationen i allmänhet snarare än unga människor är den intressant på flera sätt, inte minst för att den innehåller retrospektiva frågor om flyttningar mellan länder och att det går att få en uppfattning om svenskarnas rörlighet i detta avseende jämfört med befolkningar i andra länder. Undersökningen visar att ca 10 % av EU medborgarna över 15 år har levt och arbetat utomlands vid något tillfälle under sitt liv.⁴ Därutöver har 3 % bott i ett annat land utan att arbeta där, och 3 % har flyttat till det land de nu bor ifrån ett annat land. Totalt har alltså ca 16 % av befolkningen inom EU27 varit med om att flytta mellan länder. Unga människor, upp till 39 år, uppgav i lägre grad än andra åldersgrupper att de någon gång bott utomlands.

En motsatt bild i med avseende på åldersfördelning framträder i en rapport från ett internationellt forskningsprojekt där man undersökt olika former av 'arbetsrörlighet' (Luck & Rupperthal 2010) – däribland flyttningar mellan länder i arbetssyfte (övriga var bland annat långpendling, veckopendling, långdistansrelationer).⁵ Man fann då att graden av arbetsrörlighet avtog uppåt i åldrarna, och man konstaterar att det, utöver en livscykeffekt, finns en tydlig kohorteffekt – alltså att den yngre

³ Texten är mycket intressant - inte minst det som rör antagandena om rörlighetens positiva effekter. Resonemanget antyder att det rör sig om en konflikt mellan vinster på systemnivå kontra individnivå, av rörlighet. Implicit ställer man frågan: Hur skall man övertyga medborgarna om att det gynnar dem att bli rörliga?

⁴ Författarna påpekar att många av de som vid undersökningstillfället befann sig i ett annat än sitt hemland inte fångas upp av undersökningen. Den faktiska rörlighetsnivån bör därför vara högre än vad resultaten visar.

⁵ Undersökningen gällde sex länder: Tyskland, Frankrike, Spanien, Schweiz, Polen och Belgien.

generationen är betydligt mer arbetsrörlig än den äldre var i motsvarande ålder (ibid.). När det gäller flyttningar mellan länder i arbetssyfte så utgör gruppen mellan 25 och 34 år hela 60 % av de som genomfört en sådan flytt under de senaste tre åren. (Andelen 25-34 åringar är lika hög bland de som flyttat mellan regioner i det egna landet.) I linje med andra studier konstaterar man en stor överrepresentation av högutbildade bland dem som flyttat mellan länder i arbetssyfte (70 % hade eftergymnasial utbildning).⁶

Enligt Eurobarometerstudien hör Sverige till de länder där dessa rörlighetsnivåer i den vuxna befolkningen som helhet är som högst: När det gäller erfarenhet av att bo och arbeta utomlands ligger svenskarna på femte plats med (19 %). Bland svenskarna finns dessutom näst högst andel som bott utomlands utan att ha arbetat där (9 %). Också när det gäller utlandsvistelse för att delta i utbildning ligger svenskarna över genomsnittet: totalt uppgav 17 % av svenskarna att de vistats utomlands för utbildning i minst två månader. På frågan om man har en familjemedlem eller släkting som levtt och/eller arbetat i ett annat land svarade naturligtvis en långt större andel av respondenterna ja (41 %). I detta avseende var faktiskt danskarna och svenskarna mest extrema: hela tre fjärdedelar av befolkningen svarade jakande på denna fråga och över 60 % uppgav att någon i familjen eller någon vän bott och arbetat utomlands. Rapportförfattarna konstaterar att det finns ett starkt samband mellan egna erfarenheter av utlandsvistelse och att ha någon i sin närhet som har denna erfarenhet.

När det gäller respondenternas uppfattningar om vad som skulle uppmuntra respektive hindra dem att överväga att flytta utomlands för jobb, så utmärks de nordiska länderna av att utsikten att möta nya människor och upptäcka nya saker är ett viktigt potentiellt motiv. Intressant (men kanske inte förvånande) är att utsikten att lämna sitt hem är den enskilt viktigaste hindrande faktorn (39 %) bland EU-medborgare generellt. Mer än en fjärdedel uppger faktiskt att de inte kan tänka sig att flytta utomlands för att jobba oavsett hur mycket pengar de skulle tjäna på det. I det ovan nämnda projektet om arbetsrörlighet konstaterar man att en majoritet av befolkningarna i de sex länder som ingick i undersökningen inte är villiga att bli rörliga för arbete, vare sig det gäller långa dagliga pendlingar, veckopendlingar, frekventa tjänsteresor, flytta till annan region eller flytta till annat land. (Luck & Ruppenthal 2010)

På en fråga om den inomeuropeiska rörlighetens konsekvenser svarade en majoritet att det är något som är bra för Europeisk integration, hälften tror att det är bra för arbetsmarknaden medan en något mindre andel tror att det är bra för individen själv. Bara en dryg tredjedel tror att det är bra för de inblandade familjerna. Danmark och Sverige ligger i topp – 75 % uppger att det är bra – när det gäller hur man uppfattar utlandsflyttningars betydelse för individer. Sverige och Danmark tillhör också den minoritet av länder där de flesta tror att rörlighet är bra för de inblandade familjerna.

Men vad vet man om absoluta nivåer för denna typ av flyttningar bland unga i Sverige? För att räknas som utvandrad från Sverige skall man ha som avsikt att bo utomlands under minst ett år. Det totala antalet personer födda i Sverige och registrerade samt långtidsboende utomlands uppskattas av SCB till drygt 300 000. Eftersom man vet att många, framförallt de som bor utomlands tillfälligt, inte registrerar sin flytt i folkbokföringen, är det totala antalet sannolikt mycket högre (Eriksson 2008). Föreningen Svenskar i världen (SVIV) beräknar att det idag finns runt 470 000 svenska medborgare

⁶ Författarna reserverar sig här mot att den höga siffran delvis kan bero på ett undersökningsbias som handlar om att lågutbildade migranter kan vara underrepresenterade på grund av språkproblem.

som bor utomlands (ibid.). Enligt den officiella statistiken är tendensen att utvandra som högst i åldern 25-30 år (förutom den tidiga barndomen) men enligt dessa siffror det är en mycket liten del av befolkningen som gör så: ca 5 per tusen invånare bland de som har föräldrar födda i Sverige, ca 10 per tusen invånare bland de som har föräldrar födda i utlandet. Detta är mycket långt från de uppskattningar som inkluderar tillfälligt utlandsboende bland unga. Ungdomsstyrelsens enkätundersökning från 2003, tyder på att ca 40 % av unga mellan 25 och 30 år antingen arbetat eller studerat utomlands (2003). Någon statistik över kategorin svenskar som bor tillfälligt utomlands finns alltså egentligen inte.

3.4 Kunskap om specifika former av tillfälligt utlandsboende

3.4.1 Internationell studentrörlighet

Den internationella studentmigrationen eller studentrörligheten finns bättre beskriven i litteraturen än andra former av tillfälligt utlandsboende bland unga, framförallt för att nationella och internationella utbildningsorgan för statistik över flödena. Enligt officiell statistik fanns 2005 totalt i världen 2,73 miljoner studenter som var inskrivna vid ett universitet i ett annat land än deras hemland. Antalet internationella studenter hade då fyrdubblats sedan mitten av 1970-talet och fördubblats mellan 1995-2005. Det är alltså tydligt att flödena av studenter över internationella gränser ökar snabbt i absoluta tal men det tycks inte ske någon förändring i relation till det totala antalet studenter – åtminstone gäller detta länderna inom EU där nivån ligger på ca 2,2 % av samtliga studenter. Av samtliga internationella studenter kommer hela 24 % från olika EU-länder. Nästan 80 % av de Europeiska utlandsstudenterna flyttar till ett annat EU land. (Harfi 2008)

Andelen utlandsstudenter varierar mycket mellan länderna i Europa. Enligt den internationella statistiken ligger Sverige på EU-genomsnittet 2,2 % (Bertoncini 2008) men dessa nivåer stämmer dåligt med de siffror som presenteras av svenska institutioner. Enligt högskoleverket hade i genomsnitt 13 % av de drygt 37 000 studenter som tog sin första examen i Sverige läsåret 2008/09 studerat utomlands inom en sexårsperiod före examen (Högskoleverket 2010). Bland vissa studentgrupper (arkitekter, jurister och ekonomer utmärker sig) ligger andelen på 30-40 %. Vidare studerade ca 24 400 svenska studenter utomlands läsåret 2008/2009, vilket svarar mot ca 8 % av antalet helårsstudenter vid svenska universitet och högskolor. Denna nivå (ca 25 000), är ungefär densamma som för tio år sedan (Högskoleverket 2010). Den stora majoriteten (80 %) är så kallade "freemovers", d.v.s. de ordnar sina studier själva, utanför de organiserade utbytesprogrammen.⁷ De utmärks bland annat av att de i högre utsträckning än utbytesstudenterna läser tre terminer eller mer utomlands (Högskoleverket & SCB 2010). Jämfört med andra studenter inom EU söker sig svenska studenter i något högre grad (35 %) utanför EU (Harfi 2008). Denna andel har varit stabil under de senaste fem åren (Högskoleverket 2010). Det allra vanligaste landet för svenska utlandsstudenter är Storbritannien, som ensamt svarar för nästan 20 %, men nästan lika många åker till USA (ca 17 %) (ibid.).

⁷ Statistiken över dessa baseras på uppgifter från CSN om antalet studenter som fått studiemedel för utlandsstudier som de organiserar på egen hand.

De ökande internationella flödena av högskolestudenter började på allvar dra till sig forskarvärldens intresse först mot slutet av 90-talet, men fältet beskrivs fortfarande som 'underforskat' (Collins 2008; Findlay 2011). Medan tidiga studier på området analyserade studentrörlighet isolerat från vidare trender i samhällsutvecklingen, har senare studier i högre grad sökt förstå fenomenet i ett sammanhang av vidare processer av transnationalism och rumslig omorganisation på olika nivåer (Collins 2008). Bland de aspekter som ägnats särskild uppmärksamhet i denna senare forskning finns: hur en examen från ett utländskt universitet associeras med kulturellt kapital (Waters 2006; Findlay 2011); de ekonomiska drivkrafterna bakom utbudet av elitutbildningar (Findlay 2011); vilken roll som personliga relationer och utbildningsagenter har för att överbrygga geografiskt avstånd och underlätta studenters flyttningar (Collins 2008); och, slutligen, samband mellan studentmigration och (planer på) permanent migration eller fortsatta tillfälliga internationella flyttningar (King och Ruiz-Gelices 2003; Findlay et al. 2006; Parey & Waldinger 2010).

3.4.2 "The Working Holiday"

När det gäller ungdomars tillfälliga internationella flyttningar i syfte att se sig om genom att jobba i en ny del av världen, har mycket uppmärksamhet ägnats det nyzeeländska fenomenet "the Overseas Experience" (OE) (Bell 2002; Mason 2002; Inkson & Myers 2003; Conradson & Latham 2005; Wilson, Fisher & Moore 2009; Haverig 2011; Haverig & Roberts 2011). 'The OE' beskrivs ofta som en etablerad kulturell institution eller övergångsrit (Bell 2002; Mason 2002; Inkson & Myers 2003) och som ett normalt och tydligt stadium i livscykeln för nyzeeländska medelklassungdomar (Haverig & Roberts 2011). Motsvarande beskrivningar förekommer också för australiensiska ungdomar som reser till Europa (Hugo 2006) och enligt Simpson (2005) har det Brittiska 'mellanåret' (eng: "gap year") på senare tid utvecklats i en liknande riktning – från att ha varit något extraordinärt är det på väg att inkorporeras i formella utbildnings- och anställningsstrukturer. I många av de studier som nämnts här har man – genom intervjuer med ungdomar före, under eller efter en utlandsvistelse – undersökt på vilka sätt dessa projekt är meningsfulla för dem som deltar (Mason 2002; Bagnoli 2009; Wilson, Fisher & Moore 2009; Haverig 2011). Några studier har betraktat de tillfälliga flyttarna i ett vidare sammanhang av transnationalism, och då fokuserat på kommunikativa praktiker under utlandsvistelsen (Conradson & Latham 2005) samt betydelsen av (rörliga och) rumsligt utsträckta sociala nätverk (Williams, Chaban & Holland 2011). En studie har också undersökt konsekvenserna av utlandsvistelse för karriärens utveckling efter hemkomst (Inkson & Myers 2003).

3.5 Rörlighetslänkar

Ur den litteratur som redovisats ovan framträder två ansatser som är av särskild relevans för denna studie. Den första handlar om att se ungas tillfälliga utlandsflyttningar, vare sig för studie eller för arbete, i ett sammanhang av vidare transnationella nätverk och cirkulära flöden som binder samman platser över stora avstånd. Den andra relevanta ansatsen är biografisk i den meningen att det gäller frågor om hur en utlandsvistelse hänger ihop med olika aspekter av individens tidigare och fortsatta livsbana – med avseende på sociala relationer, karriär eller transnationell rörlighet. I båda dessa ansatser är uppmärksamheten åtminstone potentiellt riktad mot hur tillfälliga utlandsflyttningar är länkade till andra rörlighetspraktiker och -händelser. Williams (2009) har nyligen myntat begreppet

“enfolded mobility” för att representera ett perspektiv som ser flyttningar i ett sammanhang både av den egna rörlighetsbiografin och av andras rörlighet.

När det gäller kopplingar mellan ungdomars utlandsflyttningar och andra rörlighetshandlingar finns det ett antal studier som uppmärksammat hur erfarenheter av utlandsvistelse och omfattande resande *under barndomen* påverkar tendensen att flytta utomlands som ung vuxen (Murphy LeJeune 2002; Cairns 2008; Hauvette 2010; Pessoa 2010; Carlson 2013). Alla dessa studier finner ett positivt samband mellan rörlighet under uppväxten och valet att flytta - att erfarenhet av att vara rörlig leder till “a need to be elsewhere” (Hauvette 2010). Pessoa (2010) undersökte t ex en grupp portugisiska ungdomar som levit en period i Macao med sina utlandsarbetande föräldrar under barndom och ungdomstid, och fann att ungdomarna (15-34 år vid intervju tillfället) tillägnat sig en ‘kosmopolitisk läggning’ som implicerar en stark önskan om att fortsätta att flytta, fortsätta vara rörlig:

Almost all the Portuguese young people interviewed try to “avoid fixity at any cost” and some even seem to suffer from a kind of “place polygamy” in being “married to many places in different worlds and cultures” (Beck 2002:24)...Hence everything is a pretext to leave Portugal for stays of short, medium or long-term duration in Europe or other continents, or even back to Macao. These movements have been incorporated into graduate and post-graduate study trajectories, with most having participated in the Erasmus programme, and later into work trajectories. (Pessoa 2010, s. 29-30)

Värt att påpeka här är att sambandet mellan transnationell rörlighet under uppväxten och senare flyttningar för arbete eller studier uppfattas som ett så väl etablerat faktum att det används som motiv till för varför EU bör stimulera och stödja alla former av rörlighet:

An empirical reminder may connect the support for this leisure-related mobility to that in favour of training-related mobility. It is nearly always because young Europeans have experienced short-term trips that they can subsequently plan for longer mobility projects, notably training-related – these projects seem difficult to envisage without prior experience. Supporting other types of mobility is therefore useful not only for reinforcing the European identity but also, as a result, stimulating economically and socially beneficial training-related mobility (Bertoncini 2008, s. 36)

Långt mindre vanligt är att man ställt frågor om hur ungdomars utlandsflyttningar påverkar senare rörlighet. En av de få studier där man gjort detta är King och Ruiz-Gelices (2003). De undersökte ett urval av unga, högskoleutbildade vuxna som studerat ett år utomland, och ställde frågor om hur detta påverkat deras syn på Europa och europeisk identitet men också deras senare rörlighet:

The main proposition we seek to examine here is that studying abroad as an undergraduate will have important potential effects (and advantages) in subsequent life, notably as regards career opportunities and the likelihood of travelling, living and working abroad, especially in Europe. In other words, studying abroad in another European country can be regarded as a kind of apprenticeship for a variety of international, European and cross-border professional (but also personal) activities. (King & Ruiz-Gelices 2003, s. 242)

Hela 60 % av respondenterna med erfarenhet av utlandsstudier hade flyttat utomlands igen efter det att de gått ut universitetet (majoriteten av dessa hade vid undersökningstillfället åter flyttat tillbaka till England). Vidare hade 18 % ofta varit utomlands för att besöka vänner och ungefär lika stor andel hade ofta gjort utrikes affärsresor. I slutsatserna konstaterar författarna att sannolikheten för "Year Abroad-graduates" att flytta utomlands efter studietiden är dubbelt så hög som för högskoleutbildade utan denna erfarenhet. Vid första anblick ser det alltså ut som att det finns en mycket stark 'rörlighetslänk', som King och Ruiz-Gelices kallar det (eng: "mobility link"), av ett utlandsår under studietiden. Men författarna påpekar att det finns risk för att det här sambandet egentligen till stor del handlar om att de som flyttar utomlands under studietiden redan sedan tidigare är mer rörliga än andra och att man därför kanske inte på det här viset egentligen mäter effekten av utlandsstudier. I en annan, senare studie av tyska studenter med motsvarande erfarenhet har man försökt uppskatta styrkan på rörlighetslänken mellan utlandsstudier och senare flyttningar för arbete utomlands. Här har man använt ett stort datamaterial och sökt kontrollera för bakgrundsfaktorer, bland annat omfattningen av tidigare rörlighet (Parey & Waldinger 2010). Resultaten visar att erfarenhet av utlandsstudier ökar sannolikheten för att man senare skall flytta utomland för arbete med 15 %.

3.6 Kort sammanfattning

När det gäller omfattningen av temporär internationell migration bland unga är kunskapsläget generell oklart, framförallt för att den statistik som förs inte fångar upp människor som bor tillfälligt eller med otydlig tidshorisont, i ett annat land. De uppgifter som finns om omfattningen ger olika bilder. Dels för att man använder olika sätt att mäta, men också för det finns stora skillnader mellan länder och mellan grupper. Tydligt är att det är ett fenomen koncentrerat till (vissa delar av) medelklassen i rikare länder. Tillsammans med ett fåtal andra länder tycks den svenska befolkningen överlag vara mycket rörlig och mycket positivt inställd till denna form av rörlighet.

De två former av tillfälligt utlandsboende som hittills blivit bäst belysta är högskolestudenters internationella migration samt nyzeeländarnas "The Big Overseas Experience". Kunskapen om den senare är intressant i detta sammanhang, inte minst eftersom den ofta beskrivs som en övergångsrit för medelklassungdomar på vägen mot vuxenliv.

På senare år har intresset för gråzonen mellan migration och tillfällig rörlighet och för sambanden mellan migration och andra former av rörlighet ökat. Kunskapen om hur tillfälligt utlandsboende bland unga påverkar det fortsatta livsförloppet, inklusive rörligheten, är mycket begränsad. Mer kunskap om dessa samband behövs alltså, inte minst behöver de extensiva studierna kompletteras med undersökningar som belyser mångfalden av påverkan eller utfall på individuell nivå.

Vidare kan man konstatera att det inom forskningsfältet finns mycket få exempel på ansatser som problematiserar detta växande fenomen. Haverigs studie, där hon problematiserar kopplingen mellan ungdomsrörlighet och frihet (2011), liksom Bertoncinis diskussion om behovet av ett mer realistiskt förhållningssätt till ungas flyttbenägenhet (2008), tycks vara undantag. Inte i något fall ser man den växande transnationella ungdomsrörligheten knytas till frågor om samhällets framtida 'rörlighetsbörda', som diskuterades i inledningen till denna rapport.

4. Undersökningsdesign och metod

4.1 Inledning

Som jag beskrev i inledningskapitlet, är projektets frågeställningar av sådan art att information om förlopp över många år behövs för att kunna besvara dem. Den övergripande forskningsdesignen är därför retrospektiv, det vill säga jag har vänt mig till individer som nyligen passerat den fas i livet som här diskuterats som det tidiga och potentiellt mycket rörliga vuxenlivet och bitt dem redogöra för sina erfarenheter. Mer konkret har jag ställt mina frågor till individer som vid undersökningstillfället var ca *trettio år* (individer födda 1980) och bitt dem beskriva utlandsboende och resande under perioden som gått sen de slutade gymnasiet. I ett första steg genomförde jag en extensiv studie i form av en enkät riktad till ett representativt urval av trettioåringar boende i Göteborg hösten 2010. För att få mer ingående kunskap om individuella förlopp och vilken betydelse flyttningar och rörlighet mer generellt har för människor i den här livsfasen, genomförde jag i ett andra steg uppföljande djupintervjuer med fjorton av de respondenter som deltagit i enkätstudien. Samtliga dessa fjorton hade bott utomlands under ett eller flera år efter gymnasiet.

Att samla in data retrospektivt innebär en grundläggande metodologisk utmaning, i och med att man måste förlita sig på respondenternas förmåga och vilja att återkalla och beskriva händelser och förlopp i det mer eller mindre avlägset förflutna. Eftersom minnet fallerar, innebär detta en uppenbar risk för underrapportering (till exempel av resor) liksom för ofullständiga och/eller felaktiga redogörelser (Ladkin 2004; Frändberg 2006; 2008; Axhasuen 2007). Detta problem är sannolikt generellt mindre för utlandsresor än för andra resor, eftersom de förra ofta representerar avbrott i vardagen och genomförs relativt sett sällan (för de som är transnationellt högrörliga kan det ändå vara svårt att minnas alla utlandsresor flera år bakåt i tiden (Frändberg 2009)). Av samma skäl är minnesproblemet troligtvis ännu mindre för uppgifter om tillfälligt utlandsboende. Undersökningen innehöll frågor både om utlandsflyttningar och om kortvariga utlandsresor, men ambitionen var inte att fånga respondenternas detaljerade (transnationella) rörlighetsbiografi i dess helhet, utan snarare att fokusera de tillfälliga utlandsflyttningarna och resande kopplat till dessa.

4.2 Enkätundersökning

4.2.1 Enkätens utformning

I enkäten ställdes frågor om utlandsboenden efter gymnasiet som varat i minst tre månader. De som hade genomfört en sådan utlandsvistelse, ombads beskriva det i ett antal avseenden, särskilt kontakter och resande före, under och efter vistelsen. I de fall då respondenten bott utomlands vid upprepade tillfällen ombads de redogöra mer i detalj för den vistelse som varat längst. De ombads också lämna information om övriga utlandsboenden, men då endast med avseende på tidpunkt, varaktighet, plats samt huvudsaklig aktivitet under vistelsen. Materialet innehåller således två slag av observationer av tillfälliga utlandsboenden, beskrivna med olika detaljeringsgrad.

När det gäller resor, ombads respondenterna att redogöra för alla utlandsresor under de senaste tolv månaderna. De som någon gång sedan gymnasiet bott utomlands ombads också specificera antalet besöksresor hem, mottagna besök hemifrån (under tiden utomlands) liksom antalet resor tillbaka till platsen de bott på efter det att de flyttat hem igen. För att också få en uppfattning om hur rörliga respondenterna varit i ett längre tidsperspektiv, ombads de uppskatta antal utlandsresor som de

normalt gör under ett år, liksom samtliga utlandsresor, resor utanför Norden och resor utanför Europa de gjort sedan gymnasiet.

De flesta frågor i enkäten var slutna. Undantaget var en fråga om 'regelbundet utlandsresande'. Här fick respondenterna först besvara en fråga om det finns någon plats utanför Sverige som de reser eller har rest till på ett regelbundet vis. Eftersom ingen definition gavs av vad 'regelbundet' här avsåg, är det respondenternas egna uppfattningar av regelbundet resande som har fångats. De som svarade jakande på frågan ombads sedan att kortfattat beskriva sitt regelbundna utlandsresande med avseende på frekvens, destination och syfte. De öppna svaren klassificerades sedan med avseende på huruvida respondenten (eller hans familj) tidigare hade bott i den stad eller det land som hen nu reste till på ett regelbundet sätt.

Enkäten innehöll också en annan fråga av särskilt slag. Denna avsåg att fånga respondentens trajektorier med avseende på sysselsättning och familjesituation under övergång från ungdom till vuxenliv. Frågan var utformad som en matris där varje år mellan 18 och 30 utgjorde en rad och sysselsättningsalternativ (skola/högre studier/lönearbete/arbetslöshet) och familjesituation (eget boende/sambo/egna barn) kolumner. Det fanns också ett antal kolumner som handlade om rörlighet (bytt bostadsort/ bott utomlands/ ute på långresa).⁸

4.2.2 Urval och genomförande

Enkäten sändes med post till ett stratifierat, slumpmässigt urval av 1200 individer födda 1980 och boende i Göteborg hösten 2010.⁹ Förekomst av transnationella familjeband och -nätverk förväntades påverka rörlighetsbiografierna avsevärt. För att öka chansen att få med ett tillräckligt antal respondenter både med och utan transnationella sociala band, stratifierades urvalet efter individernas utrikes respektive svenska bakgrund.¹⁰

Svarsfrekvensen var 33 % (397 svarande), med avsevärda skillnader mellan olika grupper.¹¹ För det första var svarsfrekvensen för stratimet med svensk bakgrund dubbelt så hög som för det med utländsk bakgrund (44 % jämfört med 22 %). På grund av stratifieringen blev den resulterande fördelningen mellan respondenter med utländsk respektive svensk bakgrund 41/59, vilket är ganska nära fördelningen i undersökningspopulationen, 35/65. För det andra skiljde sig svarsfrekvensen avsevärt åt mellan grupper med olika utbildningsnivå, vilket lett till en överrepresentation av högutbildade. Hela 58 % av respondenterna hade fullgjort minst tre års högre utbildning. Motsvarande nivå i undersökningspopulationen (30-åringarboende i Göteborg) var 41 % (SCB 2011). Eftersom det är välkänt att utlandsboende är vanligare bland medelklassungdomar som genomför högre utbildning, är det sannolikt att denna skillnad i svarsfrekvens mellan grupper begränsar resultatens generaliserbarhet i vissa avseenden. I synnerhet gäller att gruppen av svarande inte skall ses som representativa för den svenska, urbana ungdomspopulationen i sin helhet, med avseende på

⁸ Se Bilaga 1.

⁹ Statistiska Centralbyrån, SCB, stod för urval, distribution av enkäter samt för insamling av svar. Urvalet drogs från registret över totalbefolkningen i Sverige (RTB).

¹⁰ Ett stratum, "Utländsk bakgrund", innefattar individer som är födda utanför Sverige plus individer som är födda i Sverige och vars båda föräldrar är födda i ett annat land. Ett andra stratum, "Svensk bakgrund" innefattar individer som är födda i Sverige och har minst en förälder som också är född i Sverige.

¹¹ Eftersom urvalet drogs från RTB, fanns en del bakgrundsdata att tillgå också för icke-svarande.

hur *vanligt* det är att bo utomlands under denna livsfas. Däremot bör materialet utgöra gott underlag för slutsatser om utlandsvistelsers former och rörlighetslänkar bland västsvenska urbana ungdomar.

4.2.3 Exkludering av nyanlända immigranter

Bland respondenterna fanns stor variation med avseende på migrationsbakgrund. Lite mindre än hälften var invandrare i första eller andra generationen; en mindre grupp hade vid undersökningstillfället nyligen flyttat till Sverige. Givet projektets fokus på tillfälligt utlandsboende under tidigt vuxenliv (och möjliga kopplingar till tidigare flyttningar), är det viktigt att göra några grundläggande åtskillnader i detta avseende. Jag har delat in respondenterna i tre grupper: i) de med bakgrund i Sverige sen lång tid tillbaka (födda i Sverige med båda föräldrar födda i Sverige, $n=215$); ii) de med utländsk bakgrund som vuxit upp i Sverige (antingen födda i Sverige med minst en förälder född i ett annat land eller födda utomlands men flyttat till Sverige under barndomen eller tonårstiden, $n=114$); och iii) de som flyttat till Sverige som vuxna ($n=59$). Respondenterna i den sista gruppen hade vid undersökningstillfället i genomsnitt bott i Sverige endast 4.5 år.¹² Denna grupp skiljer sig från de andra två på så sätt att Sverige troligtvis inte är en självklar referenspunkt för de flesta av dem. Några bor antagligen tillfälligt i landet och kan därför ha haft svårt att förhålla sig till frågorna om 'tillfälligt utlandsboende' på ett självklart sätt. Eftersom enkäten inte var utformad för att fånga upp respondenternas rörlighetsbiografier i detalj, kan trajektorierna hos denna grupp heller inte 'översättas' och jämföras med de för personer med längre bakgrund i Sverige. Analysen som följer kommer därför att begränsas till att omfatta de två första grupperna ovan (i och ii). Dessa omfattar sammantaget 329 respondenter.

4.3 Intervjuundersökning

4.3.1 Urval

Som avslutning på enkäten informerade jag respondenterna om att jag avsåg att genomföra en uppföljande intervjuundersökning, och bad dem lämna kontaktinformation om de var intresserade av att medverka. Av de totalt 397 respondenterna lämnade 78 st. sina uppgifter. Dock var det bara 45 av dessa som hade erfarenhet av utlandsboende och var aktuella för intervju. Jag var i första hand intresserad av att träffa personer som bott utomlands tillräckligt länge för att någon form av anknytning till platsen skulle ha kunnat ske. Analysen av enkäten visade ett tydligt samband mellan vistelsetid och indikatorer på långsiktiga band till platsen under åren som följde. Jag valde därför att endast inkludera personer som bott utomlands minst sex månader. För att kunna utforska samband mellan flyttningar och resande över tid, ville jag dessutom att ganska lång tid skulle ha gått sedan den första utlandsvistelsen avslutats. Här sattes gränsen vid fem år innan intervjutillfället. 22 respondenter, 14 kvinnor och 9 män, uppfyllde dessa kriterier. Dessa fick samtliga ett brev via e-post med kortfattade information om intervjuundersökningen och en fråga om de fortfarande var intresserade av att bli intervjuade. Efter två veckor skickades en påminnelse ut till dem som inte svarat. Av de 22 personer som tillfrågades samtyckte 14 – 8 kvinnor och 6 män – till intervju. Tanken var från början att intervjuva något fler personer, men variationen i de fjorton berättelser som jag fick tillgång till, liksom förmågan och beredvilligheten hos många av respondenterna att öppet reflektera över sina erfarenheter, resulterade i ett material som jag bedömde var tillräckligt rikt för studiens syfte.

¹² De flesta har flyttat mellan länder endast en gång men ungefär en femtedel ($n=12$) har bott i flera olika länder innan de kom till Sverige.

Tabell 1. Bakgrundsdata för intervjurespondenterna

Fingerade namn	Kön	Utbildning	Yrke	Civilstånd	Barn	Migrations bakgrund	Ant.ggr. utomlands	Ant. mån utomlands
Sven	Man	Gymnasial utbildning 3 år	Försäljare	Gift/sambo	Nej	Född i Sv., båda föräldrar födda i Sv.	1	13
Jakob	Man	Eftergymnasial 3 år eller längre	Landskapsarkitekt	Gift/sambo	Nej	Född i Sv., båda föräldrar födda i Sv.	3	29
Maria	Kvinna	Eftergymnasial 3 år eller längre	Projektledare	Gift/sambo	Nej	Född i Sv., en förälder född i Sv	5	28
Elsa	Kvinna	Eftergymnasial 3 år eller längre	Projektkoordinator	Ensamstående	Nej	Född i Sv., båda föräldrar födda i Sv.	6	22
Lena	Kvinna	Eftergymnasial 3 år eller längre	Läkare	Gift/sambo	Nej	Född i Sv., en förälder född i Sv	1	11
Hugo	Man	Gymnasial utbildning 3 år	Kock	Gift/sambo	Ja	Född i Sv., båda föräldrar födda i Sv.	2	31
Katja	Kvinna	Eftergymnasial 3 år eller längre	Inköpare	Gift/sambo	Nej	Född i Sv., båda föräldrar födda i Sv.	2	16
Alicia	Kvinna	Eftergymnasial 3 år eller längre	Marknadskommunikation	Gift/sambo	Nej	Född i Sv., en förälder född i Sv	1	48
Vera	Kvinna	Eftergymnasial 3 år eller längre	Affärsanalytiker	Ensamstående	Nej	Född i Sv., båda föräldrar födda i annat land	4	35
Karl	Man	Eftergymnasial 3 år eller längre	Doktorand	Ensamstående	Nej	Född i Sv., båda föräldrar födda i Sv.	3	19
Sara	Kvinna	Eftergymnasial 3 år eller längre	Journalist	Ensamstående	Nej	Född i Sv., båda föräldrar födda i Sv.	6	74
Anders	Man	Eftergymnasial 3 år eller längre	Civilingenjör	Ensamstående	Nej	Född i Sv., båda föräldrar födda i annat land	1	14
Frida	Kvinna	Eftergymnasial 3 år eller längre	Handläggare	Gift/sambo	Ja	Född i Sv., båda föräldrar födda i Sv.	1	72
Henrik	Man	Eftergymnasial kortare än 3 år	Logistiker	Ensamstående	Nej	Född i annat land	2	22

Tabell 2: Sammanfattande beskrivning av gruppen intervjurespondenter

Kön	Män	6
	Kvinnor	8
Utbildning	Gymnasial 3 år:	1
	Eftergymnasial kortare än 3 år:	2
	Eftergymnasial 3 år eller längre:	11
Civilstånd	Gift/sambo	8
	Ensamstående	6
Barn	Ja	2
	Nej	12
Antal utlandsboenden	1-6, Median: 2	
Tid i annat land	11-74 månader, Median 22/28 månader	

Urvalsprocessen resulterade i en grupp intervjurespondenter med relativt omfattande utlandserfarenhet – många av de som uppfyllde mina kriterier och samtyckte till intervju hade bott utomlands i flera omgångar – och troligtvis också med starkare intresse för denna aspekt av livet än genomsnittet. Detta var värdefullt på så vis att många av respondenterna hade reflekterat en hel del över rörlighetens roll i deras liv. Gruppen uppvisar ändå en ganska stor variation, både med avseende på antal vistelser och den sammantagna tiden (se Tabell 1 och 2). Vidare finns variation när det gäller huvudsaklig sysselsättning under utlandsvistelsen (au-pair, lönearbete, studier, frivilligarbete) liksom var någonstans i världen de bott. Denna variation gjorde det möjligt att fånga betydelser (för vuxenblivande) av tillfälliga utlandsflyttningar som tidsrumslig praktik, oavsett specifik form. De flesta respondenter kan sägas tillhöra medelklassen och hade genomgått en ganska utdragen övergång från ungdomstid till vuxenliv: En stor majoritet var högutbildade; 11 av de 14 respondenterna hade minst treårig högskoleutbildning; Nästan samtliga var också, vid 31 års ålder, fortfarande barnlösa. Två respondenter hade barn och ytterligare en var höggravid vid intervjutillfället.

Namnen som används i Tabell 1 och senare i rapporten är inte respondenternas verkliga förnamn. I de kapitel som redovisar intervjumaterialet (kap 6 & 7) har jag ibland valt att utelämna en del detaljer i deras rörlighetsbiografier, såsom vissa destinationer, länder och yrken och i vissa citat har jag ersatt sådana uppgifter med "X" Detta för att det inte ska vara möjligt att identifiera respondenterna.

4.3.2 Genomförande

Jag genomförde intervjuerna under sommarmånaderna juni-augusti 2011. Respondenterna fick själva välja plats för intervjun och med undantag av en person, som ville bli intervjuad på sin arbetsplats, valde alla att komma till mitt kontor. Intervjuerna tog mellan 35 och 80 minuter.¹³ Samtliga bandades och transkriberades i sin helhet.

Intervjuerna var löst strukturerande. Eftersom jag från enkäten redan hade en hel del information om vart och när respondenterna bott utomlands, var min uppmärksamhet i första hand inriktad på att förstå hur rörlighetsbiografien utvecklats och hur olika delar av den hängde samman. Jag inledde varje gång med att be respondenterna berätta lite om var de kom ifrån, var de gått i skola, samt när och hur idén till den första utlandsvistelsen växte fram. Fortsättningen följde sedan i huvudsak en kronologisk struktur med fokus på större förändringar såsom flyttningar, utbildningar och partnerskap under de drygt 10 år som gått sen respondenterna lämnat skolan. Frågor och följdfrågor var i hög grad anpassade efter respondenternas berättelser och den information jag hade om dem i förhand. I första hand sökte jag klarlägga själva förloppet, eller trajektorian, med avseende på flyttningar och resor, samt bakomliggande intentioner, konsekvenser och därmed både direkta och indirekta samband mellan olika rörlighetshandlingar. Som en del av detta ställde jag också frågor om utlandsboende som något vanligt/ovanligt samt viktigt/oviktigt i tidigare och nuvarande sociala sammanhang; om och hur nya och gamla kontakter över avstånd upprätthållits; hur respondenterna idag bedömer betydelsen av tiden utomlands för deras nuvarande tillvaro.

Även om fokus i intervjuerna tydligt var på rörlighetsbiografierna som sådana, är ju dessa mycket nära sammanvävda med personligt betydelsefulla upplevelser, erfarenheter och händelser. Detta gäller dels nära relationer, som i de flesta fall visade sig ha spelat en central roll för respondenternas flyttbeslut, men det gäller också hur grundläggande värderingar förändrats under det tidiga vuxenlivet. I de flesta fall var respondenterna mycket öppet reflekterande och flera gav uttryck för att intervjun hade varit ett viktigt tillfälle för reflektion som gett dem delvis nya insikter. Det fanns tillfällen då jag upplevde att det var svårt att hålla fokus tydligt på det som var direkt relevant för rörlighetsbiografierna, men i de allra flesta fall fungerade detta mycket bra.

4.3.3 En narrativ tematisk ansats

Intervjuerna syftade till att ge så uttömmande och uppriktiga berättelser som möjligt om respondenternas transnationella rörlighetsbiografier under tiden efter gymnasiet, samt vad utlandsflytten betytt i detta sammanhang. Jag önskade alltså få veta *vad* som hänt och hur en händelse eller förflyttning eventuellt hängt samman med en annan, men jag ville också ta del av respondentens egen förståelse och värdering av det som hänt. Det senare ser jag som nödvändigt för att förstå förloppet och dynamiken som sådan, men det är ju också naturligtvis avgörande för att få kunskap om utlandsvistelsernas roll i vuxenblivandet.

Att förloppet och respondentens tolkning av det stått i fokus innebär att ansatsen kan beskrivas som en form av narrativ analys. Det narrativa tillvägagångssättet präglas av både begreppsmässig och metodologisk mångfald (Lieblich, Tuval-Mashiach & Zilber 1998; Robertson 2005). Så anser t e x många att en narrativ ansats är oförenlig med kvantitativ analys medan andra menar att det går bra

¹³ Alla utom en varade 50 minuter eller längre.

att använda narrativer som ett komplement till traditionella forskningsverktyg såsom enkätundersökningar (Robertson 2005). På ett grundläggande plan är en narrativ en redogörelse för en sekvens av sammanhängande händelser (antingen i verkligheten eller i fantasin) men begreppet brukar också referera till det sätt på vilket människor gör dessa förlopp begripliga för sig själva och andra, d v s hur man organiserar och förklarar förloppen (Wiles, Rosenberg & Kearns 2005). Robertson (2005) presenterar (med hänvisning till Chatman) ett sätt att se på narrativ som bestående dels av en historia (story) och dels en diskurs. Medan historien är narrativets 'vad' (det berättade) är diskursen dess 'hur' (berättandet). Det senare handlar dels om hur betydelsen av det som hänt kommenteras av berättaren men också det sätt på vilket innehållet förmedlas. I en narrativ analys ses båda dessa nivåer som centrala.

Lieblich, Tuval-Mashiach och Zilber (1998) identifierar i sin utmärkta bok om narrativ forskning två centrala, oberoende dimensioner utefter vilka olika ansatser kan klassificeras. Den första dimensionen utgörs av *holistiska kontra kategoriska ansatser*, och refererar till vad som utgör enhet för analysen – om det är enskilda uttalanden eller sekvenser eller om det är berättelsen som helhet. En kategorisk ansats liknar en klassisk tematisk analys på så vis att den ursprungliga berättelsen dissekteras och enskilda yttringar som rör vissa teman förs samman och analyseras delvis oberoende av den berättelse som de ingår i. I en holistisk ansats analyseras delarna alltid i sammanhanget av andra delar av berättelsen. Den andra dimensionen utgörs av *innehållsliga kontra formella ansatser*. Innehållsliga ansatser syftar till att klarlägga det explicita eller implicita innehållet i en berättelse, med andra ord vad som hände och varför. Formella ansatser däremot syftar i första hand till att klarlägga berättelsens struktur och olika språkliga och stilistiska aspekter. Författarna kombinerar sedan dessa två dimensioner vilket resulterar i fyra olika sätt att läsa och analysera en narrativ; det holistiskt-innehållsliga; det kategoriskt-innehållsliga; det holistiskt-formella samt det kategoriskt-formella. De påpekar också att dessa distinktioner i verkligheten inte utgör distinkta skiljelinjer mellan ansatser utan att man i verkliga analyser kan kombinera dem på olika sätt. Distinktionen är dock användbart för att tydliggöra vad som står i fokus för det analytiska arbetet.

Den del av analysen som i detta arbete syftar till att besvara frågorna om dynamiken i rörlighetsbiografierna, kan beskrivas som narrativ av ett holistiskt-innehållsligt slag, medan den del som söker svara på frågan om utlandsvistelsen roll i vuxenblivandet har tonvikten varit mer på det kategoriskt-innehållsliga. Även i den senare har 'hela berättelsen' spelat stor roll för hur enskilda utsagor tolkats, men den övergripande ansatsen har varit att hela materialet kodats efter teman och dessa teman har sedan analyserats var för sig.

4.3.4 Bearbetning, kodning och analys

Efter att intervjuerna transkriberats, skrev jag för varje respondents en 1-2 sidors sammanfattning med fokus på rörlighetsbiografien i kronologisk ordning. Detta utgjorde ett viktigt steg i analysen på så sätt att övergripande mönster, tendenser och samband inom och mellan de enskilda berättelserna, blev tydliga. Utifrån den centrala frågan om och hur utlandsvistelser i det tidiga vuxenlivet påverkar den fortsatta transnationella rörligheten, urskiljer jag tre typer av övergripande dynamik som jag gett namnen: *Mellanår; Omvärdering; Stegring*. Dessa kategorier har i första hand genererats av det empiriska materialet snarare än av på förhand givna teorier, eftersom existerande teorier på detta område i första hand gäller drivkrafter bakom och upplevelse/förståelse av utlandsvistelserna som

sådana, snarare än rörlighetskonsekvenser på längre sikt. Med utgångspunkt i en indelning utifrån övergripande mönster/dynamik har materialet sedan kodats och analyserats utifrån olika typer av händelser, upplevelser eller omständigheter som varit centrala för att förklara var och en av dessa förlopp.

När det gäller den tematiska kodningen började jag med en ganska omfattande uppsättning kategorier. Några av dessa hade funnits med från projektets början medan andra vuxit fram under arbetet med intervjuerna, transkriberingen och de sammanfattande beskrivningarna. De flesta av dessa kategorier var olika typer eller aspekter av länkar mellan olika rörlighetshandlingar, såsom 'sociala relationer', 'rörlighetskompetens', 'intresse'. Därutöver fanns kategorier som var relevanta för förståelsen av hur unga människor relaterar till utlandsvistelsernas roll i ett längre biografiskt perspektiv, särskilt aspekter som belyser deras roll för att hantera de osäkerheter och möjligheter som möter ungdomar som skall bli vuxna i en globaliserad värld.

En viktig metodologisk fråga som man måste ställa sig när man analyserar intervjuer, i synnerhet intervjuer som har en i huvudsak retrospektiv karaktär, är vad det är man faktiskt kommer åt vid intervjutillfället. Om intervjun fungerar väl och respondenten känner sig trygg och motiverad, kan man få uppriktiga berättelser om vad de varit med om och hur det som hänt dem hänger ihop i deras ögon. Men det är ju med nödvändighet den bild de idag har av händelseförloppet som förmedlas. Och denna bild färgas naturligtvis av vad som är socialt acceptabla former av förklaringsmodeller och sätt att förstå sammanhang och kontinuitet i den egna förändringsprocessen mot vuxenliv. Detta innebär inte att de faktiska orsaker och motiv (t ex till varför man valde att flytta utomlands efter gymnasiet) som var viktiga vid beslutstillfället helt försvinner ur sikte – i många fall gjorde respondenterna en tydlig skillnad mellan hur de resonerade när de var tjugo och hur de skulle tänkt och handlat vid motsvarande situation idag – men det är viktigt att minnas att berättelserna är just deras berättelser om hur saker och ting i deras hittillsvarande liv hänger ihop. Som sådana präglas de troligtvis i hög grad av de "rationalities of justification" som idag anses giltiga och begripliga (Elchardus & Smits 2006).

5. Resultat från enkätundersökningen

5.1 Inledning

Enkäten syftade till att ge en bred bild av utlandsvistelser bland unga och, framförallt, hur dessa är kopplade till andra former av transnationell rörlighet under det tidiga vuxenlivet. Det flesta frågor handlade därför som redan nämnts om flyttningar och resvanor och detta kapitel kommer huvudsakligen att presentera resultat av relevans för undersökningens andra frågeställning; om sambanden mellan utlandsboende och andra rörlighetshandlingar före, under och efter vistelsen. Frågan om utlandsvistelsens roll i övergången från ungdomstid till vuxenliv kommer också att beröras, men först i det sista avsnittet där jag redovisar resultat som gäller respondenternas 'trajektorier' under övergång från ungdomstid till vuxenliv, med avseende på sysselsättning och familjesituation.

Totalt hade 143 respondenter (43 %) bott utomlands under minst tre månader efter det att de gått ut gymnasiet. Hälften av dessa hade gjort så mer än en gång. Totalt rapporterades 267 utlandsvistelser som varat minst tre månader. I materialet finns alltså observationer både av *individer* (med ingen, en eller flera utlandsvistelser bakom sig) och av *vistelser*. Resultaten som presenteras i detta kapitel refererar till någon av följande populationer: a) samtliga respondenter ($n=329$); b) respondenter som bott utomlands ($n=143$); c) samtliga vistelser ($n=267$).¹⁴

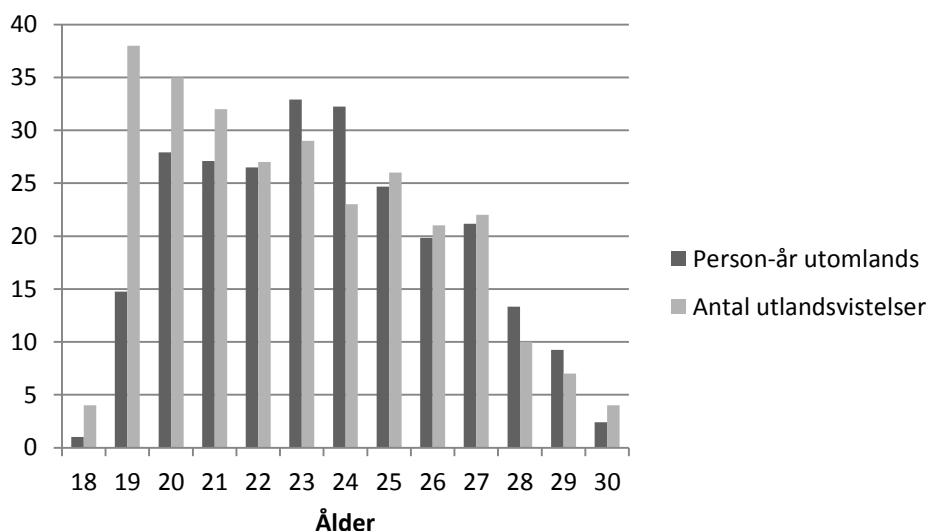
5.2. Förekomst och egenskaper hos tillfälligt utlandsboende bland unga.

5.2.1 Vart, när och för vad?

Om samtliga 267 vistelser betraktas sammantaget, kan några tendenser med avseende på deras fördelning i tid och rum noteras. När det gäller destinationsländer, finns en avsevärd geografisk spridning. Sex länder – Norge (36), Storbritannien (34), Australien (28), Spanien (28), USA (24) och Frankrike (19) – svarade tillsammans för nästan två tredjedelar av vistelserna. Den resterande tredjedelen var spridd över fyrtio olika länder. Totalt gick ungefär 65 % av flyttarna till länder inom Europa, varav 15 % till andra nordiska länder. När det gäller varaktighet, varierar detta stort (mellan tre månader och tio år) med ett medelvärde på tio månader. Två tredjedelar av de rapporterade vistelserna varade sex månader eller mer men endast en fjärdedel varade ett år eller längre. Detta är intressant mot bakgrund av att officiella definitioner av internationell migration ofta baseras på att vistelsen skall vara minst ett år (se kapitel 3). Det fanns ingen tydlig skillnad i varaktighet mellan vistelser på olika avstånd från Sverige.¹⁵

¹⁴ I de fall där det totala antalet observationer som presenteras i en tabell är något lägre än dessa siffror, beror det på att alla respondenter inte besvarade samtliga frågor.

¹⁵ Jag har här jämfört mellan tre grupper av länder: andra nordiska länder, länder i övriga Europa samt länder utanför Europa

Figur 1. Antal utlandsvistelser och antal år utomlands efter ålder (n=263).

En annan intressant fråga gäller *när* i respondenternas liv, som vistelserna ägde rum. Som framgår av Figur 1 var flyttfrekvensen högst under de första åren efter avslutat gymnasium, när respondenterna var runt tjugo, och avtog sedan successivt med åldern.¹⁶ Om man också tar hänsyn till vistelsernas varaktighet, så förskjuts tyngdpunkten i utlandsvistelserna mot 23-24-årsåldern (se Figur 1).

När det gäller sysselsättning under tiden utomlands var arbete vanligast. Lönearbete rapporterades som huvudsaklig sysselsättning för nästan hälften av vistelserna, studier för en tredjedel och övriga aktiviteter (främst fritidsaktiviteter) för en femtedel. Lönearbete dominerade mest påtagligt för vistelser som ägde rum under de första åren efter gymnasiet, medan studier blev viktigare runt 25-årsåldern. Som väntat ökar betydelsen av lönearbete och studier som huvudsaklig sysselsättning med tilltagande längd på utlandsvistelsen (se Tabell 3).

Tabell 3. Huvudsaklig sysselsättning för utlandsvistelser med olika längd (% av vistelser).

Huvudsaklig sysselsättning	Lönearbete	Studier	Övrigt*	Samtliga
Vistelsens varaktighet				
3- 5 månader	41	29	30	100 (n=93)
6 -11 månader	48	37	15	100 (n=98)
12- månader	54	37	9	100 (n=68)
Samtliga	47	34	19	100 (n=259)

Pearson Chi Square = .011

*'Övrigt' inkluderar fritidsaktiviteter men också frivilligarbete och arbete som praktikant.

¹⁶ En del av förklaringen till att flyttningarna avtar så brant när respondenterna närmar sig 30 kan vara att något som kan kallas för 'återvändande-bias' finns inbyggt i undersökningsupplägget: Individer som ganska nyligen lämnat Göteborg för att bo i ett annat land men ännu inte återvänt har inte täckts in: antingen för att de inte inkluderades i det ursprungliga urvalet eller för att de finns i den stora grupp som inte svarat.

När respondenterna tillfrågades om motiv för utlandsflytten, var det vanligaste svaret 'miljöombyte' (32 %), därefter 'studier' (30 %), och sen 'arbete' (20 %).¹⁷ Bara fem respondenter angav att de flyttat utomlands i första hand för att komma närmare familj och/eller vänner. Att miljöombyte är ett så pass framträdande motiv för dessa flyttar antyder att gränsen mot konventionell turism inte är skarp.

5.2.2 Skillnader i deltagande

Att bo utomlands en tid under tidigt vuxenliv är helt klart vanligare i vissa sociala grupper än i andra. På ett generellt plan syns detta i det enkla faktum att de som bott utomlands, i mycket högre grad än de som varit kvar i Sverige, också hade familjemedlemmar och nära vänner som bott utomlands (se Tabell 4). Detta stämmer väl med resultat från en studie av Cairns och Smyth (2009) som konstaterar att förekomsten av syskon som flyttat utomlands bidrar till att förklara skillnader i flyttintentioner bland unga irländare. Resultaten från denna studie (Tabell 4) tyder på att vad andra i kamratgruppen gör är lika viktigt som familjemedlemmarnas erfarenheter och beteende i detta avseende.

Tabell 4. Samvariation mellan att ha bott utomlands och att ha vänner och släktingar som har bott utomlands (% av respondenterna).

		Bott tillfälligt utomlands som vuxen		Samtliga
		Ja	Nej	
Har någon av dina fyra närmaste vänner bott tillfälligt utomlands?	Ja	87	59	71
	Nej	13	41	29
Samtliga		100 (n=140)	100 (n=181)	100 (n=321)
Har någon i din familj (förälder, syskon, partner) bott tillfälligt utomlands?	Ja	61	43	51
	Nej	39	57	49
Samtliga		100 (n=142)	100 (n=183)	100 (n=325)

Not: Pearson Chi Square < .005

En kritisk fråga blir i vilken utsträckning som detta mönster har att göra med klasstillhörighet. Det faktum att de flesta utlandsvistelser inte var kopplade till formell utbildning utan till lönearbete skulle kunna tolkas som en indikation på att detta är en praktik för en mycket större grupp än den högt utbildade medelklassen. Det finns dock inget stöd för en sådan slutsats i resultaten. Som redan nämnts, var individer med minst tre års högskoleutbildning överrepresenterade bland de som svarande på enkäten, och detta gäller i än högre grad för den grupp som rapporterade erfarenhet av utlandsvistelse. Även om man utesluter vistelser som var direkt knutna till formell utbildning, så kvarstår sambandet till högre utbildning.

Däremot visar resultaten inga skillnader i tendensen att bo utomlands mellan grupper med olika migrationsbakgrund. För respondenter med utländsk bakgrund var andelen som bott tillfälligt utomlands som vuxna något lägre än för samtliga (40 % jämfört med 46 %), men vistelsetiden var istället något längre (12 jämfört med 10 månader). För att dra några slutsatser kring detta skulle krävas mer detaljerad bakgrundsinformation.

¹⁷ Dessa siffror refererar till de 143 vistelser som rapporterades mer i detalj (den längsta vistelsen för varje respondent som hade bott utomlands efter gymnasiet).

5.3 Rörlighetslänkar

Som redan nämnts, tillfrågades respondenterna om resor och andra former av interaktion mellan sin hemort och den plats de flyttat till, före, under och efter utlandsvistelsen. I de fall respondenterna bott utomlands flera gånger efter gymnasiet, ombads de lämna sådan information endast för den utlandsvistelse som varat längst. De flesta av de resultat som presenteras här gäller denna delmängd av 143 (för varje individ mest långvariga) utlandsvistelser.

5.3.1 Interaktion före flytt

För att få en uppfattning om utlandsflytten varit en del av en mer långvarig relation till en annan plats, tillfrågades respondenterna om de besökt platsen tidigare, och i så fall hur många gånger. De tillfrågades också om de känt någon som bodde på platsen när de flyttade. En majoritet av respondenterna besvarade båda dessa frågor negativt.

Färre än hälften (43 %) hade någon gång tidigare besökt platsen dit de flyttade; för flyttningar utanför Europa gällde detta färre än en tredjedel. De flesta respondenter som tidigare hade besökt platsen dit de flyttade hade gjort så en eller ett fåtal gånger. Detta mönster stämmer väl med det faktum att det dominerande flyttmotiv som angavs var 'miljöombyte'. Men för en minoritet (8 %) föregicks flytten av tio besök eller fler. I nästan alla dessa fall, handlade det om respondenter (9/11) som flyttade till det land i vilket de själva eller deras föräldrar hade sitt ursprung. Fem uppgav att de besökt platsen/landet fler gånger än de kunde minnas.

En tredjedel uppgav att de hade vänner eller släktingar på den plats de flyttade till; bland dem som hade sådana kontakter var det vanligare med vänner än med släktingar. Av uppenbara skäl var besöksresor som föregick flytten vanligare och fler bland dem som hade släkt eller vänner på plats.

Om man också tar hänsyn till relationer och nätverk som så att säga "följde med" flyttaren, framträder en något annorlunda bild. Bland dem som flyttade till platser där de inte hade några vänner eller släktingar, flyttade hälften tillsammans med vänner eller partners. Så många som en tredjedel av respondenterna flyttade dock ensamma till en plats där de inte i förväg kände någon.

Tabell 5. Sociala relationer knutna till utlandsflytten ($n=140$).

		Hade du vänner eller släktingar på den plats dit du flyttade?		
		Nej	Ja	Samtliga
Flyttade:	Ensam	51	37	88
	Med partner eller annan familjemedlem	11	8	19
	Med vän(-ner)	28	5	33
	Samtliga	90	50	140

5.3.2 Samspel med människor hemma under utlandsvistelse

En stor majoritet rapporterade att de under sin utlandsvistelse hade tät kontakt, via telefon (82 %) och internet (92 %), med vänner och familj hemma. På frågan om hur täta telefonkontakterna var, svarade de flesta att det handlade om veckovisa eller mer sporadiska kontakter. Kontakt via Internet var generellt tätare (hälften uppgav att de hade kontakt med de sina hemma flera gånger i veckan eller dagligen). Något mer förvånande är kanske att möjligheten att ha tät kontakt med de där hemma via Internet inte uppfattades ha påverkat beslutet att flytta utomlands. Två tredjedelar av respondenterna uppgav att denna möjlighet absolut inte påverkat deras beslut, medan endast en tiondel uppgav att det definitivt spelat en roll. Detta resultat avviker från vad man funnit i en nyligen genomförd undersökning av interregional migration bland unga svenskar – nämligen att Internet underlättar och stimulerar flyttbeslut (Vilhelmson & Thulin 2013). Det är viktigt att i detta sammanhang minnas att de flesta flyttningar som rapporterats i denna undersökning ägde rum för 5-10 år sedan, då Internets roll och användning såg delvis annorlunda ut än idag.

När det gäller fysiskt resande för att upprätthålla kontakt med familj och vänner hemma, visar resultaten på förhållandevis höga nivåer av rörlighet. Tre fjärdedelar av alla som bott tillfälligt utomlands hade tagit emot minst ett besök hemifrån under sin vistelse. I genomsnitt hade respondenterna fått fyra sådana besök. Vidare hade en majoritet (58 %) rest hem minst en gång under vistelsen och genomsnittet här var så mycket som tre hemresor. Sett ur detta perspektiv genererade varje utlandsflytt ytterligare sju resor mellan de platser som förbundits av flytten. När det gäller kontakt via fysiska resor, finns ett tydligt mönster av "distance decay", på så vis att både besök hemifrån och hemresor är vanligare och mer frekventa bland dem som flyttat till länder relativt nära Sverige jämfört med dem som flyttat till platser längre bort (Tabell 6). Trots detta fick en majoritet (58 %) också av dem som flyttat till platser utanför Europa, besök hemifrån under sin vistelse. Vid sidan om sambandet mellan fysiska resor och avståndet till Sverige, finns också, som väntat, ett samband mellan frekvens av besöks- och hemresor å ena sidan, och vistelsens varaktighet, å den andra: ju längre vistelsetid desto fler resor (Tabell 6).

Tabell 6. Genomsnittligt antal besök hemifrån samt hemresor under utlandsvistelsen, efter region och vistelsens varaktighet. ($n=142$).

	Genomsnittligt antal besök hemifrån.	Genomsnittligt antal personer hemifrån som hälsat på.	Antal hemresor.
<i>Region:</i>			
Nordiska länder	8	7	9
Andra länder i Europa	4	4	3
Länder utanför Europa	2	3	1
<i>Vistelsens varaktighet:</i>			
Mindre än 6 månader	1	1	0
Mellan 6 och 12 månader	3	4	2
12 månader eller mer	7	7	6
Samtliga	4	4	3

5.3.3 Resande och flyttningar efter utlandsvistelsen

Hur ser det då ut med rörligheten under åren efter utlandsvistelsen? Finns något samband mellan flytten och efterföljande res- och flyttmönster?

Som tidigare nämnts, fanns i enkäten flera frågor som syftade till att fånga upp omfattningen av respondenternas transnationella rörlighet. För det första ombads de redogöra för och kort beskriva samtliga utlandsresor under de senaste 12 månaderna. För det andra efterfrågades en uppskattning av hur många utlandsresor de normalt gör på ett år, med en särskild specificering av antalet tjänsteresor. För det tredje fick de uppskatta hur många utlandsresor de gjort sedan de blev 18 år och då, förutom totalt antal resor, specificera antal resor utanför Norden samt antal resor utanför Europa. Av svarsfrekvens och kommentarer till enkäten framgår att många tyckte den sista frågan var svår att besvara, just för att den refererade till en såpass lång tidsperiod.¹ Dessutom kan man hävda att uppgifter om antal resor sedan gymnasiet är svåra att tolka i relation till utlandsflyttarna, eftersom också resor som så att säga ingick i flytten bör finnas med i denna uppskattning.

Tabell 7. Resande i grupper med olika erfarenhet av tillfälligt utlandsboende.

	Bott tillfälligt utomlands som vuxen		
	Aldrig (n=185)	En gång (n=73)	Mer än en gång (n=70)
Antal utlandsresor senaste 12 månaderna: medelv.	1.9	2.5	3.4
median	2	2	3
Normalt två eller fler utlandsresor per år (%)	46	53	71
Normalt minst en utrikes tjänsteresa per år (%)	17	19	19
Antal resor utanför Norden sedan de blev 18 år:			
medelv.	12	17	24
median	10	15	16
Antal resor utanför Europa sedan de blev 18 år:			
medelv.	2.8	4.7	6.5
median	2	3	5

Resultaten tyder på ganska stora skillnader i transnationell rörlighet mellan grupper med olika erfarenhet av tillfälligt utlandsboende: rörligheten är mer omfattande bland dem som har bott utomlands och mest reser de som bott utomlands vid flera tillfällen. Alla mått som handlar om utlandsresande generellt följer detta mönster. Däremot finns inget sådant samband när det gäller utlandsresandet i tjänsten. Det kan tyckas förvånande, eftersom diskussionen om ungas rörlighet ofta handlar om hur viktiga sådana erfarenheter är för att kunna konkurrera i ett allt mer transnationellt rörligt yrkesliv.

De samband mellan tillfälligt utlandsboende som ung vuxen och höga nivåer av transnationell rörlighet under efterföljande år, som Tabell 7 visar på, tyder på förekomsten av rörlighetslänkar. Däremot säger siffrorna ingenting om vilken sorts länkar det handlar om, inte heller i vilken riktning som orsakssambanden verkar; mönstret skulle i princip kunna förklaras av att tillfälligt

utlandsboende under tidigt vuxenliv helt enkelt är en del av, eller uttryck för, en resorienterad livsstil i största allmänhet (King & Ruiz-Gelices 2003).

Det finns en specifik form av rörlighetslänk som med hjälp av detta material kan undersökas närmare. Det gäller förekomst och frekvens av återresor, det vill säga resor tillbaka till den plats där respondenten bodde under utlandsvistelsen. Generellt är sådana återresor inte särskilt vanligt bland respondenterna. Trots att lite fler än hälften (57%) faktiskt rest tillbaka minst en gång, är det genomsnittliga antalet återresor endast två under en (genomsnittlig) period av sju år (den tid som gått sedan de återvänt till Sverige). Återigen finns samband mellan frekvens av återresande å ena sidan, och avståndet till platsen i fråga liksom vistelsens varaktighet: återresor är vanligare bland de som bott i länder som ligger nära Sverige och bland de som bott utomlands under längre tid (Tabell 8).

Tabell 8. Frekvens av återresande bland respondenter som bott utomlands i olika regioner och olika längde ($n=142$).

	Andel (%) som gjort minste en återresa	Genomsnittligt antal återresor
<i>Region:</i>		
Nordiska länder	88	3.5
Andra länder i Europa	56	2.0
Länder utanför Europa	43	1.0
<i>Vistelsens varaktighet:</i>		
Mindre än 6 månader	52	1.0
Mellan 6 och 12 månader	51	1.5
12 månader eller mer	67	2.5
Samtliga	57	2.0

Det här indikerar sammantaget, att respondenternas anknytning eller länkar till den plats som de tidigare bott på, är ganska svaga sett på längre sikt. Det finns dock en mindre grupp som har upprätthållit fysisk kontakt genom regelbundet resande under efterföljande år. Denna grupp identifieras eller avgränsas i materialet på två olika sätt: genom att utgå antingen från rapporterade återresor (som ovan) eller från rapporter om regelbundet utlandsresande som alla respondenter (oavsett om de bott utomlands tillfälligt eller inte) ombads lämna som svar på en öppen fråga i enkäten.

I det första fallet kan de 'regelbundna återresarna' definieras som de som i genomsnitt gjort minst en återresa per år sedan de flyttat tillbaka till Sverige och samtidigt gjort minst tre sådana resor. Denna grupp består av 20 respondenter (ungefär 15 % av samtliga som bott tillfälligt utomlands som vuxna). De skiljer sig från övriga i flera avseenden som följer det generella mönster som diskuterats ovan: de har generellt bott på platsen längre (hälften i flera år) och har inte i lika hög grad som övriga bott utanför Europa.

När det gäller rapporter om regelbundet utlandsresande generellt, uppgav 42 % av samtliga respondenter (139 individer) att de regelbundet reser till en plats utanför Sverige och nästan alla dessa (136) lämnade en kort redogörelse för sina resvanor. Med utgångspunkt i dessa rapporter, kan

en grupp om 45 respondenter, som alla regelbundet rest till en plats där de tidigare bott tillfälligt, urskiljas (Tabell 9). Också denna grupp skiljer ut sig från resten genom att utlandsvistelserna i genomsnitt varat längre – mer än hälften över ett år. Av dem som rapporterat resfrekvens uppger en majoritet (60 %) att de rest minst en gång per år. En annan grupp utgörs av dem, vars regelbundna utlandsresande är kopplat till en plats där de själva eller deras föräldrar har sitt ursprung (29). De två grupperna är delvis överlappande, eftersom några respondenter (11) har bott tillfälligt i ett land där de har sin familjebakgrund och som de nu regelbundet reser till. Sammanfattningsvis finns i knappt hälften av rapporterna om regelbundet utlandsresande (63), en koppling till respondenternas (eller deras föräldrars) migrationsbiografier och i de flesta av dessa handlar det *endast* om tillfällig migration. För de resterande (73) rapporterna om regelbundet utlandsresande gäller antingen att respondenten eller dennes föräldrar aldrig har flyttat över nationsgränser eller, om de gjort det, att det regelbundna resande som rapporterats inte har någon (uppenbar) koppling till dessa flyttningar.

Tabell 9. Observerbara geografiska samband mellan regelbundet utlandsresande och migrationsbiografier. Antal respondenter.

	Rapporter om regelbundet resande	..till plats där resp. bott tillfälligt	.. till plats där resp. har (familje-) ursprung	..utan koppling till migrationsbiografi
Bott tillfälligt i staden	12	45		
Bott tillfälligt i landet	22			
Bott tillfälligt i landet <i>och</i> har sitt ursprung där	11		29	
Född i landet	11			
Förälder/föräldrar födda i landet	7			
Inget (uppenbart) samband med migrationsbiografi	32			73
Ingen transnationell migrationsbiografi	41			
Samtliga	136			

Nästan samtliga av dem som bott tillfälligt i det land i vilket de också hade sitt ursprung, gjorde återresorna för att träffa sina släktingar. Också bland dem som reste till en plats där de bott tillfälligt men inte hade någon familjeanknytning, var det dominerande motivet för resorna sociala relationer: av de 34 rapporter av regelbundet resande i denna grupp hade åtta träffat en partner och reste nu tillbaka i huvudsak för att upprätthålla kontakten med partners familj. Ytterligare 12 reste tillbaka för att träffa vänner och mindre grupper i fritids- (7) och arbetsrelaterade (5) ärenden.

Vid sidan om påverkan på resmönster, kan en utlandsvistelse potentiellt också påverka tendensen att flytta utomlands igen. Som redan nämnts, hade ungefär hälften av alla respondenter som bott utomlands tillfälligt som vuxna, gjort så mer än en gång och nästan en fjärdedel hade flyttat till och från utlandet tre gånger eller fler. Tyvärr finns inte mycket information om sambanden mellan dessa

upprepade flyttningar. Den enda indikation på direkta samband som materialet erbjuder är förekomsten av upprepade flyttningar till samma land. Bland dem som gjort två utlandsflyttar var det ganska ovanligt (ungefär 25 %) att båda dessa hade gått till samma land. Bland dem som flyttat fler än två gånger hade nästan hälften flyttat upprepade gånger till samma land.

Det dominerande mönstret bland dem som flyttat utomlands vid flera tillfällen är alltså geografisk utspridning snarare än kontinuitet: de flesta flyttar till nya platser när de flyttar nästa gång. Det kan såklart finnas andra samband mellan flyttarna än de som återspeglas i geografisk kontinuitet (t ex att man flyttar till en plats där någon som man lärt känna under den förra vistelsen, nu bor), men sådana samband har inte gått att fånga med detta material.

5.4 Utlandsboende i standardiserade och komplexa övergångar till vuxenliv

Övergången från ungdom till vuxenliv inbegriper alla centrala livsområden, men det som brukar betraktas som viktigast är att gå från utbildning till arbete samt att etablera ett oberoende boende och familjeliv (Elcharcus & Smits 2006; Heinz 2009). Diskussionen i detta avsnitt kommer att begränsas till övergångar från utbildning till arbete och hur dessa hänger samman med utlandsflyttningar. Avgränsningen görs delvis för att analysen skall bli hanterbar men också för att just denna övergång är så avgörande för vilka vägar som står öppna inom övriga livsområden (Heinz, 2009).

Som tidigare nämnts innehöll enkätundersökningen en fråga om vad respondenten gjort och hur hans familjesituation sett ut under hela perioden från det att de var 18 år fram till nutid. Frågan var utformad som en matris där varje år utgjorde en rad och sysselsättningsalternativ (skola/högre studier/lönearbete/arbetslöshet) och familjesituation (eget boende/sambo/egna barn) kolumner. Det fanns också ett antal kolumner som handlade om rörlighet (bytt bostadsort/ bott utomlands/ ute på långresa). Trots frågans relativt krångliga utformning, var svarsfrekvensen rätt så hög. Knappt 90 % av respondenterna fyllde i den del som handlade om utbildning och arbete på ett adekvat sätt. Motsvarande svarsandel för familjesituationen var 75 %.

En av de centrala frågorna i den teoretiska diskussionen om hur vuxenblivandet förändrats under de senaste decennierna, är graden av komplexitet. Som framgick av teorikapitlet menar många att dagens övergångar till vuxenliv ofta är komplexa i meningen att unga skiftar mellan arbete, utbildning och annat flera gånger, snarare än att de går en enkel, linjär väg från skola direkt till arbete eller till högre utbildning och därefter arbete. Utifrån respondenternas redogörelser för sin sysselsättning mellan 18-30 har jag dokumenterat sekvensen av statusövergångar (utan hänsyn till längden på de enskilda perioderna av utbildning, arbete etc.). Som man kan förvänta sig är mångfalden av unika sekvenser mycket stor. Totalt fanns 77 olika sekvenser bland de 309 respondenter som besvarat frågan (Tabell 10).

Tabell 10. Respondenternas fördelning på olika statussekvenser i övergång mellan skola och arbetsliv.

	Sekvenser*	Andel av respondenterna
30 respondenter	SA (37); SHA (53); SAHA (60)	49 %
10-16 respondenter	SAH (10); SHAHA (16); SAHAH (11); SAHAHA (12); SHLA (11)	19 %
5-9 respondenter	SAHLA (5); SAHALA (7)	4 %
1-4 respondenter	67 olika sekvenser	28 %

*S=Skola; A= Lönearbete; H= Högre utbildning; L= Arbetslöshet

Endast tre av dessa sekvenser samlar en större grupp respondenter. Dessa är, inte oväntat, de 'linjära' övergångarna Skola–Arbete och Skola–Högskola–Arbete och dessutom sekvensen Skola–Arbete–Högskola–Arbete. Eftersom dessa tre sekvenser är gemensamma för avsevärt många fler respondenter än någon av de andra, väljer jag att betrakta dessa som 'standardiserade' transitioner mellan skola och arbetsliv. Som tabellen visar, genomgick hälften av respondenterna någon av dessa tre. Den andra hälften fördelar sig på 74 olika sekvenser, från väldigt enkla (såsom Skola–Arbetslöshet–Arbete) till mycket komplexa. Fortsättningsvis kommer jag därför att skilja mellan komplexa icke-standardiserade och övriga icke-standardiserade. De komplexa definierar jag som sekvenser som innehåller fem eller fler statusövergångar mellan 18 och 30 år. (De tre standardiserade innehåller 1-3 statusövergångar.) Av de 28 varianter som med detta kriterium betraktas som komplexa, innehåller 25 någon period med högre utbildning.

Respondenterna har därmed kategoriserats med avseende på vilken typ av skola-till-arbete övergång de genomgått; de som följt standardiserade sekvenser har urskilts från de som följt icke-standardiserade och inom den senare gruppen har de komplexa övergångarna urskilts från övriga. Fördelningen av respondenter mellan de fem kategorier som blivit resultatet av detta tillvägagångssätt, framgår av Tabell 11. Tabellen visar dessutom hur vanligt det är med erfarenhet av utlandsboende i de olika grupperna. Vad som blir tydligt här, är att det inte finns någon skillnad i detta avseende mellan komplexa övergångar och övriga. Den enda signifikanta skillnaden när det gäller erfarenhet av utlandsboende finns mellan de olika typerna av standardiserade övergångar; gruppen med SA-sekvenser är den som rapporterat lägst grad av utlandsboende och gruppen med SAHA-sekvenser har rapporterat allra högst. Resultaten indikerar alltså att tillfälligt utlandsboende under övergången från ungdom till vuxenliv, är en praktik starkt förknippad med högre utbildning men uppenbarligen inte med avvikelser från standardiserade trajektorier eller med övergångens grad av komplexitet som sådan.

Tabell 11. Förekomst av tillfälligt utlandsboende i fem grupper med olika typer av övergångar mellan utbildning och arbetsliv.

Typ av övergång mellan skola och arbete		Antal resp.	Bott tillfälligt utomlands som vuxen, %			
			Aldrig	En gång	Minst två ggr.	Samtliga
Standardiserade	Skola–Arbete (SA)	37 (11 %)	81	8	11	100
	Skola–Högre Utbildning–Arbete (SHA)	53 (16 %)	53	28	19	100
	Skola –Arbete–Högre Utbildning–Arbete (SAHA)	60 (18 %)	47	27	27	100
	<i>Samtliga standardiserade</i>	<i>150 (45 %)</i>	<i>57</i>	<i>23</i>	<i>20</i>	<i>100</i>
Icke-standardiserade	Komplexa	53 (16 %)	53	23	25	100
	Övriga	106 (32 %)	55	21	24	100
	<i>Samtliga icke-standardiserade</i>	<i>159 (48 %)</i>	<i>55</i>	<i>21</i>	<i>24</i>	<i>100</i>
Samtliga		309 (100 %)	56	22	22	100

Kategoriseringen i olika typer av övergångar ovan, är gjord bara med avseende på sekvensen av olika sysselsättningar, utan hänsyn till hur dessa ligger i tiden. En fråga som kvarstår är då om det finns ett samband mellan utlandsboende och en *förskjutning i tid* av övergången till vuxenliv. I Tabell 12 jämför jag tre grupper med olika erfarenhet av utlandsboende med avseende på några faktorer som brukar betraktas som hörande till en etablerad tillvaro som vuxen. Det gäller: åldern för den senaste sammanhängande perioden av lönearbete; om man vid undersökningstillfället var sambo/gift och; om man hade barn. För att göra jämförelsen meningsfull har jag här bara inkluderat respondenter med minst tre år i högre utbildning. Återigen framkommer inga signifikanta skillnader mellan gruppen med respektive utan erfarenhet av utlandsboende.

Tabell 12. Indikatorer på start av vuxenliv i grupper med minst treårig högskoleutbildning men olika erfarenhet av utlandsboende.

	Har bott tillfälligt utomlands som vuxen			Samtliga
	Ingen gång <i>n</i> =110	En gång <i>n</i> =52	Minst två ggr <i>n</i> =59	
Ålder vid start av senast sammanhängande period av arbete, medelvärde	25	25	25	25
Andel sammanboende/gifta, %	75	67	64	71
Andel med barn, %	28	27	19	25

Att bo tillfälligt utomlands som ung tycks med andra ord inte vara förknippat med destandardiserade eller särskilt komplexa övergångar till vuxenliv. Inte heller verkar det finnas någon koppling till särskilt långa övergångar jämfört med ungdomar som inte bor utomlands under denna period. Vad som däremot är tydligt är en stark koppling till vuxenövergångar som innefattar högre utbildning. Sammantaget indikerar detta att det tillfälliga utlandsboendet är en praktik som är väl integrerad i normala övergångar till vuxenliv bland svenska medelklassungdomar.

6. Tre typer av dynamik

6.1 Inledning

I förra kapitlet konstaterade jag att det i gruppen som besvarat enkäten finns ett positivt samband mellan utlandsboende under ungdomstiden och graden av transnationell rörlighet som vuxen. Studien tycks alltså bekräfta föreställningen att en period av studier eller arbete utomlands som ung, leder till mer resande och fler flyttningar under åren som följer. Liksom i andra extensiva studier som funnit motsvarande statistiska samband, kvarstår emellertid här en oklarhet när det gäller hur orsakssambanden faktiskt ser ut: beslutet att flytta utomlands är ju som sådant ofta ett uttryck för en internationell orientering och ett intresse för resande. Dessutom säger det positiva samband som man kan konstatera på aggregerad nivå, inte något om den mångfald av samband som finns på individuell nivå. Man kan ju till exempel fråga sig under vilka omständigheter som en utlandsvistelse under ungdomstiden inte alls påverkar den fortsatta rörligheten, eller påverkar den i begränsande riktning? De extensiva studierna säger inte heller särskilt mycket om de olika typer av rörlighetsförstärkande processer som kan förklara ett positivt orsakssamband, eller hur djupgående eller varaktiga sådana förändringar är: Handlar det i första hand om en ytterligare förstärkning av lusten att vara rörlig under en avgränsad livsfas? Eller sker en geografisk uttjänjning av ungdomarnas sociala nätverk som kan tänkas vara för resten av deras liv?

För att komplettera de svar på frågan om samband mellan tillfälligt utlandsboende och andra rörlighetshandlingar (fråga 2) som gavs i kapitel 5, vill jag i detta kapitel utforska hur och varför rörligheten förändras på *individuell nivå*. Självklart varierar detaljerna i vad som sker från person till person, men utgångspunkten är att det ändå är möjligt att *urskilja och beskriva ett mindre antal mönster med avseende på förändringens riktning* – neutral, förstärkande eller begränsande – *och orsaker*. Syftet med kapitlet är alltså att analysera *rörlighetsdynamiken inom enskilda biografier* efter utlandsvistelse under tidigt vuxenliv. De specifika frågor som jag söker besvara här är:

1. I vilka riktningar kan en utlandsvistelse under tidigt vuxenliv påverka den fortsatta transnationella rörligheten? Finns exempel på annat än rörlighetsförstärkande effekter?
2. Vilka typer av händelser, processer och omständigheter kring vistelsen, bidrar till att förklara den övergripande påverkan på rörlighetens omfattning?

I det följande presenterar jag under tre rubriker samtliga fjorton berättelser om utlandsflyttningar och resmönster under åren mellan nitton och trettio, i starkt komprimerad form. De tre rubrikerna representerar olika typer av övergripande dynamik med avseende på transnationell rörlighet och utlandsvistelsen roll i detta: Mellanår, Omvärdering och Stegring. Jag har valt att inkludera alla fjorton berättelser för att så långt möjligt bevara materialets mångfald av trajektorier och förlopp. Utöver de hela berättelserna diskuterar jag med utgångspunkt i en mer detaljerad läsning av intervjumaterialet, särskilt viktiga delar eller aspekter av förloppen. För majoriteten av intervjurespondenterna gäller att deras rörlighetsbiografi under den här perioden präglas av stegring eller expansion och jag kommer därför i det sista avsnittet att särskilja ett antal olika processer som leder i denna riktning.

6.2 Mellanår

För två av respondenterna utgör tiden de vistades utomlands väl avgränsade händelser vilka enligt vad de själva säger, inte har någon större betydelse för det liv de lever nu, hur de reser idag eller för framtiden. Båda var från början inställda på att utlandsboendet var tillfälligt och så blev det också. Under åren direkt efter utlandsvistelsen har de rest tillbaka några gånger men detta ligger nu många år bakom dem.

Sven sa som 22 åring upp sig från sitt jobb som bilmekaniker för att arbeta som au-pair i New York under ett år. Han var trött på jobbet, som inte erbjöd några utvecklingsmöjligheter, och ville göra någonting helt annat. Han flyttade som planerat hem igen efter ett drygt år och återupptog då sitt yrkesliv i Sverige. I New York blev han tillsammans med en tjej från Sverige som också jobbade som au-pair. Hon var kvar längre än han och han åkte därför tillbaka efter något halvår för att hälsa på henne och den familj han jobbat i. Relationen varade i tre år och under denna tid åkte paret tillbaka till New York på semester varje år. Sven har idag kvar ett fåtal kontakter från tiden i New York, dels en killkompis i Polen som han besökt någon gång, dels en kompis i Sverige. Han tycker själv att han reser mycket utomlands trots att detta står i konflikt med hans jobb. Han ser inga kopplingar mellan sitt resande idag och tiden i New York.

När **Jakob** slutade gymnasiet visste han att han skulle påbörja sin värnplikt ett år senare. Han hade därför vad han själv kallar ett "mellanår", då det inte var lönt att börja studera, och han ville göra något annorlunda med detta år. Genom kontakt med en kille han träffade på en fest fick han jobb på ett nyöppnat Ikea-varuhus i Storbritannien och bodde där i nio månader. Han bodde tillsammans med killen han träffat på festen och hans kompis från Sverige. Dessa båda är idag Jakobs bästa vänner. Efter militärtjänsten gjorde han en snabb jorden runt resa på två månader innan han började på en utbildning till landskapsarkitekt. Sista halvåret på utbildningen läste han i Köpenhamn. Detta beslut hade inget med den tidigare vistelsen i Storbritannien att göra. Trots att han fick fast jobb på studieorten där han var klar med studierna, var aldrig riktigt inställd på att vara kvar. Han saknade sin familj och sina vänner i Göteborg och sade efter mindre än ett år upp sig för flytta till Göteborg. Jakob har idag mycket litet kontakt kvar med vänner i Köpenhamn. När han reser utomlands föredrar han att åka till platser som han är intresserad av yrkesmässigt. Han tycker inte att hans resande påverkats av hans tidigare utlandsvistelser.

Utmärkande för dessa båda är att de under hela perioden betraktat sina utlandsvistelser som tillfälliga undantag från livet i Sverige. I Jakobs fall aktualiserades den första flytten av en "lucka" som uppstod mellan skola och militärtjänst, då det inte var lönt att börja läsa:

Jakob: Som sagt det var ett mellanår. Och det var en chans att testa nånting annat. Nånting annat som inte innebar att läsa.

Enligt bådas bedömningar har tiden utomlands inte påverkat vare sig senare flyttar eller nuvarande resmönster nämnvärt. De är båda ganska bestämda i detta avseende:

Sven: Nej! Det tror jag inte har påverkat speciellt mycket. Inte om man tänker så.. Nej.

Lotta: Du hade varit ungefär lika rörlig?

Sven: Ja, jag tror det, i alla fall. Det är klart att det har hjälpt till, just att man inte har varit rädd för att flyga långt. Nu är inte det långt att flyga till New York, det är sex timmar, men ... nej!

L: Men kan du se att det finns ett samband mellan din första och din andra utlandsvistelse?

Jakob: Nej, egentligen inte, om jag skall vara helt ärlig. Självklart kan det vara så att man tycker det är lättare att ta steget att söka sig utomlands. Men jag tror faktiskt inte att det var så.

L: Tror du att de här vistelserna utomlands har påverkat ditt resmönster eller ditt resande överhuvudtaget. Har det förändrat det på något sätt?

Jacob: Det har nog förändrat min syn på det, det tror jag nog, men.. jag tror inte jag reser varken mer eller mindre för det.

L: Hur har det förändrat din syn?

Jacob: Just det här att man kan i bland bli litet besviken kan jag känna när jag reser utomlands, på att man inte får ta del av just det här vad det egentligen innebär att vara på den platsen som man är.

L: Okej. Att man inte kommer under ytan, så att säga?

Jacob: Man blir ju bara åskådare på nåt sätt när man semesterar. Och det kanske man blir mer medveten om. Svårt att svara på.

L: Men det innebär inte att du då vill resa på ett annat sätt?

Jacob: Snarare mindre, tror jag, än mer. Men det är vad jag tror.

Ingen av dem har någon tanke på att flytta utomlands i framtiden:

Jacob: Nu är jag ju nöjd. Nu är jag inte intresserad av att bo utomlands längre. Jag bodde inte jättelångt, två års utlandsvistelse, kan vi väl säga att jag haft, då. Men nu är jag rätt så nöjd med det.

*

Svens och Jacobs berättelser kan ses som exempel på när utlandsboende i ungdomsåren blir en tillfällig utflykt från livet hemma, utan någon dramatisk betydelse för livsförloppetets fortsatta utveckling, i geografiskt eller annat avseende. Även om det bara är två respondenter vars rörlighetsbiografi kan beskrivas på detta sätt, finns det skäl att tro att denna grupp är förhållandevis större i undersökningspopulationen. Detta på grund av att intervjugruppens sammansättning antagligen har påverkats av självselektion till förmån för individer med stort intresse och engagemang i sitt hittillsvarande utlandsresande och -boende.

6.3 Omvärdering

En annan mindre grupp av respondenter förenas av att de lämnat en period med stark inriktning på ett transnationellt liv bakom sig efter någon form av omvärdering. Dessa tre personer flyttade under sitt tidiga vuxenliv utomlands som en del av en tänkt framtida internationell yrkeskarriär, om än med ganska olika inriktningar och mål. Efter en mer eller mindre tydlig kris har de alla tre ändrat inställning med avseende på den transnationella rörlighetens roll i deras liv. Deras syn på långväga flyttningar och i viss mån också resande har förändrats i grunden. I ett par fall var denna omvärdering ganska dramatisk.

I det följande presenterar och diskuterar jag dessa personers berättelser efter varandra. Först sammanfattar jag rörlighetsbiografin i komprimerad form, därefter går jag igenom förändringen i synen på utlandsboende och resande genom att mer ingående återge och diskutera respondenternas beskrivning av hur de tidigare såg på internationella flyttningar och resande, vad som utlöste krisen/omvärderingen och hur de ser på transnationell rörlighet idag.

Anders är född och uppvuxen i Sverige men hans föräldrar kommer ursprungligen från ett land i Östeuropa. Han kände sig rotlös som barn och tonåring och tänkte tidigt i banor om att flytta utomlands så småningom. Direkt efter utbildningen till civilingenjör fick han erbjudande om ett jobb på ett företag som var i färd med att flytta sin verksamhet till Centraleuropa. Eftersom han tidigare

haft tankar på att flytta utomlands och arbetsmarknaden i Sverige just då inte var bra, så bestämde han sig för att tacka ja. Han åkte dit med en positiv inställning och var inställd på att flytten och jobbet var 'tills vidare'. Men det blev en svår tid: Han bodde på en liten ort, upplevde språkbarriärer utanför jobbet och var dessutom väldigt mycket ute på tjänsteresa. När ett år gått bestämde han sig under stor vända för att säga upp sig och flytta hem. Detta beslut innebar en grundläggande omvärdering. Hans fokus hade dittills nästan uteslutande varit på att få ett bra jobb med bra villkor och jobbet med hög lön var en stor framgång som gav honom status. Nu insåg han, ganska plötsligt, att det var helt andra saker som var viktigast för honom: framförallt den kontinuerliga, i stort sett dagliga kontakten med föräldrarna och med brodern och hans nya familj. Sedan återkomsten till Sverige har han därför haft en mycket negativ inställning till att flytta överhuvudtaget igen. Av samma skäl undviker Anders sådana positioner på jobbet som innebär mycket resande. Dock reser han gärna utomlands på semester.

Anders hade alltså från väldigt tidiga år varit inställd på att flytta från Sverige, delvis för att han upplevde att han jämfört med kompisarna hade få släktingar runt sig och därför kände sig rotlös. Men utlandsarbete var också en del av en strategi för en framgångsrik karriär. När erbjudandet om ett jobb utomlands kom – ganska direkt efter det att han avslutat sin utbildning och vid en tid när det var svårt att få jobb i Sverige – såg han detta som helt i linje med hans fokus på att trygga sin framtid i materiellt avseende.

När han gav sig av var han alltså helt inställd på att flytten var tills vidare, men efter ett år började det gå upp för Anders att detta inte alls var rätt för honom. Han blev under året socialt isolerad i det lilla samhälle som han bodde, och detta synliggjorde på ett nästan brutalt sätt hur beroende han var av att ha sin familj och sina barndomsvänner nära.

Anders: Så att jag upplevde den sociala situationen som oerhört svår. Det var lite en chock efter ett tag, när man insåg hur svårt det faktiskt var. Det är lätt att man har en ganska romantiserad bild av att flytta utomlands, tror jag. Att man kommer dit och allting är så spännande och fräckt och träffa människor som har liksom nya infallsvinklar på grejer och man tycker allting är spännande och.. Faktum är, jag tror man måste anstränga sig ganska mycket för att klara av det. Särskilt om man kommer helt själv till ett land.

Anders: Men just den här kombinationen av att vara helt ensam, utlämnad liksom, det kändes som extremt svårt, verkligen. Så att beslutet att flytta hem igen hade väl ganska mycket med det att göra egentligen. Efter.. när det började närma sig ett år att jag hade varit där, så tänkte man efter, vad har jag gjort med det här året, liksom? Jag har rest, jag har jobbat en massa, men jag känner mig lika främmande. Jag har inte en enda ny kompis här. Och jag har ingen början på nytt liv eller nånting sånt. Utan det var bara.. man hade väl tjänat ganska bra med pengar under den tiden och man hade ju inte haft så mycket att göra åt det på heller. Så det var ju fördelaktigt, så. Men det var ju svårt att se det som början på något mer långvarigt, då. Sen så blev man ju ganska socialt avskärmad. Och jag saknade verkligen vänner och familj mycket. Mycket mer än jag hade räknat med. Så att jag var nog ganska ledsen under en period där. Innan jag beslutade mig för att komma hem, faktiskt.

Beslutet att flytta hem verkar i Anders fall ha stått för en djupgående omvärdering. Han beskriver hur det tog tid för honom att få syn på och för sig själv erkänna att han misslyckats med det han föresatt sig och att nederlaget hade sin grund i att han tänkt fel om vad som var viktigt i hans liv:

Anders: Själv kunde man knappt se hur man skulle kunna komma dit, liksom – att känna sig hemma där och vara etablerad och allting. Och det kändes ganska deprimerande då. Eftersom man redan hade fattat det beslutet att flytta dit, liksom. Så att det var en process att inse, att jag får nog ändå backa på det beslutet.

L: Ja, det låter som att det var inget lätt..

Anders: Nej, det var jobbigt. Just eftersom förutsättningen var att det var tills vidare. Eller inte förutsättningen, men hela tänket kring det, liksom. Och hur alla villkor och allting var uppsatta och så. Så att jag tyckte det kändes som ett *enormt* nederlag. Att liksom flytta och sen inse att; nej nu har jag ju tänkt helt fel med vad som är viktigt, och sådär. (skratt)
[...]

L: Kan du säga något mer om .. alltså du har sagt en hel del om det men.. typ som familj och..

Anders: Ja, precis. Och framförallt i relation till saker som jobb och inkomst och sådant där. Sådant som låter häftigt liksom, att man reser mycket och.. Mina föräldrar har inte mycket till utbildning och så. De har ju varit rena arbetare hela sina liv och jobbat väldigt hårt, liksom, för att få en försörjning. Och jag har varit uppfostrad med det att det är väldigt viktigt att skaffa sig en bra försörjning tidigt i livet. Så att jag har varit väldigt fokuserad på det. Det har jag insett så här i efterhand, att i alla fall den perioden, allting handlade om det mer eller mindre. Hur bra jobb man kunde få och vilka villkor och sådär.
[...]

Jag tror jag fick ganska mycket tid att tänka på sånt då. Och det ställdes lite på sin spets, liksom. Man funderade liksom; allting är ju helt perfekt egentligen, allting är så bra, utifrån så som jag tänkte. Och varför är det ändå så att man inte upplever det, liksom? Man går ju ganska djupt i de funderingarna då. Vad är det som gör att man tänker på ett visst sätt, och såna saker. Så i efterhand har jag tänkt att det är en ganska stor del i att..vad skall man säga, det kanske låter lite klyschigt, men att liksom vara lycklig på lång sikt och så. Att man håller sig till sina värderingar och är sann mot.. och då är det viktigt att ta reda på vad de är.

Vid upprepade tillfällen betonar han att krisen inte bara handlade om att beslutet att flytta visade sig vara fel, utan att detta synliggjorde att någonting inte stämde i hur han prioriterade mellan olika värden i sitt liv:

Anders: Jag tror nederlaget var i det, egentligen, att man inser att jag har tänkt ganska snett kring grejer under ganska lång tid. Att man på något sätt måste erkänna det för sig själv att saker, att de grunder jag agerat på och de beslut jag har fattat och så som jag har tyckt om saker och ting och sådär, att det är ganska skevt. Och det i sig är på nåt sätt ett nederlag. Samtidigt när man kommer ut ur det så har man ju omvärderat en massa grejer, då. Då är det helt plötsligt nya grejer som är viktiga, och sådär. Och där, där tycker jag att det är ganska påtagligt att det har påverkat mitt senare liv ganska drastiskt då. Just att man har haft den där andra värderingsgrunden plötsligt, man värderar andra saker.

Efter denna erfarenhet har Anders inställning till att flytta utomlands eller överhuvudtaget att flytta igen, varit tydligt negativ. Medan han tidigare hade tänkt att han lätt kunde flytta på sig efter som han har så få släktingar i Sverige, tänker han nu att det är just för att han har så få riktigt viktiga personer i sitt liv, som han är bunden till den plats där de finns. Han berättar också att han uppfattar att hans inställning till att flytta är ovanlig bland jämnåriga och att den till och med kan bli till ett problem i samband med nya relationer:

Anders: Till exempel, det var för en period sen jag träffade en tjej som ett kort tag efter att vi träffades skulle flytta utomlands. Och det var också en fråga liksom att: Skall man flytta med? Eller hur skall man göra? Och så som jag tänkte innan så hade det nog aldrig varit en 'issue' liksom att flytta, utifrån den aspekten i alla fall. För att det här med att flytta ifrån familj och sådär, det bekom mig liksom inte överhuvudtaget. Eller jag tänkte inte så mycket på det, överhuvudtaget. Men nu har jag märkt hos mig själv att det fanns liksom inte på kartan, på nåt sätt, att flytta. Utan jag vill vara här och jag vill kunna umgås med mina föräldrar och så där och även om jag inte umgås så mycket med dem så är det ändå daglig kontakt man kan ha, eller en kontinuerlig kontakt, även om det inte är daglig, liksom. Och jag vill kunna ha min kontakt med brorsan och sådär och nu har de fått barn också och jag vill kunna se barnet växa upp och sådär liksom. Allt det där är oerhört mycket viktigare än.. väldigt mycket annat.

Vid sidan om den bestämt negativa inställningen till att flytta, har han också ändrat inställning till tjänsteresande.

Anders: Och just även resande.. tjänsteresande och så, har jag egentligen en ganska negativ syn på efter den här vistelsen.
L: Okej? Ja, du reste mycket då.

Anders: Så jag brukar nog.. ja, jag har undvikit sådana roller, helt enkelt... Jag behöver ha en stabil bas här hemma, där jag har kontinuerliga relationer med folk omkring mig. Det skadar ganska mycket att hacka upp det, om man plötslig är borta tre veckor och sen är man hemma några månader och så är man borta igen. Jag vill inte ha det på det sättet.

Däremot reser han gärna utomlands på semester:

Anders: Alltså vistelsen kanske mer var ett symptom på att jag kanske gärna rör på mig i nåt avseende i alla fall. Och det är kanske med semestern som jag tillfredsställer det behovet nu. Istället för att resa i tjänsten. Jag tycker tjänsteresande är ett ganska fattigt sätt att resa. Och man upplever inte så mycket av platserna man är på.

Som framgår av citaten är Anders nu väldigt klar över hur han vill ha det. Under intervjun ger han vid upprepade tillfällen uttryck för lättnad över upptäckten av hur och var han egentligen vill leva sitt liv. Men jag uppfattar att han också ger uttryck för en känsla av att behöva försvara sin ståndpunkt – att ett skäl till varför han behöver vara så väldigt tydlig för sig själv och andra med hur han vill ha det och varför, är att han lever i en kultur där en sådan inställning uppfattas som avvikande och negativ.

Nästa berättelse är ytterligare ett exempel på en upplevelse av kris i samband med en utlandsflytt, även om omvärderingen här inte uttrycks i termer av grundläggande värderingar utan snarare i termer av identitet:

Vera är född och uppvuxen i Sverige som yngsta barn till föräldrar som invandrat från Sydamerika. Under Veras barndom spenderade familjen 3 månader vartannat år i föräldrarnas hemstad. Hon visste tidigt att hon efter gymnasiet ville lämna den svenska stad hon vuxit upp i och när hon i de övre tonåren blev tillsammans med en kille som också hade rest mycket med sin familj, insåg hon att det var 'sådana människor' som hon ville umgås med. Efter gymnasiet ägnade hon och pojkvännen flera år åt jobb, resor och studier i olika länder i Europa och flera andra världsdelar. Så småningom påbörjade Vera ett utbildningsprogram i ekonomi och politik med internationell profil. Tredje året läste hon utomlands liksom sista året, då i sina föräldrars hemland i Sydamerika. Klar med utbildningen sökte och fick hon jobb i Sverige, men när den ekonomiska krisen kom 2008 blev hon uppsagd. Då bestämde hon sig för att 'hoppa över' den ekonomiska krisen i Sverige och flytta till föräldrarnas hemland för att se om hon på några års sikt skulle kunna få ett kvalificerat jobb där. Men väl där insåg hon snabbt att hon kände sig "jättesvensk" och inte ville bo där. När hennes gamla chef efter några månader ringde upp och erbjöd henne jobb åkte hon därför tillbaka till Sverige. Denna erfarenhet har inte avskräckt henne från utlandsflyttningar för all framtid, men hon säger att hon aldrig igen kommer att flytta ensam och utan jobb. Hon undviker resande i jobbet, vilket hon tycker är slitsamt och överromantiserat. Däremot reser hon gärna utomlands privat.

När jag frågar Vera om hennes val av utbildningsprogram med internationell inriktning, förklarar hon detta med att hon har velat jobba i en miljö där människor kommer från olika länder och har erfarenhet från olika ställen i världen – att hon har sökt sig till andra människor med sådan erfarenhet bland annat på grund av sin bakgrund som barn till invandrare:

Vera: Det är språket och träffa folk. Där jag jobbar nu är det alla möjliga nationaliteter och vi pratar engelska som koncernspråk och jag tycker det händer rätt så mycket. Jag fick in det rätt tidigt att jag ville ha en sån miljö omkring mig.

L: Som är föränderlig, eller?

Vera: Aaa, lite...Det är ett annat tänk på människor som har sett mycket. Det kanske har nåt med min uppväxt i X att göra: För just där jag växte upp är ett sånt riktigt; Villa-, Volvo- och Hundområde. Och vi passade aldrig riktigt in där. Och då försökte jag alltid...kanske att jag har strävat bort ifrån det. Och då hittade jag A. som var exakt som jag och då; amen det är ju de här människorna jag vill umgås med! Som har rest mycket och som har ett annat..som är litet..Så det är den känslan jag försöker komma..eller vill..[...] Ja, jag behövde kanske litet mer, liksom. Sen hör det ju till att jag har levt mellan två kulturer också. Och då behövde jag bekräfta att det var okej, och det var ju inte alltid okej när jag var yngre. Och då söker man sig till den kulturen där man..eller det företaget eller det yrket där man kanske hittar..

Men när hon flyttade till sina föräldrars hemland som 'på riktigt' 2009, förändrades hennes bild av sin hemhörighet ganska plötsligt:

Vera: Så då bestämde jag mig 2009 att jag skulle hoppa över krisen i Sverige och flytta till X istället. Och testa på...ge det en chans litet...Så jag åkte, packade, magasinerade alla mina möbler och åkte med två resväskor men insåg jätte-, jätte-, jättefort att jag inte ville det. [...]

Jag insåg jättefort att jag var jättesvensk. Det hade jag ju inte erkänt innan, så mycket. Eller det är klart att jag hade..men när jag hade vart där så hade det vart normalt. Men när jag kom dit själv och skulle göra det på mina egna villkor så blev det litet för skrämmande. Så att då kände jag att jag hade det väldigt, väldigt bra hemma. [...]

Jag kände, det var ingen semester, utan nu gör jag det här för det finns inga jobb i Sverige och jag kan ju inte sitta här och vänta. Så det var ett ganska otäckt beslut på nåt sätt också. Kanske att jag ville fast ändå inte. Så att de blev det ju så som det blev när jag väl kom ner. Jag hade säkert alla möjligheter i världen men jag hade ingen lust när jag väl kom ner.

På samma sätt som Anders beskriver Vera insikten om att hon faktiskt vill bo i Sverige som nästan chockartad. Hon presenterar inte en lika väl utvecklad analys av vad det var som hände som Anders gör, vilket delvis kan bero på att erfarenheten för hennes del bara ligger ett par år tillbaka i tiden. När hon talar om detta handlar det mycket om en insikt om 'hur bra vi har det i Sverige' och att hon vet hur det fungerar här, snarare än att hon saknar vänner och familj.

Till skillnad från Anders har Vera dag inte en helt negativ inställning till att flytta utomlands igen någon gång i framtiden. Snarare verkar det som om hon gått från att vara starkt entusiastisk till allt vad internationell erfarenhet heter, till att idag vara ambivalent. En förklaring till detta är att utlandsboende är något som 'ingår' om man vill göra karriär inom den typ av företag som hon idag är anställd av.

L: Hur ser du på framtiden då, när det gäller var du skall bo och leva? Har du det väldigt klart för dig?

Vera: Njae. Egentligen inte. Eller, med mitt jobb så känns det som att det kommer nog att bli att man hamnar en period utomlands.

L: Okej. Är det ett sätt att göra karriär, eller..?

Vera: Ja, det blir ju det. Att man hamnar på det... Vill man fortsätta så känns det som att man måste en period utomlands och för mig är det inget. Jag gör ju det jättegärna.

L: Om man vill fortsätta.. i företaget eller fortsätta uppåt?

Vera: Fortsätta litet uppåt också. Om man vill utvecklas och göra andra uppgifter och ha andra roller så tror jag att det blir ett naturligt steg att ta. Men jag har inte varit där så länge så det kommer nog att dröja ett tag, men jag antar att om jag blir kvar eller annars så söker man väl sig till ett liknande företag där de möjligheterna finns. Så att jag tror att det blir väl några år utomlands, tror jag.

L: Först formulerade du det som att det var något som hänger ihop med jobbet, nästan som ett krav, kanske? Och nu sa du om jag slutar där kanske jag söker mig till ett annat företag där samma möjlighet finns. Så, är det en möjlighet eller är det ett krav?

Vera: Alltså, nu är det ju nästan.. eller krav från företaget.. men det blir ju en... Vissa tjänster finns ju inte längre i Sverige så då måste man, om du vill utvecklas vidare. När jag säger att 'om jag stannar kvar'..vi är ju en sådan generation där det är så lätt att bara hoppa över till ett nytt företag om man inte riktigt..Nu är jag väldigt ny, jag har inte jobbat i så många år, men ändå att man känner att man hoppar på ett annat tåg. Och jag vill ju ha den där..ett internationellt företag. Jag trivs väldigt bra med som vi har det och det är nog den delen som jag gillar.

L: Så det är det du menar när du säger 'att den möjligheten finns', att jobba i ett internationell miljö, inte just att flytta utomlands.

Vera: Nä. Just nu är jag väldigt nöjd med att bo här i Sverige. Och skulle egentligen inte tycka att det var så roligt om man fick ett erbjudande just nu, faktiskt.

Liksom Anders är Vera idag ganska negativt inställd till tjänsteresande. Men också här är hennes inställning inte lika bestämt negativ som Anders, utan mer ambivalent. På frågan om hon skulle vilja resa mycket i jobbet svarar hon:

Vera: Både ja och nej. Det är väldigt tröttsamt att resa med jobbet. Men då och då är det kul att komma ut och göra den biten också. Men det är lätt att romantisera det när man skall jobba. Så att jag reser hellre inte så mycket och sen reser privat, på semester, i såna fall.

Den tredje respondenten som i sin berättelse återger en form av omvärdering i relation till utlandsboende och resande, är Karl:

Karl tyckte mot slutet av gymnasiet att allting dittills hade gått en väldigt utstakad väg och han ville ge sig själv chansen att göra något annorlunda. Han var tidigt intresserad av internationell politik och globalisering och efter gymnasiet och en termins studier, åkte han till Asien på ett utbytesprogram. Han fortsatte därefter sina universitetsstudier med sikte på att jobba utomlands med internationella frågor och för att meritera sig för detta läste han en termin i ett annat europeiskt land. Av samma skäl åkte han sedan som volontär till Latinamerika och sedan på ett annat ungdomsutbyte i Asien. Men strax före denna sista resa hade Karl bytt inriktning på sina studier och kände nu att han hittat sitt ämne. Han hade då också allt mer släppt tankarna på en karriär på en internationell arena, dels för att han blivit desillusionerad genom de erfarenheter han gjort, dels för att han kände sig allt mer socialt förankrad i sin hemstad. Efter hemkomst från Asien fortsatte han studierna och blev så småningom antagen som doktorand. Han upplevde det som en lättnad att släppa taget om de internationella frågorna. Karl är han mer intresserad av att göra bekvämare nöjesresor nu, snarare än de "duktigare" resorna som han gjorde tidigare.

För Karl är utlandsvistelserna åtminstone delvis ett uttryck för en önskan om att som globalt privilegierad svensk på något sätt bidra till att lösa problem på andra håll i världen. Att han siktade på att jobba med internationella frågor förklarar han såhär:

Karl: För mig handlade det till en stor del om att förstå världen och att ta ansvar. Under gymnasiet vet jag att jag blev alltmer politiskt intresserad. Jag var inte politiskt organiserad på det sätt att jag var med i ett politiskt parti, men jag var intresserad av vad som hände i världen och att jag behövde liksom ta ett ansvar. Att jag som väldigt privilegierad person i en välfärdsstat behövde..att det var mitt ansvar att ge något tillbaka. Och att ett sätt att göra det, tänkte jag, var att just aktivt arbeta med frågor om internationell rätt och fattighedsfrågor.

Att meritera sig för framtida jobb på FN eller UD var ett viktigt motiv bakom Karls utlandsvistelser, men han är också medveten om att det delvis också handlade om den prestige och status som det ger att vara berest:

Karl: Ja, och också av att det var ganska viktigt för mig att resa. Jag satte litet prestige i att jag var ute och reste, att jag kunde säga det.

Av Karls hela berättelse framgår att det resande som sysselsatte honom under stora delar av åren mellan tjugo och trettio, i hög grad drevs av en vilja att prestera och vara duktig på olika sätt. Han strävade ganska aktivt och medvetet efter att bli 'världsvan'. Ofta kände han sig delvis missnöjd efter en utlandsvistelse, för att han inte utnyttjat tiden tillräckligt väl, inte lärt sig tillräckligt mycket av språket, inte umgåtts tillräckligt mycket med icke-svenskar etc.

I Karls fall sker inte någon dramatisk omprövning i samband med en specifik flytt, som för de båda andra. Det tycks snarare ha varit fråga om en gradvis omvärdering allteftersom hans erfarenheter växte:

Karl: Jag hade också börjat bli litet mer desillusionerad över tanken på att jobba utomlands. Jag hade litet naiva tankar om hur trevligt och spännande och bra det skulle va på alla sätt och vis att jobba på FN eller nån liknande organisation, men hade alltmer tappat intresset för det. Delvis för att jag sett hur mycket problem som finns i de här organisationerna, men också för den konkurrens som finns om platserna, samt att jag efter att ha rest ett tag började fundera allt mer på; amen vill jag, vill jag bosätta mig permanent eller över oöversiktlig tid, utomlands? För då hade jag ju bott länge i Göteborg och fått alltmer vänner

Karl är väldigt klar över att det är en tydligt och viktig förändring som skett i hans liv, i och med att resandet blivit mindre betydelsefullt. Och, liksom de andra två, så handlar omvärderingen delvis om en uppvärdering av semesterresande i förhållande till annat resande.

Karl: Ja, alltså, på sätt och vis skulle man ju kunna dela in det i två faser. På sätt och vis började jag avveckla idén om resandets vikt och funktion när jag hade bestämt mig för att jag ville bli doktorand. Och när jag väl kom in som doktorand så blev det väldigt definitivt. Av att nu, nu är min studietid över. Nu börjar mitt yrkesliv. Och det kommer ju också att inkludera resande, men inte samma sorts resande. Också bara det att jag nu, för första gången i mitt liv, kommer att ha riktig, betald semester. Det kommer ju delvis att användas till semester utomlands. Det kommer att bli spännande.

Även om Karl är tydlig med att han värderar utlandsvistelser annorlunda idag än han gjorde tidigare, och att detta har att göra med hans tidigare upptagenhet med att göra en karriär inom internationella organisationer, så pekar han också på att omvärderingen delvis kan ses som en del av ett skifte från en livsfas till en annan.

Karl: Ja, alltså dels för att det inslag av fåfänga som fanns, att kunna säga att jag var något av en 'globetrotter', det har ju försvunnit. Men också det att jag inser att jag kommer att resa i mitt arbete, på ett annat sätt... Men också att jag känner att jag ha inte samma behov, jag har inte riktigt samma behov av att resa, i alla fall inte så länge. Och inte heller att resorna skall vara väldigt utmanande eller uppbyggande eller, liksom, meriterande. [...] Jag har gjort min beskärda del av 'duktiga' resor. Under hela den här perioden, vilket i princip är hela 00-talet, så har jag heller aldrig varit i nån särskilt långre relation, vilket jag är nu. Och det gör ju också att jag vill inte flytta iväg, eller resa iväg under särskilt lång tid, själv. Och samtidigt som min flickvän, hon tycker ju om att resa, så vi har planer på att göra mer 'nöjesresor'. Och då är det ju också kortare perioder. Så det inser jag ju, att det på sätt och vis är en fas som är slut, eller över, det här med att på väldigt egna grunder åka iväg någonstans inom ramarna för något utbyte eller dylikt. Dels för att jag är trött på det men också för att, det är ju inget som jag kan göra nu på samma sätt.

Att det idag finns restriktioner i hans liv som hindrar honom att ge sig iväg mer långvarigt, är något som Karl bejakar. Det som han återkommer till genom intervjun är att detta är hur han vill leva idag.

*

Som framgår av berättelserna ovan, handlar det i samtliga fall om personer som på delvis olika grunder tidigt flyttat utomlands, öppna för att leva utanför Sverige också på lång sikt. Anders för att få ett bra jobb och tjäna mycket pengar, Vera för att få jobba i 'internationella miljöer' tillsammans med världsvana människor som liknar henne själv och Karl för att vara med och ta ansvar för globala

orättvisor. I samtliga fall har de delvis lockats av den status som ligger att vara berest och eftertraktad på en internationell arena. Alla tre berättar också om en tydlig omprövning av detta förhållningssätt efter en eller flera utlandserfarenheter. Både Anders och Karl beskriver idag sin tidigare inställning som naiv och båda uttrycker också lättnad över att ha kommit på att de faktiskt *vill* bo i Göteborg och mest åka utomlands på semester. Veras inställning idag är mer ambivalent. I sitt yrkesliv lever hon kvar i en värld där det förväntas att man skall (vilja) vara rörlig.

6.4 Stegring

De resterande nio biografierna karaktäriseras av att utlandsvistelsen har lett till intensifierad transnationell rörlighet jämfört med tiden innan. I dessa berättelser finns med andra ord en dynamik som handlar om att en vistelse leder vidare till nästa: Genom att man under den första utlandsvistelsen lär sig om andra platser och om att röra sig, och genom att nya sociala band knyts, så växer också den transnationella rörligheten i omfattning. Jag har här samlat dessa berättelser under tre underrubriker, vilka speglar de huvudsakliga omständigheter eller faktorer som tycks kunna medföra en sådan ökande och i vissa fall eskalerande dynamik. Den första handlar om att utlandsvistelsen leder till ökad rörlighetskompetens och reslust, delvis kopplat till att man kommer i kontakt med, och ingår i, transnationellt rörliga nätverk. Den andra handlar om att man knyter nya, starka band till platser och/eller människor långt borta och den tredje handlar om betydelsen av att ha föräldrar med internationell migration bakom sig. I flera av rörlighetsbiografierna samverkar dessa faktorer. Placeringen under en viss rubrik utesluter alltså inte att andra processer också varit viktiga för hur de enskilda rörlighetsbiografierna utvecklats.

6.4.1 Rörlighetskompetens, 'mersmak' och mobila nätverk

Det som förenar de fem individer som jag diskuterar i detta avsnitt, är att deras första utlandsboende gav dem erfarenheter som gjorde tröskeln för ytterligare en utlandsflytt lägre eller som påverkade deras lust, önskan eller vilja att resa i positiv riktning. En av dessa är Katja:

Katja är född och uppvuxen i en mellanstor svensk stad. Något år efter studenten flyttade hon till en större stad för att påbörja en ekonomutbildning. Efter några terminer började hennes kompisar tala om att läsa en period utomlands och Katja hängde på. Hon ville få uppleva någonting som var annorlunda än Sverige, dessutom fanns i bakhuvudet tanken att det är en konkurrensfördel på arbetsmarknaden att ha pluggat utomlands. De var sju personer som sommaren 2002 tillsammans åkte till Australien för att studera på universitetet där. Katja hade först tänkt läsa i två terminer, men när en termin gått bestämde hon sig för att istället ägna det sista halvåret åt att resa runt i området. Efter hemkomst återupptog Katja studierna och läste och påbörjade en internationell mastersutbildning. Vi denna tid träffade hon en kille som skulle flytta utomlands för en utbildning och Katja bestämde sig för att följa med. Utlandsvistelsen varade ett halvår och de övervägde möjligheten att stanna på längre sikt, men så fick pojkvännen ett jobberbjudande i Sverige. De flyttade tillbaka och efter ett tag fick också Katja ett jobb i Göteborg som hon har kvar idag. Katja menar att båda utlandsvistelserna har gett henne mer lust att resa och att träffa nya människor. Under åren sen hon flyttade tillbaka har hon och hennes sambo rest mycket utomlands. Varje sommar har de gjort någon längre resa och varje år har de gjort kortare resor till den stad de tidigare bodde i. Katja reser inte mycket utomlands i tjänsten, men det är något hon gärna vill göra mer i framtiden.

Innan hon flyttade till Australien för att studera, hade Katja inte rest mycket utanför Sverige:

Katja: Jag tror att jag hade varit så långt som en språkresa i England. Och då åkte vi med buss genom Frankrike [skratt]. Det var ungefär det jag hade gjort innan. Innan jag åkte till Australien.

Katja är unik bland samtliga respondenter på så vis att hon inte alls hänvisade till sin personliga bakgrund eller sin personlighet för att förklara varför hon flyttade utomlands för att studera första gången (se kapitel 7 för en mer utförlig diskussion om detta). När Katja sen ett par år senare bestämde sig för att flytta med sin pojkvän utomlands, spelade erfarenheterna från Australien en viktig roll. När jag frågar henne om det i första hand var för relationens skull, eller för att 'komma iväg' igen, som hon flyttade, svarar hon:

Katja: Nej det var..absolut relationen. Men resan också. Hade jag inte vart i Australien innan så hade jag nog inte tänkt att jag lika gärna kan sitta i London och skriva en D-uppsats som att sitta vid Karlstads universitet. Den tanken hade jag nog inte fått, det tror jag inte.

L: Kan du säga nåt om på vilket sätt Australien förändrade..

Katja: Ehh. Jag blev nog mer öppen som person. Som att man ser möjligheterna mer och att det är inte så stor skillnad mellan de olika länderna och hur saker och ting går till.

L: Mmm

Katja: Jag kände att man kan, man kan utföra saker från olika delar av världen som att sitta där det händer, liksom. Den kontakten jag skulle ha med min handledare för uppsatsen, kunde jag lika gärna ha per telefon och via mail, som att man gick upp till hans rum på universitetet, kände jag.

Vad Katja säger här är att hon efter vistelsen i Australien blev mer geografiskt flexibel för att hon av egen erfarenhet visste att många praktiska saker funkar på ungefär samma sätt på olika platser, även om de ligger långt bort. Genom den relativt trygga flytten tillsammans med sju svenska vänner hade hon tagit ett steg som sen gjorde nästa utlandsflytt lättare att föreställa sig.

Katja: Om man jämför kanske med, om jag ser på mina föräldrar, som inte har rest så mycket, när de var unga, eller de har ju inte rest med oss som barn heller, liksom. Så där tror jag att det är ett stort motstånd mot att de tror att det är svårare än det är. Så det tror jag absolut att man känner att det är enklare. Mmm. Och sen känslan av att det finns så mycket att se och uppleva.

Katja är ett exempel på en person som trots relativt lite rörlighetskapital eller -kompetens med sig från sin uppväxt, får tillgång till detta på grund av att andra i hennes direkta närhet på universitetet vill ge sig iväg. Utöver känslan att det är lättare att röra på sig, så nämner Katja också "känslan av att det finns så mycket att se och uppleva" som en konsekvens av den första utlandsvistelsen. Snarare än en ökad kompetens till rörlighet, handlar det här om att en aptit för att uppleva andra, främmande platser, väcks:

Katja: Det har nog fått mig att vilja resa mycket mer, vilja se mycket mer. Det har verkligen gett mersmak för att uppleva andra länder och andra..träffa nya människor överhuvudtaget. Det tycker jag.

Vid sidan om 'mersmaken' och att tröskeln blev lägre i och med de första, positiva erfarenheterna, så finns en annan intressant aspekt av Katjas berättelse som handlar mer om konsekvenserna på hemmaplan, av egna och andras rörlighet. När jag frågar henne mer om beslutet att flytta till London, berättar hon att en del i det var att hennes sociala förankring hemma hade blivit mycket svagare efter vistelsen i Australien.

Katja: Och då blev det inte att man skaffade sig de studiekompisarna som man hade sen tidigare när man gick ett program, när man hela tiden följde samma personer. Sen hoppade jag på det här, en internationell master, och då läste man väldigt mycket med internationella studenter. Det var jag och en kille till som var svensk, sen var resterande studenter från andra länder, andra universitet.

L: Mm. Och vad innebar det?

Katja: Ja, det är ganska intressant. För det var litet det som jag var inne på när jag var i Australien, att det blev så himla mycket kontakt med de internationella studenterna, och man umgicks nästan bara med svenskar och norrmän, som var de som var på det universitetet. Och det var nånting som jag kände, det var litet därför som jag hoppade av den sista terminen och kände att nej jag vill resa, jag vill se landet och träffa människor som inte bara är från Sverige, Norge. Och leva det livet. Och sen när man kom tillbaka till Sverige och läste det här internationella året med utbytesstudenterna, så blev det att då umgicks man inte så mycket med dem, för de umgicks ju också väldigt mycket, bara med varandra. Och de bodde till exempel på samma ställe allihop och så vidare. Så, litet det jag ville ifrån när jag var i Australien fick jag uppleva på hemma plan, också. [...]

L: Så, menar du att du inte kände så stor tillhörighet i den studentgruppen som du läste med då, när den här idén om att flytta utomlands igen..

Katja: Nej, precis. Så att det var inte så stort steg att liksom åka iväg och träffa nya vänner och hitta på nåt nytt.

Skillnaden mellan före och efter Australien handlar dels om att Katja inte längre läser tillsammans med sina tidigare kurskamrater, dels om att hon nu läser en internationell Mastersutbildning som domineras av studenter från andra länder. Eftersom dessa håller sig mycket för sig själva, uppstår inte den sammanhållning, som hon tidigare upplevt, i den nya gruppen. Detta är ett intressant exempel på hur den ökande rörligheten i högskolevärlden inte bara är en fråga om enskilda individers möjligheter utan också har tydliga effekter för alla studerande. I Katjas fall har hennes egen och andras rörlighet lett till att den sociala förankringen på studieorten försvagats, vilket ytterligare förstärkt motivationen att flytta utomlands igen.

Samtidigt är det tydligt att Katja aldrig har övervägt att flytta utomlands på permanent basis. Om hon påverkats i denna inställning av tiden utomlands är det snarare så att hon upplever att de starka banden till familj och barndomsvänner hemma betyder mer nu än tidigare:

Katja: Sen tycker jag också att man..man tänker att familjen och vännerna betyder väldigt mycket *mer* för en när man är med om nåt sånt här också, för då blir det att när man väl kommer hem igen så känner man att: det är ändå de här personerna som man har växt upp tillsammans med, som man alltid har haft med sig sen man var liten – de personerna som kan ens historia, de är värda väldigt mycket *mer* om man får säga så, eller de relationerna är värda mycket mer, än de personerna som man *umgås* med under den tiden som man vet att man är nånstans. Man vet att den här vistelsen har ett slut, liksom. Det tror jag.

Som framgått reser Katja idag ganska mycket utomlands privat, men inte så mycket i jobbet. Hon är väldigt positivt inställd till att få göra mer av det senare i framtiden.

Hugo utbildade sig till kock på gymnasiet och det var genom yrket som möjligheten att röra på sig och se sig om, öppnades. Efter värnplikten fick han genom en svensk agentur jobb i köket på ett hotell i Storbritannien. Från början var han inställd på att vara kvar i ett år, sen flytta vidare till Australien. Han ville 'jobba sig runt världen'. Men Hugo träffade en tjej och blev kvar i Storbritannien i tre år, först två år i en stad och sedan ett år i en annan. När relationen tog slut gav han sig ut på en åtta månader lång resa i Asien. Sen han kom tillbaka till Sverige har han flera gånger upplevt att hans utlandserfarenheter i yrket varit avgörande när han sökt jobb. Han menar också att hans tid utomlands har påverkat hans resande, dels genom att han nu vet att han klarar sig i nya miljöer och dels genom att möten med människor från jordens alla hörn på hans arbetsplatser i Storbritannien inspirerat honom att 'se världen'. Hugo hade nyss blivit pappa för första gången när jag träffade honom. Fram till nyligen har han känt sig öppen för nya utlandsvistelser i jobbet, men sedan han fick barn har perspektivet förändrats.

Hugo var alltså "ressugen" redan när han flyttade till Storbritannien men är också tydlig med att den första erfarenheten betytt mycket för hans fortsatta resande. Med Hugos egna ord handlar det dels om att han fått självförtroende, dels inspiration till fortsatt resande. När det gäller det senare betonar han särskilt den sociala miljön i köken där han arbetade:

Hugo: Sen blev det ju det här att... man fick ju smak på det och så jobbade man ju. Man samlade pengar och så åkte man.

L: Du fick smak på det genom den här långresan, eller hela..?

Hugo: Ja, både och. Man fick ju också självförtroende i och med att man hade fixat det. Kan man jobba där så skulle man väl kunna jobba... Man får ju också ... när man träffar folk som är från alla olika.. jag tror vi var 22 olika nationaliteter i köket på Sheraton. Och då får man höra massa historier.. och många är ju såhär likasinnade, så man får höra mycket. Historier och tips och sådär och då blir man ju nyfiken.

L: 22 olika nationaliteter?

Hugo: Ja. Jag tror vi var 35 eller 40 kockar. Från alla världens hörn. Så det var ju skitkul. Man fick en ganska konstig accent på engelskan [skratt]

L: Du menar att den internationella miljö som du befann dig i då, när du jobbade där, ledde till att du blev nyfiken på att resa till massa olika ställen. Senare?

Hugo: Ja, ja, absolut! Det var ju länder som man inte ens visste fanns, typ. Nej, men en del länder, som Belize, det är ju ett engelsktalande land i Centralamerika. Det visste jag inte. Det var nån kille som hade varit där och jobbat och tyckte att det var helt underbart och.. sen så var det nån tjej som var från Singapore, en kille från Indien, så var det Australien och Nya Zeeland.. kom folk från. Och sen.. ja, många var ute och reste och sådär, liksom. Och då, då blir man ju nyfiken, liksom. Så fick man såhär.. vad det kostade för dem och vad de hade gjort och sådär. Så man fick inspiration.

Under sin resa i Asien övervägde han att åka över till Australien, jobba där och bo hos kompisar han träffat när han jobbat i Storbritannien, men då kände han plötsligt att han varit borta tillräckligt länge, han saknade sin familj och åkte hem till Sverige istället. Efter det har han inte bott utomlands någon mer gång, men han har rest mycket på semestrar. Han påpekar att den mångkulturella miljön i köken han jobbat i också inspirerat honom att resa och upptäcka Sverige. I mötet med människor från andra länder så insåg han att de förknippar Sverige med saker och platser som han själv inte kände till. När jag frågar om han skulle vilja göra någon utlandsflytt i framtiden, säger han:

Hugo: Ja, jag skulle gärna.. men just nu, nu har jag precis blivit pappa.

L: Okej! Gratulerar!

Hugo: Ja, tack så mycket. Så det får nog ligga på is.. ja, det blir nog inget, tror jag inte! [skratt] Nej, men sen så, innan så har jag varit runt lite. Jag var iväg och jobbade senast för ett år sen, fast inte utomlands, jag var uppe i Riksgränsen, i Norrland. Jag och min sambo. Vi var väl där i fyra månader eller nåt sånt, så vi var iväg... Sen så känns det som.. sen är man så gammal. Men det kanske kan vara något annat. Det skulle vara om man kan åka innan han skall börja skolan, eller nåt. Men det känns som ett projekt, verkligen.

L: Det är inte nånting som du tänker att..

Hugo: Nej, det är det faktiskt inte. Nej, det känns som att det är lite..

L: Passé?

Hugo: Ja. Faktiskt.

Hugo verkar tycka att han gått in i en ny livsfas som inte bara handlar om de konkreta restriktioner som föräldraskapet medför utan också om att 'man är så gammal' – att detta med att flytta utomlands hör det unga vuxenlivet till.

Henrik är född i ett annat nordiskt land och flyttade som nioåring till Sverige med sin mamma. Direkt efter gymnasiet började han jobba i speditjonsbranschen. Vid 24 års ålder sa upp sig från sitt jobb för att hoppa på ett erbjudande om att vara trainee i ett asiatiskt land. Han åkte iväg med inställningen att vara kvar i flera år, men blev besviken på jobbet där, så när han fick ett jobberbjudande hemifrån lämnade han några månader innan hans ettåriga kontrakt löpte ut. När han kom hem från Kina hade han 'fått smak' för att åka ut i världen. Efter ett år i Sverige åkte han därför till Australien för att läsa en ettårig ekonomiutbildning med internationell inriktning. Sedan den tiden har han rest utomlands flera gånger per år, någon långresa och flera kortare resor inom Europa. Lusten att åka iväg för en längre period finns fortfarande kvar. Men eftersom han just startat eget företag så har han svårt att se hur det skulle kunna bli möjligt inom överskådligt framtid.

Liksom Hugo hänvisar Henrik till den bransch han jobbar i, som en förklaring till varför han flyttade utomlands första gången. Eftersom många inom transport- och speditjonsbranschen jobbar med handeln med andra länder, är det inte ovanligt att man jobbar en period utomlands, förklarar han. Att han själv valde att hoppa på erbjudandet om trainee jobb på andra sidan jorden, handlade mest om att han tänkte att erfarenheten skulle vara utvecklande för honom som person. Direkt efter gymnasiet så tänkte han inte alls i de banorna, mest för att han inte kände till vilka möjligheter som fanns:

Henrik: Ja men alltså, jag tror inte att jag var så mogen efter, om vi pratar nu direkt efter gymnasiet. Jag tänkte inte ens i de banorna. Man bara levde på, liksom. Det kom liksom litet mera efter hand. Eller jag visste.. jag visste knappt om alla möjligheterna. Man har bara gått i skolan, i den bubblan där. Så jag kan tänka mig, hade folk informerat mig lite mer, som jag vet väldigt mycket om nu, med stipendium i USA och såna saker, då hade jag ju, till hundra procent hoppat på det. Det tror jag, om jag hade vetat om alla möjligheter.

Att han ändå hade en 'latent' lust att ge sig iväg, knyter Henrik själv under intervjun till sin migrationsbakgrund – att båda föräldrarna är födda, och delvis levit i, andra länder. Föräldrarna skiljdes tidigt och pappan flyttade till Centraleuropa för att jobba. Som barn åkte Henrik regelbundet dit för att hälsa på.

Som framgår av sammanfattningen var Henrik inställd på att vara kvar i Asien i flera år. Eftersom jobbet där inte uppfyllde hans förväntningar avbröt han det i förtid innan ett helt år gått och han återvände till Sverige. Men till skillnad från Anders, vars erfarenheter jag diskuterade i förra avsnittet, så innebar inte den yrkesmässiga besvikelsen att han blev negativt inställd till framtida utlandsflyttar. Vistelsen gav honom istället lust att ge sig iväg igen:

Henrik: Det blev kanske inte helt som jag trodde då. Men då fick jag litet mer smak på det, kan man säga. Då hade jag tagit det steget, så då ville jag iväg igen, men kände att jag ville utbilda mig mer.

[...]

L: ...du sa också att i och med att du kom hem därifrån så hade du fått 'smak för det'. Kan du berätta mer vad det står för?

Henrik: Aa, det var så otroligt roligt, för allting är ju helt nytt och det är ingen vardag sådär, när man är iväg. Det kom i och för sig efter ett tag. Men jag tyckte om hela den grejen att vara iväg och träffa människor och uppleva saker, kan man säga. Det var väl det framförallt som jag hade fått smak på.

Henrik menar att han förändrades genom båda sina utlandsvistelser och att omgivningens bild av honom också förändrades: Innan han åkte iväg första gången såg många honom som en 'hemmatrygg person'. På frågan vad utlandsvistelserna betytt på längre sikt, lyfter Henrik dels fram att han fått mycket bättre engelska, dels att han stärkt sitt självförtroende. Han menar också att framförallt den första flytten ledde till större reslust över tid och han har rest mycket under åren som följde på vistelserna:

Henrik: Brukar åka någon sån där långresa, kan man säga, varje år. Om det nu är.. det kan vara Brasilien och Costa Rica och Indien.. har jag vart i, till exempel. Plus..sen kan det vara lite kortare tripper inom Europa också. Så det tycker jag om att göra.

När det gäller framtida utlandsflyttar säger han sig vara öppen för det, men ser inte att det är möjligt inom överskådlig framtid på grund av att han nyligen startat ett eget företag.

L: Och den 'smaken' för att ge sig iväg. Finns den kvar?

Henrik: Ja, egentligen finns den litet kvar, men jag känner, jag är ju mycket mer låst nu, på grund av det jag sa om företag och så. Så jag vet ju någonstans att det blir nog väldigt svårt inom en överskådlig tid. [...] Och sen är det ju, det är ju också så att det är ett hundår när man flyttar någonstans. Vart man än flyttar, så får du ingenting serverat, då. Måste börja om med allting. Och det är ganska tufft tycker jag. [...]

L: Just det. Och det är nåt som man inte orkar med i lika hög grad när man blir lite äldre. Man är inte beredd att..

Henrik: Det lockar mig inte lika mycket, om man säger så. Jag tror nog, jag ser mer framför mig.. nu har jag ju ingen tjej och sådär men om vi pratar framtida utlandsflytt så ser jag nog den framför mig, då. Flytten med familj någonstans.

För Henriks del verkar utlandsvistelserna ha väckt en lust att se världen och efteråt har han rest utomlands väldigt intensivt under några år. Samtidigt är det också tydligt att detta varit en speciell fas i hans liv. Han påpekar själv att han ju inte alls hade samma ekonomiska möjligheter när han var tjugo som han haft under senare tid med jobb och högre lön, och när det gäller framtida flyttar ser han tydliga restriktioner både för att han blir äldre och inte orkar med och för att han nu driver eget företag.

Elsa är född och uppvuxen i mellanstor svensk stad. Hon började fundera på att åka ut och se världen på högstadiet, inspirerad av äldre grannar och fritidsledare. Efter gymnasiet åkte hon till Storbritannien för att jobba, utan att veta när hon skulle flytta tillbaka. Efter några månader insåg hon att hon ville ut och resa och åkte efter ett halvårs sparande till Sydostasien. Hon köpte enkel biljett för att kunna fortsätta resa till andra världsdelar, men åkte istället hem till Sverige i slutet av maj. Efter sommaren återvände hon till Storbritannien där hon återigen stannade i ett halvår och jobbade. På våren gjorde hon en ny resa i Sydostasien för att sen återvända till Sverige i slutet av maj. Följande höst åkte Elsa till Australien för att jobba och träffa några kompisar som hon lärt känna under en tidigare resa. Så småningom fortsatte hon till Mellanamerika innan hon återvände till Sverige. Hon började läsa vid universitetet, men efter en termin ville hon resa igen. Hon valde Indien för att det var billigt och för att hon vill lära sig yoga som hon nu börjat praktisera. Planen var att resa runt i Indien, men Elsa blev kvar i den by där hon gått en yoga-kurs. Hon kom hem som vanligt i slutet av maj och fortsatte på hösten sina studier. I januari åkte hon tillbaka till Indien för att göra yoga i två-tre månader. Sedan dess har hon i stort sett pluggat på höstarna och varit i Indien och gjort yoga på vårvintern, sammanlagt sju gånger. Vid intervjutillfället skrev hon på sin mastersuppsats och undervisade samtidigt i yoga.

Elsa hade alltså tidigt tankar om att hon ville ut i världen och hon knyter själv detta till personer som fanns i hennes närhet som inspirationskällor, framförallt en fritidsledare.

Elsa: Jaa, nej men jag tänkte nog redan när jag gick på högstadiet egentligen, jag vet att det var en fritids.. vad heter det, på fritidsgården, en som jobbade där som hade varit i Sydamerika i sex månader och jag blev så fascinerad av det. Och han bara berättade i vår klass om det, så redan då började det växa tankar om att, ja, jag vill nog ut. I världen. På nåt sätt när jag får möjlighet. Sen så hade granntjejen som bodde på gatan där hemma, ehh, som har varit litet sådär som mina 'extra

systrar', de åkte båda till London, och jobbade som au-pair, när de hade gått ut gymnasiet. [...] Och jag tänkte ju liksom när jag gick ut gymnasiet, att amen nu får jag göra vad jag vill, och, sådär, på nåt sätt kände att jag var fri. Ah, så jag tänkte nog när jag åkte [...] att jag visste inte om jag skulle komma tillbaka! [skratt] Till mina föräldrars förfäran, sådär.

Även om familjen inte reste utomlands mycket, så verkar det hemma ha funnits en starkt uppmuntrande attityd till att ge sig ut i världen. Som framgick av sammanfattningen hänger Elsas många utlandsvistelser och utlandsresor samman med varandra på lite olika sätt. Elsas attityd när hon flyttade – att hon inte visste *om* hon skulle komma tillbaka – speglar en öppenhet för att följa egna impulser och möjligheter som uppstår i mötet med nya platser och människor. En öppenhet som verkar ha präglat hennes liv ganska många år efter studenten:

Elsa: Men sen så var det en kille som jag bodde ihop med i den där lägenheten, där vi bodde så många svenskar, som hade åkt till Thailand, och sa att det var *jättelätt* att resa där, liksom vänligt folk och lätt att ta sig runt. Så jag tänkt att: jamen det kanske är en bra början! Jag behöver ju liksom inte *börja* med Sydamerika. Ja, det är ju väldigt, det kändes väl också väldigt äventyrligt och djungligt, och, sådär, språkmässigt svårt när man inte kan spanska. [...] Ehh, och sen så åkte jag ju till Australien. För då hade det öppnats upp och blivit, man kunde få sånt 'working holiday' visa, till Australien... Och då var det också så, då hade jag en kontakt i Australien, så det var delvis att jag åkte, för när jag åkte till Thailand första gången så var jag ju nere på Bali och träffade Australiensare. Så ett par, ja det var ett killgäng först och så kom den ena, en av killarna där, hans flickvän, kom ner så jag umgicks väldigt mycket med dem, så de var sådär: Amen ska du inte komma till Australien? Så att då, ja, då åkte jag dit. Och där reste jag runt också och jobbade.

Några år efter studenten börjar hon studera, men reslusten finns kvar och bara efter en termin bestämmer hon sig för att ge sig iväg igen:

L: När du beskrev det här att du bestämde dig för att åka till Indien, så förstod jag inte klart om det handlade om att du ville iväg igen eller om det handlade om yogan i första hand. Kan du säga nånting om det?

Elsa: Alltså det var nog en..om jag minns rätt så var ju tanken sådär att nu vill jag ut och resa igen, jamen då tar jag Indien för det verkar logiskt för det är billigt, så jag har råd att åka dit, jag har råd att vara där och jag måste ju kolla vad den här yogan är för nånting. Så då kan man ju tycka att motivet kanske var litet konstigt där men jag tror att motivet var mer att jag ville iväg någonstans. För det var ju, jag tror på nåt sätt att man blev tagen av den här 'travel bug' eller vad man kallar den för [skratt].

L: Kan du beskriva litet mer om den, vad den handlar om? För dig?

Elsa: Det är nog, handlar nog om att bli litet beroende tror jag av alla de intryck man får när man reser, jämförelsevis när man är, ja, när man är hemma, vad nu hemma är. Att man blir lite, ja man blir lite beroende av det där helt enkelt. Av att få så mycket intryck. Och få mycket nya intryck istället för att få samma intryck hela tiden. Samma gata som man går på varje dag, eller att det liksom är det.

L: Har du vänner som har upplevt samma situation eller känt av samma typ av beroende?

Elsa: Alltså inte så mycket, inte så mycket mina vänner från när jag gick gymnasiet, eller hemifrån, men det såklart, när jag har rest runt, att man har träffat på människor som är såhär; a, men jag är ..du vet, det är i Sydostasien för sjunde gången..Att man har träffat människor när man är ute och reser som har samma 'beroendeproblematik'. [skratt]

L: Är det nåt som fanns innan du gav dig iväg första gången?

Elsa: Ehh. Neej, osh, svårt! [suckar] Jamen nyfikenheten fanns nog där.

Elsas beskrivning av hur hon blev smittad av 'travel bug' och vad detta 'beroende' handlar om är intressant: att få mycket och nya intryck hela tiden. När jag frågar ifall de regelbundna resorna till Indien på vårvintern de senaste sju åren också handlar om beroendet av nya intryck eller om det framförallt varit yogan som lockat, svarar hon:

Elsa: Ja, jag tror att det handlar delvis också om att, delvis nåt behov att ha variation i sin vardag. Att inte..att det lätt kan bli enformigt när man är hemma. Det är samma gator man cyklar varje dag, och så till skolan. Man liksom rör sig i samma..jag vet inte. Ja, men yogan också. Alltså det är så himla fint att få vara där och jag mår så himla bra av att få vara där och träna. Jag har fått fin kontakt med lärare där och sådär.

Talet om 'travel bug' ger intryck av att detta är något hon förvärvat under sina resor. Samtidigt framhåller hon att behovet av nya intryck är en del av hennes personlighet, något som funnits med från början:

Elsa: Jag skulle väl säga att det kanske är en personlighet..., i såna fall är det ju en personlighetsfråga. Att jag har haft den nyfikenheten. Eller tyckt om att röra mig också [...] och i vintras så köpte jag en torpstuga uppe där mina föräldrar bor. Ett jätterenoveringsobjekt som jag håller på med. Så då håller jag på och pendlar mellan här och där uppe nu. Och i somras var jag på Tjörn. Så att jag rör mig ganska mycket. Vilket jag tänkte på när jag kom hit, jag tänkte på att jag är ganska rörlig och tycker om att...jag tror att det blir, ja. Vet inte om det är rädsla för tristessen att bara vara på en plats eller..

När hon första gången tar upp den nyligen förvärvade torpstugan, så är det alltså som ett exempel på hennes behov av att vara rörlig. Men när hon pratar vidare om det här projektet så visar det sig att hon också tänkt att stugan kanske står för något annat i hennes liv än just rörlighet, något som kanske behöver få mer plats framöver:

L: Men torpstugan den är en fast punkt? För framtiden?

Elsa: Ja, den står ju där. Så jag vet inte om det är början på den nya eran? Jag tänkte såhär. Jamen 20..du vet, nu är jag 31, så kanske såhär: amen under mitt tjugotal då reste jag, och nu renovera..., trettital då kanske jag håller på med liksom, med nåt som är mer fast då att, mm, renoverar ett hus, liksom. Att det är det här mitt årtionde på nåt sätt. Så jag vet faktiskt inte om jag kommer att åka till Indien nu. Nu har jag ju gjort det de senaste åren, men eftersom jag har köpt den här stugan då, så kommer jag förmodligen inte att ha möjlighet att kunna göra det om jag inte vinner på Lotto eller nåt sånt. Men eftersom jag inte spelar så gör jag väl inte det. [skratt].

Liksom Hugo och Henrik, verkar det alltså som om Elsa – vars reslust och resande varit än mer intensiv än de andras – upplever att hon befinner sig i skiftet över till en ny livsfas, där global rörlighet inte kommer att få samma höga prioritet som tidigare.

Utifrån frågan om hur olika flyttningar och resor hänger samman, är några aspekter av Elsas rörlighetsbiografi särskilt intressanta. För det första finns en hög grad av öppenhet för att följa impulser och möjligheter som dyker upp 'längs vägen'. Detta hänger delvis samman med att Elsa länge inte planerade sitt liv mer än några månader framåt. Hon bestämmer sig för att jobba hemma en sommar, och kanske för en termins studier, men så snart lusten att resa dök upp igen så följde hon den. Detta ledde, för det andra, till att hennes resande kom att följa en årsvis rytm med arbete hemma under somrarna, studier under hösten/vintern och sen resor under våren. Elsa släpper på så vis inte under någon period riktigt taget om tillvaron hemma. Efter upptäckten av yogan blev denna rytm under sju års tid väldigt regelbunden, fram till dess att hon bestämmer sig för att köpa torpet och därmed inte haft råd det senaste året. En tredje aspekt att notera är att Elsa till skillnad från de andra som diskuterats i detta avsnitt, inte alls tar upp ett ökat självförtroende eller kompetens att resa som en faktor av betydelse. Möjligtvis hade hon detta med sig från början, delvis som ett resultat av den 'coachande' miljön hemma. Istället är det ord som inspiration och nyfikenhet som hon återkommer till.

Men av Elsas berättelse framgår också att många av resbesluten initieras eller har någon form av inspiration från tidigare erfarenheter: hon fick inspiration och tips om detta av människor som hon bodde, jobbade och reste tillsammans med. Och det var också under en av sina resor som hon första gången prövade på yoga, vilket så småningom ledde till den långvariga säsongspendlingen till Indien. Men när jag frågar Elsa hur hon själv ser på sambanden mellan de första utlandsflyttarna och sitt nuvarande resmönster, så säger hon att det framförallt är en fråga om personlighet; att hon hela tiden haft en nyfikenhet och kanske också en 'rädsla för tristess' som gjort att hon om och om igen

bestämt sig för att flytta utomlands eller bege sig ut på resa. Även om hon (halvt på skoj) pratar om sitt resande som ett 'beroende av nya intryck' så ger hon inte alls uttryck för att det skulle funnits någon baksida av ett sånt beroende. Hon verkar se sitt myckna resande som resultat av både sin personlighet, sina intressen och att hon är en del av en resande generation.

*

För alla fyra respondenter vars berättelser återgetts i detta avsnitt har den första utlandsvistelsen påverkat det fortsatta resandet ordentligt. De menar alla (möjligtvis med undantag för Elsa) att deras resande idag, eller fram tills helt nyligen, är mer omfattande och vidsträckt än det hade varit utan tiden utomlands. De är idag öppna för framtida utlandsflyttningar men för de flesta är sådana inte aktuella inom överskådlig tid. Detta beror dock inte i första hand på att de tröttnat eller tappat lusten, utan snarare på att andra livsprojekt (barnet, firman, torpet) kommit in i livet och förskjutit deras prioriteringar. De verkar med andra ord alla befinna sig på väg in i, eller i början av, en ny livsfas.

6.4.2 Nya, starka band

I detta avsnitt har jag samlat fyra kvinnor som idag lever i en nära relation till en man från ett annat land. Tre av kvinnorna har träffat sin partner under en utlandsvistelse, den fjärde i samband med studier i Sverige. Konsekvenserna för resmönster och flyttningar har i samtliga fall varit omfattande men har ändå sett ganska olika ut.

Frida var vid 13 års ålder på ett fyra veckors utbyte i USA. Efter gymnasiet åkte hon som au-pair till en stad i samma region som hon besökt som 13-åring och återfick under denna tid kontakt med en kompis som hon träffat under utbytet. När året som au-pair var över åkte hon 'hem och vände' och sen började hon på en fyraårig universitetsutbildning i USA. När hon var halvvägs genom utbildningen träffade hon sin nuvarande man och när studietiden var över stannade hon ytterligare ett år och jobbade. Sedan flyttade hon och hennes man till Sverige, mycket för att Frida saknade sina föräldrar och syskon. Hennes man var från början positiv till att flytta med henne till Sverige. Paret har nu fått barn. De åker minst en gång om året tillbaka till sin gamla hemstad i USA. Mannens föräldrar har flyttat därifrån, men de åker ändå alltid dit för att träffa kompisar. Dessutom kommer svärföräldrarna hit på besök varje år och ofta också någon annan. Dessutom har de rest en del i Europa tillsammans med andra vänner från USA. De är inställda på att bo kvar i Sverige.

Frida hade varit i USA flera gånger innan hon flyttade dit som au-pair, men hon är osäker på vad detta betydde för beslutet att flytta dit efter gymnasiet. Att hon bestämde sig för att stanna kvar och studera efter året som au-pair var slut, förklarar Frida såhär:

Frida: Jag trivdes väldigt bra. Jag trivdes bra med de vännerna jag hade där. Så var det roligt eller det var spännande att vara iväg hemifrån också, tyckte jag. Och..jag kände mig väl inte riktigt färdig ännu, tror jag. Att flytta hem igen.

Hon träffade sin blivande man halvvägs genom det fyraåriga utbildningsprogram hon gick. Frågan om var paret skulle slå sig ned på längre sikt, tycks inte ha varit problematisk för Frida och hennes man.

Frida: Det har inte varit så svårt. Han var villig att flytta. Och jag kände nog ändå... speciellt efter att ha jobbat i ett år, att jag börja längta hem ganska mycket. När man skall börja jobba och allting sånt så har man det väldigt bra här hemma. Och jag tror inte att det var riktigt nån fråga så utan han hade ingenting emot att flytta med. Då hade vi ändå varit där ett tag och jobbat och pluggat och sådär.

För Frida blev hemlängtan starkare i samband med att hon började jobba i USA. Önskan om att återvända hem hängde också på andra sätt samman med att hon nu befann sig i ett livsfasskifte. Hon nämner särskilt det faktum att hennes syster fick barn:

Frida: Jag hade nog i bakhuvudet på nåt sätt hela tiden att jag aldrig skulle bo permanent borta, utan jag ville hem. Sen fick min storasyster barn. Och när man börjar jobba och kommer in i den riktiga världen på nåt sätt, så kändes det skönt att komma hem igen. Man har bättre villkor när man arbetar. Det är lättare att jobba i Sverige och åka till USA på semester, för då har man mer tid där och man kan göra det roliga men man slipper också det jobbiga med att bo där. Det är ju litet hårdare där än det är här. Sen saknade jag mina föräldrar. Familjen framförallt. Mina föräldrar och mina systrar.

L: Det gjorde du inte tidigare under den här perioden?

Frida: Inte på samma sätt, tror jag. Det är ju svårare när man jobbar och kommer hem sent och har tidsskillnaden och allting, att hålla kontakten regelbundet via telefon och sådär. Man pratar inte lika ofta, och sådär.

Som framgår av sammanfattningen har parets flytt till Sverige inneburit ganska omfattande regelbundet resande både för Frida och hennes man, men också för svärföräldrarna. Paret har inga planer på att flytta tillbaka till USA i framtiden. De verkar överens om att det är bättre att bo i Sverige när man har barn och jobbar,

L: Men har ni klart för er hur ni skall bo och var ni skall bo på lång sikt?

Frida: Nu så skall vi nog bo kvar här. Ja, i alla fall när man har små barn och så där, så är Sverige bättre. Vi har inga planer alls på att flytta tillbaka egentligen, om det inte blir så att någon av oss blir erbjuden ett jättebra jobb eller nånting. Men det tror jag inte.

Dessutom har Fridas man egna (negativa) erfarenheter av att ha flyttat mycket internationellt som barn, vilket inneburit att han vill att de bor på ett och samma ställe under de egna barnens uppväxt:

Frida: Ja, han vill ju inte flytta så mycket för han tyckte det var väldigt jobbigt som barn. Så nu när vi har barn så vill han att de skall bo på samma ställe. Det är viktigt för honom just för att för honom blev det jobbigt att de flyttade. Och de flyttade så långt också. Varje gång träffar man nya kompisar och börja ny skola och sådär, att man får starta om hela tiden. Så det har vi väl sagt att nu när vi har småbarn i alla fall, och medan de går i skolan, så skall vi väl försöka att hålla oss kvar. Resa gör vi gärna mycket, men inte flytta kanske då.

Alicia är född och uppvuxen i Sverige med en pappa från ett latinamerikanskt land och en mamma från Sverige. Under hennes uppväxt reste familjen regelbundet till släktingar i Latinamerika och USA. Alicia var också i USA på egen hand som tonåring för att lära sig engelska. Efter gymnasiet jobbade hon på hotell i ett par år, men hade hela tiden tankar om att hon ville utveckla sin spanska. Efter att ha jobbat i två år åkte hon med en kompis till Spanien på språkkurs. Under första veckan där träffade Alicia sin nuvarande man. Efter sex månader åkte hon tillbaka till Sverige för att jobba och börja läsa spanska på universitetet, men efter något år åkte hon tillbaka till Spanien för att flytta ihop med pojkvännen. Första halvåret läste hon på universitetet, sen fick hon jobb som servitris. Hon trivdes bra, men visste att hon så småningom ville läsa vidare och att hon inte ville göra det i Spanien. När tre år gått var pojkvännen beredd, om än motvilligt, att flytta med till Sverige. Han fick ganska snabbt jobb, började läsa svenska och fick så småningom ett eget kontaktnät och egna vänner. Paret väntar nu sitt första barn och är inställda på att bo i Sverige tills vidare. De reser till Spanien varje sommar, ibland också vid andra tillfällen under året. Utöver detta reser de så mycket de har råd och tid till andra platser. Alicia skulle gärna ha ett jobb med mycket resande.

Efter att Alicia träffat sin blivande man följde några år där hon växlade mellan jobb och språkstudier. Hon bodde i Sverige ett tag men flyttade sen ihop med sin pojkvän i Spanien. När tre år gått och hon tröttnat på att jobba som servitris där, bestämde hon sig för att börja studera i Sverige. Hennes

pojkvän följde motvilligt med efter en process av långsam övertalning. Men första vintern i Sverige blev lite av en chock för båda två. Idag verkar de dock rätt hemmastadda här och är inställda på att bo kvar under överskådlig tid:

Alicia: Men han har ju också kommit till insikt om att; amen det finns så mycket möjligheter här, som inte finns i Spanien. Just om vi skall ha familj nu och litet såna saker och med jobb, arbetslösheten är ju fruktansvärd där nere just nu. Men han menar just på om han skall komma tillbaka, så alla hans vänner som han hade då, även om han har kontakt med dom, men de lever sitt egna liv. [...] Sen har jag alltid sagt att jag kan tänka mig att flytta tillbaka till Spanien nån gång, det är ju inte så att: å, jag måste bo i Sverige, vi kan bo nån annan stans.

Idag reser de till Spanien en gång om året:

Alicia: Ja, Spanien känns mer som..eller min man måste ju åka. Eller måste och måste, men han har ju sin familj där. Jag måste ju inte följa med egentligen, men jag gör det för jag tycker det är roligt, sen vill han gärna ha med mig. Han tycker det är roligt när jag är med och han vill ju att jag skall ha bra kontakt med hans familj också, och det tycker jag också är kul. Jag gör det ju inte för att jag måste [*skratt*] men..och så har jag vänner där nere också. Så att.. men det är mer sån där rutinresa, 'en-gång-per-år-resor'. Och likadant nu när vi får barn kommer vi ju också att åka dit så att de får lära känna. Men alla de andra resorna, jag tror jag kanske skrev med att..vi reste..vi gifte oss på Bali!

Paret gör som sagt också väldigt många andra utlandsresor än 'rutinresorna' till Spanien. Alicia reser inte utomlands i jobbet särskilt ofta, men det är något hon gärna skulle vilja göra mer av:

Alicia: nu kanske passar det ju bra, att man inte gör det just nu. [*skratt*]. Men annars har jag hela tiden, jag har nästan mer drömt om att ha haft ett sånt jobb där man reser mycket.

Sara spenderade större delen av tiden mellan tjugo och trettio med att bo och jobba på olika plaster i Europa och i Australien. (Hennes rörlighetsbiografi kommer att beskrivas ganska utförligt i nästa kapitel.) När hon sista gången bodde och jobbade i Spanien träffade hon en man som hon fortfarande var tillsammans med vid intervjutillfället. Hon förlängde sin tid i Spanien ytterligare ett knappt år på grund av relationen. Sen flyttade hon till Sverige och läste en treårig journalistutbildning medan hon jobbade i Spanien på somrarna och åkte dit alla lov. När vi sågs för intervjun hade Sara gått klart sin utbildning och hade ett vikariat som journalist i Sverige. Pojkvännen hade precis fått ett fast jobb i Barcelona och Sara var mycket osäker på var hon skulle komma att bo och arbeta framöver.

Under det sista året i Spanien övervägde Sara en framtid där, men när hon till slut skulle fatta beslut om sin utbildning, kände hon att hon levte utanför Sverige tillräckligt länge:

Sara: Och då funderade jag om jag skulle börja plugga där då, för jag kände ändå att det hägrade nånstans, men tog ändå beslutet at jag ville göra det här, för jag kände att jag började komma så himla långt bort från Sverige.

L: Vad var det i Sverige som du ville hålla nära?

Sara: Alltså, det var familjen, och så ändå.. många av mina *bästa* kompisar eller dom som jag hade träffat, hade kommit tillbaka till Sverige. Många hade varit ute och rest länge. Men de flesta hade väl börjat komma tillbaka och många hade börjat skaffa familj. Och jag kände att det var mycket jag missade.. jag ville ändå träffa deras barn. Och familjen då.

Sara beskriver här en situation där hon inser att hon vill komma hem för att återförenas med sina vänner och delta i deras nya liv som föräldrar. Men här handlar det inte om vänner från tiden innan hon gav sin iväg, utan kompisar hon fått under sina olika utlandsvistelser – andra unga svenskar som,

när Sara själv var ungefär 27 år, "hade börjat komma tillbaka". Det tycks här röra sig om nätverk där både rörligheten och den gemensamma språkliga och kulturella tillhörigheten är grunden för gemenskapen.

Under åren Sara studerat i Sverige har relationen till pojkvännen upprätthållits genom att Sara har jobbat i Spanien på somrarna och rest dit mycket också vid andra tider:

Sara: Sen läste jag, ja. Och så fortsatte jag att jobba i Spanien på somrarna för att kunna vara med min kille, då.

L: Och han flyttade inte hit?

Sara: Nej, han har inte flyttat hit. Han har själv precis fått ett fast jobb, så jag vet inte riktigt hur vi skall göra nu. [*skrattar*]

L: Men du har rest ganska mycket även på terminerna då, för att..

Sara: Ja, så mycket jag har kunna med, eller vad man skall säga [*skrattar*]. Det är inte så kul och jag tycker inte att det är bra att hålla på och flyga fram och tillbaka av miljöskäl och så, men det har blivit en del, ändå. Och alla lov har jag varit där. Jag har nästan inte varit någon annan stans, sen dess.

När vi ses för intervjun verkar Sara vara mitt uppe i en ny beslutsprocess kring framtiden. Hon säger att (hon tror att) hon medvetet låtit bli att söka andra jobb för att kunna vara flexibel och också vara i Spanien en del. Hon tycks befinna sig i en situation av kluvenhet mellan familj och vänner i Sverige och pojkvännen i Barcelona:

L: Hur tänker du kring framtiden då, när det gäller var du skall leva och jobba?

Sara: Ja, jag är ju precis i en sån där period just nu, jag vet inte vad.. de har inte sagt om jag får nåt fortsatt vikariat där, och jag vet inte om jag antingen skall försöka starta eget och frilansa, vilket väl ligger ganska nära till hands om jag inte får det, eller om jag skall flytta till Spanien och försöka skaffa ett jobb där. Men det känns som om Spanien är inne i en sån.. det verkligen står på ruinens brant. Så.. Och sen så är det ju en massa andra saker som.. . Jag vet inte med familj och så, så känns det som att det är dumt att göra sig av med den SGI som jag ändå har tjänat in. Och.. Jag vet inte riktigt, faktiskt. Jag pratade precis om det med några kompisar som jag träffade innan jag kom hit. Jag har inte sökt några andra jobb, och det är nog medvetet, tror jag.

L: Mm. För att du inte riktigt vet var du vill vara.

Sara: Ja, för att jag inte riktigt vet. Och då ligger det kanske närmare till hands att jag försöker att frilansa. Och kunna vara i Spanien lite grann, i alla fall.

Mot slutet av intervjun frågar jag Sara om hon tror att hennes omfattande resande och utlandsboende påverkat hennes inställning till resande i allmänhet.

Sara: Jo, men jag tycker ju att det är väldigt kort. Att åka på semester nånstans, att det är alldeles för kort tid för att man skall hinna med nånting. Så jag tror nog att det har påverkat mig på så sätt att jag hellre gör resor till saker som är nära och där jag känner nån, hellre än att försöka upptäcka nåt på ett helt nytt ställe som jag inte har nån koppling till. Jo, så är det nog, jag tror att jag reser till ställen där jag känner att jag har nån anknytning, snarare än att åka och försöka totalupptäcka nåt nytt ställe på en lång-weekend.

När Sara för första gången flyttade utomlands som 19-åring var det i första hand för att söka något större och fräckare och för att få "saker att hända" (se Kapitel 7). Hennes inställning vid trettio års ålder är, som citatet visar, ganska dramatiskt annorlunda. Nu är det framförallt platser som hon redan har en anknytning till som hon vill besöka.

Maria är född och uppvuxen med sin mamma i Sverige. Pappan är portugis och har bott i Portugal under Marias hela uppväxt. Beslutet att tidigt ge sig ut i världen hängde enligt Maria samman med ett "hävdelsebehov" och att hon ville lämna någon form av avtryck. Hon hade också tidigt ett stort intresse för Latinamerika. Efter tvåan på gymnasiet åkte hon som utbytesstudent till ett latinamerikanskt land i ett år. Efter gymnasiet gav hon sig ut på en halvårslång resa i Asien. Därefter började hon studera på ett internationellt samhällsvetarprogram och under sitt tredje studieår träffade Maria sin nuvarande pojkvän som är spanjor och som var i Sverige som utbytesstudent. Hon var under studieåren flera gånger på längre vistelser i Latinamerika, bland annat som utbytesstudent inom ramarna för en mastersutbildning i mänskliga rättigheter. Efter avslutade studier flyttade hon till sin pojkvän i Spanien där hon bland annat genomförde praktik. Efter hemkomst till Sverige fick hon så småningom ett fast jobb där hon fortfarande är kvar. Hennes pojkvän bodde vid intervjutillfället i Sverige sedan några år. Maria uppskattar den trygghet i boende och jobb som hon har nu, men hon saknar också friheten i att bara kunna ge sig iväg och att vara borta mer än några veckor i taget. Hon kan absolut tänka sig att flytta utomlands igen, t.ex. under en kommande mammaledighet.

När jag ber Maria berätta om hur tankarna att flytta utomlands växte fram, så talar hon om en lust att göra skillnad och ett intresse för att resa – det senare beskriver hon som ett slags arv från sin mamma. Marias hela berättelse innehåller långt fler resor och månadslånga utlandsvistelser än vad som gått att få med i sammanfattningen ovan. Ofta var det så att hon så snart hon återvänt från en period utomlands, började planera för nästa. När jag senare i intervjun återigen frågar vad som ligger som grund för hennes intresse att resa, landar hon i ett svar som handlar om att ifrågasätta och utmana de egna föreställningarna och värderingarna:

Maria: Och det är liksom nånting som ger mig kickar. Att befinna mig i olika, annorlunda situationer, som ändå är långt ifrån det som är..ehh, mitt liv liksom. Men där jag känner att jag lär mig mycket och där jag också kan ändra på mina perspektiv och mina värderingar. Det är nog det som jag tycker är häftigast med att resa, också, just om du stannar under en längre period, så har det verkligen förmåga att.. ja, du ifrågasätter till slut dina egna värderingar. Är du kvar i Sverige så är du så himla inne i det här att, amen det är så det är. Men när du är nån annanstans i en annan miljö, så får du andra perspektiv. På att det finns andra sätt att leva, det finns andra värderingar som inte behöver vara fel, och att dina inte nödvändigtvis behöver vara rätt. Och att det finns olika sätt att leva.

Om processen att upprätthålla en relation på distans och att fatta beslut om var hon och hennes pojkvän ska bo, säger hon:

Maria: Vi träffades då och då. Det var olika. Ibland kunde det dröja flera månader, men oftast var det väl sådär varannan, var tredje månad.

L: Och ni turades om att resa?

Maria: Mm. Beroende på hur vars och ens situation såg ut. Ibland var det lättare att.. ja.

L: Och det är självklart att det är här ni skall bo, eller?

Maria: Nä. Det är det inte. Men nu har han ju lärt sig svenska och äntligen fått jobb, och sådär, så att [skratt].

Än så länge reser varken han eller de på något regelbundet sätt till Spanien:

L: Men ni är en del i Spanien också då, förstås?

Maria: Mm. vi var där i somras. Vi var både i Portugal och Spanien i somras. Och så var vi där i april. Men dessförinnan hade inte jag varit där på ett år och några månader.

L: Men han reser mer, oftare?

Maria: Ja, han åkte ganska mycket då under tiden han pluggade, och sådär. Men nu har han ju ingen betald semester första året, så det blir lite mer begränsat. Han skall iväg på nåt bröllop nu i september, men annars så...

L: Ja. Så det har inte utvecklats någon regelbunden rutin i den liksom, att hålla ihop släkten, så, mellan Spanien och Sverige?

Maria: Nä, ingen regelbunden rutin. Jag tror att man får hitta en ny rutin nu lite grann eftersom.. och jag tror inte riktigt att vi har hittat den ännu. Det funkade ju bra när han hade mer ledig tid disponibel. Men nu har han inte det, så då får man

hitta något nytt system. Och jag tror det är svårt att hitta det under första året när man inte har någon regelbunden semester. Så man får nog avvakta lite.

Maria reser fortfarande väldigt mycket också till andra platser. Hon beskriver sitt nuvarande resande som en kombination av att upprätthålla de förbindelser hon skapat till platser sedan tidigare å ena sidan, och en fortsatt lust att upptäcka nya platser, å den andra. De starkaste banden säger hon sig ha till de länder i Latinamerika där hon bott i perioder:

Maria: Dels så har man ju en önskan om att åka tillbaka för man har skapat kontakter. Samtidigt så blir det väldigt delat med att man vill lära känna nya platser. [...] Och Spanien är mycket kopplat till min sambo och det kan ju, det *kan* ju vara så att det faller bort på något vis, om vi skulle gå skilda vägar. Men [...] det är Latinamerika egentligen som är min, det är det jag dras till.

När det gäller framtida flyttningar, vill Maria gärna bo utomlands igen så småningom, med eller utan barn.

Maria: Absolut. Jag skulle till exempel kunna tänka mig.. nu vet jag inte om det är möjligt, men om man skulle vara mamma ledig eller så, att båda kan ta ledigt, att man kan åka iväg och vara i något land tillsammans under en period för att just.. den ena tar tjänstledigt och den andra har den penningen för att det är billigare, liksom, att man kan vara tillsammans under en sådan period.

Liksom många andra respondenter lyfter Maria alltså fram både närheten till familjen och de praktiska fördelarna med att vara knuten till Sverige när man får barn. Efter många, många år med tillfälliga boenden uppskattar hon också livet med ett eget hem väldigt mycket. Trots den nya situationen med fast jobb och bostad, söker Maria ändå möjligheter att komma iväg igen, även om det blir på lite andra villkor än när hon studerade och var mer lättrörlig. Och trots att hon beskriver sin nuvarande tillvaro som mer stabil och stationär än hur hon levt tidigare, så tycker hon samtidigt att hennes nuvarande vardag på hemmaplan också är starkt präglad av hennes rörliga livsstil: hon umgås mest med människor som har liknande erfarenheter, är aktiv inom latinamerikanska föreningar, lyssnar mest på latinamerikansk musik etc.

*

Beslutet att gå in i och långsiktigt satsa på en relation till en partner från ett annat land är naturligtvis en process över tid. I flera av de fall som diskuterats här har denna process inneburit att man över en period av flera år levt omväxlande tillsammans och isär. Under perioder man levt på skilda håll har man kunnat upprätthålla en distansrelation genom intensivt resande. Sara som levde så vid intervjutillfället gav tydligt uttryck för att detta var en påfrestande situation – för henne själv, för relationen och för miljön – som inte är långsiktigt hållbar

De två kvinnor som idag lever i mer etablerade förhållandena (med barn eller barn på väg) – Alicia och Frida – lever också i släktnätverk som är utsträckta över stora geografiska avstånd. Dessa starka band upprätthålls genom regelbundna och ofta långvariga resor. För de andra två – Maria och Sara – är det inte relationen till partnern som styr den övergripande dynamiken i rörlighetsbiografins utveckling. Även om relationen idag spelar en viktig roll för deras resmönster, var det under större delen av deras 20-tal andra drivkrafter som ledde till ständigt nya flyttar och nytt resande: I Saras fall ledde önskan om att leva med korta beslutshorisonter och i vaga projekt under lång tid till ständigt nya uppbrott (se Kapitel 7); i Marias fall utgjorde en stark reslust kombinerat med engagemanget i

utvecklings- och rättvisefrågor en ihållande drivkraft som ledde till upprepade utlandsflyttningar och omfattande resande. Denna drivkraft finns fortfarande kvar men hålls delvis tillbaka av att andra hänsyn och behov hamnat i förgrunden. Det som utmärker dynamiken i dessa två senare fall är beredskapen att ge sig iväg igen och igen (som har delvis olika grund hos de båda) i kombination med att man bygger upp geografiskt utsträckta nätverk som ständigt skapar nya möjligheter. Rörligheten till följd av att de lever med män som har sitt ursprung i ett annat land, kommer som en fortsättning på något som pågick också innan dessa relationer fanns.

I samtliga dessa fyra fall har skiftet från ungt till ett mer etablerat vuxenliv spelat en viktig roll för beslutet att flytta hem. För Frida och Alicia, som båda vid intervjutillfället var gifta, hade barn (eller barn på väg) och fast arbete, kom detta skifte någon gång runt 25. För Sara och Alicia tycks det ha kommit några år senare. Gemensamt i berättelserna är dock att någon gång mellan 25 och 30 börjar närheten till familjen och till vänner spela större roll – flera nämner här just det faktum att syskon eller vänner hemma börjar få barn. I de tre fall där paret bestämt sig för att bo i Sverige under överskådlig tid, spelar praktiska överväganden med avseende på villkor för att kombinera barn och arbete en framträdande roll. Men det är tydligt att också för Sara, som vid intervjutillfället levde i ett distansförhållande med sin pojkvän i Spanien, starkt påverkas av att hon befinner sig i ett livsfasskifte. När hon bestämde sig för att förlägga sina studier i Sverige snarare än i Spanien, var det faktum att de flesta vänner hade börjat komma tillbaka till Sverige och många hade börjat bilda familj, något som drog också henne hemåt.

6.4.3 Ärvd transnationalism?

Så här långt har vi följt utvecklingen av rörlighetsbiografierna för tretton av studiens fjorton respondenter. Den som återstår är Lena, vars utlandsboende och resmönster i hög grad präglats av länken till Japan, som är hennes pappas hemland.

Lena är född och uppvuxen i Sverige. Pappan är ursprungligen från Japan, mamman är svensk. När Lena var 16 år åkte hon och hennes pappa till Japan på hennes initiativ. Hon säger att hon blev förälskad i landet vid det besöket, och att hon då bestämde sig för att hon så småningom ville åka dit och lära sig språket. Något år efter gymnasiet började hon att läsa japanska på universitetet. Hon fick ett stipendium och åkte för att studera språket i Japan under ett år. Beslutet att flytta dit handlade enligt Lena inte om att komma närmare sin japanska släkt utan framförallt om att komma nära kulturen och språket. Sen hon flyttat tillbaka till Sverige har hon utbildat sig och börjat jobba. Hon har rest tillbaka till Japan fem gånger. Första gången reste hon själv, andra gången med sina föräldrar och de tre senaste gångerna tillsammans med sin sambo. Hon har kvar kontakt med flera vänner som hon fick under året i Japan och det är hos dem hon bor när hon reser dit på besök. Hon och hennes sambo planerar att flytta till Japan för ett par år, så småningom. Hon reser mycket, ca tre utlandssemestrar om året, sen dess att hon började jobba och har mer resurser.

Att Lenas pappa kommer från Japan spelade naturligtvis roll för det starka intresse för det japanska språket och kulturen som väcktes hos henne. Men under intervjun så framhåller Lena flera gånger att hennes intresse och beslutet att flytta dit och lära sig språket framförallt handlade om en personlig känsla av tillhörighet till en kultur och att relationen till pappan och släktingarna i Japan spelat en underordnad roll i sammanhanget:

L: Men det var inte något centralt motiv för dig att åka dit? Att du ville komma närmare den delen av din släkt? Eller?

Lena: Nej. Det var det faktiskt inte. Jag ville komma närmare kulturen och.. språket och..

Som framgår av sammanfattningen har Lena återvänt till Japan fem gånger sen hennes år där. De senaste åren tillsammans med sin sambo som nu också är väldigt intresserad av landet och de har aktiva planer på att flytta dit tillsammans under kommande år.

L: Hur tänker du framåt, då? Skulle du kunna tänka dig att flytta tillbaka, eller?

Lena: Mm. Eller jag *planerar* att flytta tillbaka. Jag och min sambo. Han har också blivit väldigt förtjust i landet. Så att vi har väl planer, inga.. just nu ganska diffusa, men vi vet att vi vill flytta dit. Inte för resten av livet, men för ett par år kanske, ett eller två år. Det är väl det som är den primära planen i alla fall och sen så är vi väl intresserade av att bo i andra länder också.

På en direkt fråga tycker Lena inte att vistelsen i Japan påverkat hennes nuvarande resmönster mer än just de regelbundna besöken i Japan:

Lena: Jag tror inte att jag var där, att det har så stor betydelse för att jag åker nu. Men det är klart att det föder ju, jag menar nu när vi åker ut, så träffar man nån, då blir det ju.. som förra året då träffade vi ju tre japaner. Det var ju inte därför vi åkte dit igen i somras, men vi passade ju på att träffa dom, så att det blir ju sånt som.. det drar ju lite extra att man känner nån nånstans, som man vill träffa.

Lenas band till Japan kan sägas vara både ärvt och egenhändigt förvärvat. På samma sätt betonade Vera att när hon flyttade till sina föräldrars hemland första gången som vuxen, så handlade det väldigt mycket om en önskan att etablera en egen, personlig relation till denna plats som hon dittills bara känt genom föräldrar och andra släktingar. När jag frågar om betydelsen av en tätare och närmare kontakt med släktingarna där, svara Vera att detta inte var viktigt. Föräldrarnas ursprung spelar i båda dessa fall en viss roll för hur respondenternas rörlighetsbiografi utvecklas, men det tycks inte vara banden till släktingarna som är avgörande, utan snarare önskan om att etablera en självständig, vuxen relation till en del av den egna bakgrunden.

Också för flera andra har föräldrarnas ursprung i ett annat land på olika sätt haft betydelse för deras beslut att flytta utomlands. Både Anders och Alicia ser tydliga kopplingar mellan de egna tidiga tankarna om att flytta utomlands och det faktum att föräldrarna haft sina rötter i ett annat land. Även för Maria finns en sådan koppling även om den är mer indirekt. Hennes portugisiska pappa spelar säkert en roll för att hon så småningom blev fascinerad av och återkom så många gånger till Latinamerika. Men när vi under intervjun talar om dessa samband, så hänvisar Maria istället till sin svenska mamma som alltid varit intresserad av att resa.

I nästan alla de fall då respondenten har en eller två föräldrar som är födda utanför Sverige, spelar detta alltså på ett eller annat sätt en roll för besluten om att flytta utomlands tidigt i livet. Inte i något fall tycks detta handla om relationen till släktingar på avlägsna platser och bara i Lenas fall kan man hävda att det är denna koppling som varit styrande för den övergripande dynamiken i hur rörlighetsbiografien utvecklats.

7. Utlandsvistelsernas betydelser för övergång till vuxenliv

7.1 Inledning

I detta kapitel presenterar jag resultat från intervjuundersökningen, av relevans för rapportens första frågeställning; om vilken roll tillfälligt utlandsboende i spelar i övergången från ungdomstid till vuxenliv. I diskussionen om hur övergången till vuxenliv förändrats under de senaste decennierna (se kapitel 2), framhålls ofta – vid sidan av utbildningssystemens expansion – betydelsen av ökade möjligheter och ökad osäkerhet i relation till livschanserna på lång sikt. En viktig aspekt av frågan om utlandsflyttningarnas roll i denna övergång, är därför om och på vilket sätt de används för att hantera den öppna situation som många ungdomar konfronteras med när de gått ut gymnasiet – en öppenhet vars janusansikte ofta beskrivs just med begreppspar som valfrihet-risk eller möjlighet-osäkerhet. Vi första anblick kan den praktik som står i fokus här – att flytta utomlands tillfälligt för att jobba eller studera – tyckas hamna helt och hållet på den sida av spänningsfältet som handlar om möjligheter och individuella val, eftersom det rör sig om frivilliga projekt som i huvudsak genomförs av förhållandevis privilegierade personer. Intervjuerna visade dock att osäkerhet och risk också spelar en viktig roll för att förstå vissa ungdomars rörlighetsstrategier. Frågan om utlandsvistelsers roll för vuxenblivandet kan specificeras i följande delfrågor:

1. På vilka sätt uppfattar unga tillfälliga utlandsflyttningar som meningsfulla i relation till personlig bakgrund och individuella val?
2. På vilka sätt uppfattar unga sådana flyttningar som meningsfulla strategier för att hantera möjligheter och osäkerhet?

7.2 Personliga projekt

Som vi såg i kapitel 5, är tillfälligt utlandsboende under tidigt vuxenliv i mycket hög grad knuten till vissa samhällsgrupper, i första hand den välutbildade medelklassen. Att praktiken är långt vanligare i vissa grupper än i andra, framkom också genom att det bland dem som själva bott utomlands var långt vanligare att ha vänner och familjemedlemmar som också gjort så, än detta var bland övriga (se Tabell 4).

Under intervjuerna ställde jag frågor dels om respondentens uppfattning om hur vanligt det var bland deras jämnåriga att flytta utomlands när de själva gjorde det, dels om hur vanligt det nu är i deras umgängeskrets att ha en utlandserfarenhet av det här slaget. På den senare frågan varierar svaren ganska mycket. Några säger att de flesta i deras umgängeskrets har bott utomlands, men det framgår oftast i dessa fall att de är medvetna om att det inte är så i andra grupper:

Maria: De jag umgås med, det stora flertalet, har levt liknande liv som jag. Bott utomlands i omgångar, varit mycket utomlands. Ja, en del har partner som kommer från andra länder. Och jag tror att jag kanske inte hade haft den umgängeskretsen om jag inte hade levt som jag har levt. Det gör att vi har väldigt mycket gemensamt och har liksom de här drömmarna om att jobba utomlands, bo utomlands.

Andra säger att det varierar mycket och några hänvisar till specifika grupper där det är ovanligt respektive vanligt:

Vera: Ja, det är litet blandat. Jag har lite vänner från universitetet och vi har ungefär samma erfarenheter med att ha varit utomlands och studerat och rest och sådär. Men sen har jag några som är från Göteborg och har stannat här och kanske vart i Stockholm en runda och vänt och nu har de kommit tillbaka till Göteborg. Så det är en blandning faktiskt.

Karl: Med den ämnesinriktningen så var det väldigt vanligt att man studerade utomlands eller åkte utomlands. Däremot så var ju jag väldigt..så var ju jag tydligt ensam om det här intresset bland mina kamrater. Det var ju mycket mina ungdomsvänner, där i princip alla började läsa på Chalmers eller andra naturvetenskapliga inriktningar och inte alls delade mitt intresse för politik och internationella frågor. Så på det sättet så var ju jag ensam om det.

Bara en person uttalar på ett tydligt sätt att hon känner sig som typisk för sin åldersgrupp när det gäller utlandserfarenheter:

Elsa: Jag tänker att det är ganska typiskt 80-talister. När jag träffar 90-talister, då känns det som att de går direkt till studier oftast, eller mera såhär. Medan jag känner fler 80-talister som har varit ute och rest mycket. Att det är inte lika självklart, liksom, för det kändes ju självklart ett tag där när man var 20 och lite mera, att: det är klart man skall ut och resa! Alltså de här klassiska Thailandresorna och backpacka i Thailand eller åka till Australien, det känns som att det var väldigt många som gjorde ändå. Kanske inte precis när man var 19-20, jag var nog ganska ung, 19 år liksom, när jag åkte själv till Thailand. Men ändå att det var många.

Men på frågan om det var vanligt att flytta utomlands i den grupp, det sociala sammanhang, som de befann sig i när de själva gav sig iväg, svarade de flesta att de upplevde sig som *avvikare* snarare än som typiska. Ett långvarigt intresse för att resa presenterades oftast direkt eller indirekt som det huvudsakliga skälet till att de valde att flytta. När jag bad respondenterna att berätta lite om när och hur de första tankarna på att flytta utomlands dök upp, så presenterade de flesta egna teorier som gick ut på att förklara vad som gjorde att just de valde att flytta. I många fall handlar det om respondenternas bakgrund. Bland dem med föräldrar som immigrerat till Sverige förs detta, som vi såg i förra kapitlet, ofta fram som en viktig förklaring till att de själva ville flytta utomlands. Antingen för att denna bakgrund gett särskilda erfarenheter som stimulerat intresset för att resa, eller för att man upplever en rotlöshet i det svenska samhället:

Alicia: Jag bär ju inte bara med mig den svenska kulturen utan har med mig den latinska. Och jag har alltid älskat att resa, så det har alltid funnits med hela tiden, under alla mina år. Och sen har jag alltid 'vetat om' mer eller mindre att jag antingen vill plugga utomlands eller bo utomlands eller liksom resa under en längre period. Det visste jag nog om. Men hur och var och när och så där, det var inget som jag hade bestämt tidigt. [...] Ja, det är väl mycket av mina föräldrar också, att de har varit ute och rest mycket också innan jag kom till om man säger så. Hört deras historier och träffat deras..de har faktiskt väldigt mycket vänner som de har behållit kontakten med, i USA och Frankrike till exempel, som de har kontakt med än idag. Jag förundras över det..

Anders: Det började väl ganska tidigt, de funderingarna, för att mina föräldrar är ju från X. Så att jag har ju all släkt där, förutom mina två föräldrar som bor här och min bror. Och det är någonting som jag i alla fall såhär i efterhand har tänkt på att jag tror att jag ofta har känt mig kanske *lite* rotlösare, inte direkt rotlös, men lite rotlösare än vad kanske mina svenska kompisar som har haft hela sina släkter i närheten och sådär, liksom. Så att det har alltid funnits med lite grann i bakhuvudet att.. Jag kom ihåg någon gång när jag var i tonåren och sa att jag skulle egentligen aldrig kunna tänka mig att bo i Sverige hela livet! Och sådär liksom, jag hade såna idéer.

Henrik: Då kan man ju börja med att jag är född i X. Jag bodde där tills jag var nio ungefär, då skiljdes mina föräldrar, så hamnade jag här med min mamma, då, som träffade en svensk kille. Jag vet inte om det som ligger som grund till varför man sen söker sig själv någonstans.

Vera: Och under min uppväxt så har vi rest fram och tillbaka till X väldigt mycket. Ofast vartannat år. Och då brukade vi stanna runt tre månader. Så.. då få man ju ett visst ..man reser mycket, man ser annat, man får ett annat perspektiv. [...] Så det var en sån känsla för mig när jag slutade gymnasiet, att jag skulle ut och resa, och, fick en blodat tand för det.

Vera fortsätter att berätta om mötet med en ny pojkvän i slutet av gymnasiet, som hon sen reste mycket tillsammans under de följande tio åren:

Vera: Båda hans föräldrar var svenska, men de reste mycket. De reste en långresa per år till alla möjliga platser. Jag hade ju vart mest i Sydamerika. Men de hade ju rest till Asien och Afrika, och det var ju som att träffa någon jämlike som bara ville

lämna X och bara göra allt det där som jag också ville göra. Så det var ju helt perfekt för då kunde man ju smida planer ihop. Så det var ju jättekul. Annars så blir det ju ofta att man gör au-pair, det var ju det man gjorde..ja, Asien var ju också..men det var inte sådär jätte-, jättevanligt ändå. Vi åkte ju när vi var 19 till Asien.

Också bland respondenter de med föräldrar födda i Sverige förekommer hänvisningar till barndomens resor eller föräldrarnas resor när man söker orsaker till det egna beslutet att flytta utomlands.

Maria: Jag tänkte säga det också, med tanke på anledningen till att jag började resa, min mamma har rest också, väldigt mycket. När hon var i 20-30 års åldern. ..bland annat en väldigt nära vän i Spanien, som hon fortfarande åker och hälsar på, hon var senast och hälsade på i april. Så just den här kontakten, och mammas intresse för andra kulturer och så, tror jag också har påverkat mig ganska mycket.

Elsa: Jag tror att min familj har varit ganska sådär, alltså vi har varit ute och rest, mest med husvagn. Inte kanske sådär jättelångt egentligen, när jag var mindre. Och brorsan var på språkresa, det var inte jag. Men då åkte mamma och jag på semester till Grekland istället

Sara: Jag ville verkligen *bort*, ja. Trots att det var väldigt bra på många sätt också. Det var mycket sammanhållning just runt där jag bodde. Och mycket familjer som.. vi reste ganska mycket, ehh.. när jag var yngre. För att det var ett gäng som bodde just på den gatan som jag kommer från, som reste *mycket* tillsammans, i buss. Min pappa hade busskörkort och han hade möjlighet att låna en buss på den skolan där han jobbade. Så att vi körde runt väldigt mycket i .. Östeuropa var det väl, Europa och Östeuropa, och i Sverige. Nej, men det blev väldigt många resor där, så det var säkert så. Jag tyckte det var väldigt spännande att kunna beställa en glass på tyska, så. Jag tror att det nog, kanske.. dels det och dels det här litet kvävande sammanhanget från grundskolan som mynnade ut i någon slags önskan om att resa bort och se, prova nånting annat och hamna på ställen där jag inte kände någon och där ingen kände mig. Alltså ingen hade någon idé om vem jag var och vad jag kunde och inte kunde.

Vid sidan om föräldrars och andra närståendes resande, söker flera respondenter spontant förklaringar i den *miljö* som de växte upp i, att de upplevde den som begränsande och/eller enformig:

Hugo: Men sen så var det väl det att man är uppväxt i ett ganska litet samhälle och att man var nyfiken på att se något annat, lite större. Ja, för mig har det varit så i alla fall. Det är mycket saker som man kanske inte kände att man kunde göra när man var.. eller man kunde inte göra det där om man skulle stannat kvar. Och då blir man nyfiken, jag tror man bli extra nyfiken.

Vera: ..och det kanske har nåt med min uppväxt i X att göra. För just där jag växte upp är ett sånt riktigt; Villa-, Volvo- och Hund-område. Och vi passade aldrig riktigt in där. Och då försökte jag alltid...kanske att jag har strävat bort ifrån det

Sara: Jag gick nio år i samma skola, som jag själv kan tänka mig var en faktor som gjorde att jag .. att jag verkligen ville se något annat. Jag tyckte att det var ganska kvävande att gå så länge.

L: I samma skola?

Sara: Till samma skola. Jag gick samma väg till skolan. Ja, jag började hata den vägen. Så jag gjorde allting, jag började gå konstiga vägar genom skogen och så, bara för att jag tyckte det var så hemskt att bara... Jag slutade ju se saker. Jag la inte märke till nånting, det var liksom.. det var så samma hela tiden.

Många söker alltså förklaringar till att de valde att flytta utomlands i sin specifika familjehistoria eller uppväxtmiljö. Andra lägger större vikt vid det egna, personliga *intresset* eller personliga *egenskaper* utan att söka förklara dessa med faktorer i barndomsmiljön:

Alicia: Jag har alltid varit intresserad av *resor*. Den här nyfikenheten för andra kulturer har alltid funnits inom mig. Och resa överhuvudtaget och min pappa har alltid sagt såhär; amen du kommer att träffa någon, du kommer inte att gifta dig med

en svensk. [skratt] Nej, men litet så. Han kunde ju inte vetat i vilken kultur jag skulle träffat någon annan. Men jag har nog alltid dragits litet mer..ja, jag tycker det är spännande att *resa* överhuvudtaget.

Elsa: Jag skulle väl säga att det kanske är en personlighet.., i såna fall är det ju en personlighetsfråga. Att jag har haft den nyfikenheten. Eller tyckt om att röra mig också.

Utöver hänvisningar till den egna bakgrunden eller till personlighetsdrag, är det också vanligt att man förklarar beslutet att flytta med hänvisning till *vem man ville bli eller vad man ville åstadkomma*. Ofta med betoningen på att man ville ha något i ryggsäcken som är unikt:

Sven: Självbekräftelse, upplevt nånting som inte alla andra har gjort..Jag trodde att när jag kom hem, att oj, jag kommer att vara unik nu. Men det var inte speciellt.

Karl: Men det var väl slutet av gymnasiet som jag ville komma iväg. Ehh, för jag kände att jag ville göra något annorlunda och ge mig själv en möjlighet att få göra nåt väldigt annorlunda efter gymnasiet, för jag kände att mycket, under väldigt lång tid, hade liksom gått en väldigt utstakad väg och att inte så mycket hade hänt i mitt liv.

Maria: Jag hade hela tiden det här intresset för att resa..Och sen hade jag en period då jag var ganska ensam och väldigt blyg och lite utstött i skolan, och så. Och så kände jag nog väldigt mycket det här hävdelsebehovet, att jag verkligen vill göra nånting. Det var många som åkte iväg på språkresor och sådär, men jag kände att jag ville göra nånting. Och att jag ville inte liksom.. allt skulle bara.. sån där knäpp tonårskänsla.. men jag ville inte att allt skulle bara rinna iväg, liksom, utan att jag ville lämna någon form utav avtryck.

Frida: Sen när jag tog studenten, då ville jag komma bort. Jag kände att man behöver testa nånting annat litet grann och göra nånting *själv* också.

I: Göra nåt själv?

Frida: Utan att.. ja, man blir så påverkad av kompisar och familj och allting runtom. Så att åka iväg nånstans utan att ha den tryggheten att falla tillbaka på, ville jag göra.

Henrik: Det är nog både och. Alla har väl sina orsaker till varför de gör det. Vissa kanske är väldigt inriktade på karriären och det kan ju vara ett äventyr och sådär också, då. Och det var väl lite.. det var väl blandningen, för mig var det att utveckla mig själv om man säger så. Så jag tänkte, man läser mycket om branschen och sådär, hur det funkar. Men framförallt är det väldigt utvecklande för mig som person, tänkte jag. Och det var väl *min* främsta orsak till varför jag åkte iväg.

Det dominerande mönstret i intervjuerna är alltså att respondenterna förklarar beslutet att flytta utomlands med hänvisning till den egna personen: familjehistorien, uppväxtmiljön, personligheten eller en längtan de hade att bli någon, eller göra något annorlunda eller något av betydelse. Med andra ord förklaras beslutet som en viktig del av "the project of the self"- att vara och bli någon speciell, en unik individ. Denna tendens stämmer väl med resultat från undersökningar av internationell studentmigration (Carlson 2013; Findlay et al. 2012; Murphy-Lejeune 2002) liksom av den nyzeeländska 'Big OE' (Haverig 2011).

Samtidigt är det viktigt att framhålla att materialet här inte är helt entydigt. Några respondenter lade större tonvikt vid omständigheter och tillfälligheter, än vid den egna personen, när de beskrev hur det kom sig att de flyttade utomlands:

Hugo: Jag utbildade mig till kock, och det var väl egentligen ganska mycket genom yrket som det öppnade sig ganska mycket möjligheter att kunna åka runt, röra på sig och se sig om.

Vera: Och så kände jag med språket att jag ville inte tappa det. Då hade jag den möjligheten att kunna vara där och utveckla det litet, och visste väl inte riktigt vad jag ville göra, och så tänkte jag passa på att bo utomlands litet när jag kan.

Henrik: Ja, och börja jobba när jag var 19, efter gymnasiet direkt. Och man kan väl säga.. det är inte helt ovanligt i alla fall inom transportbranschen, att man jobbar utomlands. Även om inte alla tar det steget så finns det en del som gör det. För vi jobbar ju mycket med handeln med Asien och USA och sådär. Och då fick jag en chans till att börja med [...] Och då tog jag den chansen då.

Hos en enda person finns ingen hänvisning alls till den egna bakgrunden, personligheten eller drömmarna i förklaringen av beslutet att flytta. Katja förklarar sitt första beslut att flytta utomlands genom att berätta att det var ett initiativ som kom från andra personer i den grupp hon umgicks med på högskolan och som hon 'hängde på'. När jag frågar om tanken att flytta utomlands hade funnits innan hennes vänner på högskolan började prata om att de skulle sticka iväg, svarar hon:

Katja: Egentligen inte. Jag hade inte rest jättemycket innan vi valde att vi skulle åka iväg. Så det var nog mer de andra personerna. Det var bland annat den killen som jag bodde ihop med då. Så det var inte nånting som jag hade kanske tänkt på jättemycket.

L: Så det var de som tog initiativet och började prata om det?

Katja: Ja, det tror jag. Jag kommer inte riktigt ihåg hur..men jag tror det. Jo, det var det.

Katja berättar också att hon är den enda i sin familj/släkt som har varit utomlands såhär länge, och att reaktionerna hemma var ganska starka när hon berättade om sina planer:

Katja: Det var inget motstånd mot det, men det var litet frågetecken att: Oj, skall du va borta i ett helt år och så vidare. Det var det. Vid andra resan så var det väl mer .. [skratt] då var det inte lika oväntat och lika.. men första resan var det frågetecken, att hur skall det gå, kan man göra så? [skratt]

L: Ja, de tyckte det var.. lite jobbigt att ha dig så långt bort, eller?

Katja: Ja, min familj tyckte det var väldigt jobbigt, första resan. Andra resan också kanske, men inte på samma sätt för då visste de väl att jag hade klarat av det en gång. Men första resan så vet jag att min mamma tyckte det var väldigt jobbigt. Men sen tyckte hon det var jättekul när jag väl var där.

I den mån det går att urskilja mönster i detta begränsade material, är tendensen den, att personer som kommer från miljöer där det är ovanligt med utlandsvistelser under ungdomsåren, i högre grad drar in omständigheter i omgivningen och andras agerande i berättelserna om hur det kom sig att de flyttade, än vad de gör som kommer från miljöer där resande och utlandsvistelser är relativt vanligt. Det är i den *senare* gruppen (som dominerar bland mina respondenter) som man nästan uteslutande hänvisar till den egna personen för att förklara beslutet att flytta utomlands. Detta mönster kan illustreras genom en jämförelse av berättelserna från två olika ungdomar som hade gått på samma gymnasieskola i centrala Göteborg. En av dem, Frida, som åkte till USA som au-pair direkt efter gymnasiet, betonar hur speciellt hennes projekt var:

L: Var det nånting som många utav dina klasskompisar också gjorde?

Frida: Nej, jag var den enda, faktiskt.

L: Som åkte utomlands direkt?

Frida: Nej, inte utomlands, men de åkte..Till X var det väldigt många som åkte och läste spanska och sen var det en del som åkte till London också. Men jag hade ingen som åkte över som au-pair.

L: Men det här med att komma bort och göra nånting själv, var det nånting som fanns bland fler i den gruppen som du umgicks?

Frida: Nej jag tror många åkte, de åkte ihop väldigt många. Det var ju gäng som åkte till Spanien och sådär till exempel. Jag kände väl att jag ville bort ifrån alla.

Men Sara, som alltså gick på samma gymnasieskola som Frida, och som faktiskt åkte tillsammans med en kompis just till den spanska stad som Frida nämner, upplevde också hon att hon gjorde något som var ovanligt och hennes eget, snarare än att hon följde ett allmänt mönster:

L: Var det många i din omgivning som resonerade på samma sätt? Kring det här med att ge sig iväg längre bort och bo utomlands?

Sara: Nej, inte som jag kände då, tror jag inte. Det var min bästa kompis, som var väl likadan och som det slutade med att hon också reste iväg och har varit borta väldigt mycket tid. Men det var egentligen ingen som jag pratade med om det så, eller.. *det kändes som att det var mycket min grej.*

Det tycks alltså som att en viktig del av meningen med att flytta till ett annat land under tidigt vuxenliv, är att detta är något eget, ett personligt projekt som skiljer ut en från den grupp man vuxit upp med. Samtidigt visar flera av de tidigare citaten att det också handlar om tillhörighet – att höra till dem som reser och gör något annorlunda. Det som vid första anblick ser ut som en paradox här, speglar den spänning som finns inbyggd i vår kulturs institutionaliserade individualisering som diskuterades i Kapitel 2.

7.3 Strategier för att hantera möjligheter och osäkerhet

Eftersom rörlighetens möjlighets- och osäkerhetsaspekter är nära sammanbundna, snarare än ömsesidigt uteslutande, kommer de här att utforskas tillsammans. Analysen är indelad i tre delvis överlappande underavsitt, som genererats av analysen: att optimera det tidiga vuxenlivets möjligheter; att förbättra sig själv; att undvika risken för misslyckande.

7.3.1 Optimera det tidiga vuxenlivets möjligheter

Föreställningen att unga människor idag i högre grad än tidigare, aktivt formar och väljer sin livsbana, formuleras ofta i termer av strategiska val och en strävan att optimera de möjligheter som olika livsfaser erbjuder. Perioden när man just slutat skolan men ännu inte påbörjat en yrkesmässig karriär eller bildat familj innebär, åtminstone i teorin, en möjlighet till rörlighet som kanske är unik under livsförloppet. Att bo utomlands som ung kan då betraktas som ett sätt att ta väl vara på de speciella möjligheter som det tidiga, relativt obundna vuxenlivet erbjuder. Frågan är *på vilket sätt*, mer specifikt, som transnationell rörlighet uppfattas som en möjlighet i detta sammanhang?

Bland respondenterna var *en* vanlig föreställning om vad denna optimering genom rörlighet handlar om, tanken att använda det tidiga, obundna vuxenlivet för att *uppleva så många platser som möjligt*.

Hugo: Jag var väl ganska ressgen, egentligen. Så jag tänkte väl att jag skulle vara i England i ett halvår, nåt sånt. Och att man sen skulle, typ, jobba sig runt världen på nåt sätt. [skratt] Så det var väl den bilden jag hade framför mig.

L: Den här idén om att sen åka till Australien och så?

Hugo: Ja, att arbeta sig vidare. Och sen så.. jag var nog ganska otålig, eller otålig, men man ville kunna ta sig nån vart på en rimlig tid, så. Men det blev ju inte så ändå. Men det var den tanken jag hade i huvudet när jag åkte.

L: Kan du förklara det här med att 'ta sig nån vart på rimlig tid'?

Hugo: Ja, man vill ju se lite. Alltså skall man vara tre år på varje ställe så.. då kommer man ju inte så långt. Men nu såhär i efterhand så har man väl alltid lite för bråttom.

Katja: För mig var, och blev det i alla fall, det att se en annan kultur och *uppleva* nånting som var annorlunda från Sverige. Jag skulle läsa två terminer. Man sökte ju två terminer när man åkte dit, men efter första terminen, när man hade suttit på biblioteken och pluggat på samma sätt som man gjorde i Sverige, så kände jag att nej, nu vill jag resa och se mer av Australien. För det kändes som; plugga kan man göra i Sverige. För det var ungefär samma.

Karl: Ja, delvis det, jag hade nog gärna sett mera av X. Jag reste runt litet, men det var nog också det att jag kände att jag inte riktigt tog del av studentlivet särskilt väl [...]. Men ja, jag kände att jag inte riktigt hade nått upp till mina egna förväntningar om att *göra* så mycket som möjligt av tiden. Och också det att jag..ehh [suck]..kanske inte skulle tagit fullt så allvarligt på studierna. Och mer sett, mer utnyttjat de möjligheter man har av att man befinner sig på en ny, ett nytt land, och allt man kan göra.

På frågan om varför hon valde att studera en termin i ett avlägset och exotiskt land, svarade Vera:

Vera: Oj, det var nog jätte-, jättemycket slump. Man väljer ju på jättelånga listor och jag valde..det var 15 olika alternativ. Och det var litet sådär: vilka länder kommer jag aldrig att bo i när jag blir vuxen? Det var ju litet det stuket på det.

Sven uttrycktes samma tanke när han funderar kritiskt över sitt beslut om att flytta till New York:

Sven: Fast i efterhand så kanske man.. om man hade varit smart så hade man inte tagit New York, för att, New York kommer man alltid ganska enkelt till, nån gång i livet. Alla åker ju till... alltså det känns så i alla fall. Men hade man valt så kanske man hade valt nåt ställe som man *aldrig* skulle åka. Kanske... Alabama, nej, men Mobile i Alabama.

Föreställningen om att man bör uppleva och se så mycket och så många olika platser som möjligt under sitt liv, kan beskrivas som en turistisk eller konsumistisk attityd till världen (Urry 1990; 1995). Den blir något man successivt tillägnar sig genom att flytta och resa så mycket som möjligt. Enligt denna logik bör alltså det tidiga vuxenlivets tidsfönster användas för platser och rutter som inte är lika tillgängliga senare i livet.

Några respondenter beskrev sina överväganden inför utlandsflytten i termer som kan tolkas som försök till "geografisk optimering": Genom att flytta utomlands får man tillgång till mer av vad världen erbjuder än om man stannar i Sverige. Sådär beskriver två av respondenterna hur de resonerade när de bestämde sig för att flytta till Barcelona respektive London:

Sara: Alltså jag tyckte ju att det var bättre att vara borta, så var det. På nåt sätt så kändes det lättare också.. Jag höll på att försöka söka lite lägenhet här i Göteborg och det var jättesvårt och så kändes det nästan lättare att göra det.. att hitta någonstans att bo på, utomlands, kanske för att jag var lite mer öppen för.. jag hamnar i andra sammanhang där det var.. alltså, det var större omsättning på allt, liksom på jobb och på boende och på.. kanske på människor, än vad det var här, som jag upplevde som ganska statisk situation. Och då tyckte jag att då kunde jag lika gärna vara borta. Där jag får saker och ting att hända, bättre än vad jag får här.

Elsa: Jag visste inte om jag skulle bo i X, eller vad jag tänkte riktigt, men jag tänkte väl att det var tråkigt på nåt sätt, samhället. Eller att jag.. eller *varför inte?* Och så tänkte jag nog också att varför ta ett jobb *här* hemma, och börja jobba med nånting och bo kvar hemma hos mamma och pappa, när jag kan åka ut och jobba vart som helst? Det var väl också den här andan att, jamen EU och vad det innebar att man kan ju jobba vart som helst just i Europa, man är inte bunden till att jobba i Sverige [...] det var väl också det där att jag inte riktigt visste vad jag skulle plugga och istället för att vara hemma och bara fördriva tiden och jobba på nåt tråkigt jobb hemma, så kunde jag lika gärna ha ett tråkigt jobb någon annan stans, där det är mer spännande att vara, liksom.

L: Alltså: bättre med tråkigt jobb på spännande plats, än tråkigt jobb..

Elsa: ..på tråkig plats. Ja [skratt] Ja, det var väl lite så tankegångarna gick.

Sara och Elsa ger här uttryck för en välbekant, men oftast implicit, logik, i vilken rörlighet betraktas som ett sätt att manövrera genom en värld som är geografiskt differentierad med avseende på arbetstillfällen, bostäder och nöjen. Denna form av optimeringstanke finns också närvarande i ungdomars resonemang om var de skall välja att bo och leva på längre sikt – något jag diskuterade i teorikapitlet med referens till Haverigs (2011) arbete. Detta var något som flera respondenter uttryckte indirekt, när de diskuterade hur deras erfarenhet av utlandet medfört att de nu ser

fördelarna med att bo i Sverige: Tack vare den relativa obundenhet de skaffat sig, kan valet att bo i Sverige konstrueras som ett aktivt och positivt beslut, snarare än ett resultat av omständigheterna. Karl formulerar denna logik i explicita termer:

Karl: Vad det också har inneburit har jag märkt är att jag har rest runt så pass mycket att jag vet med säkerhet att jag vill bo i Sverige framöver. Och det var en väldigt skön insikt. Det var nog något som har växt fram allteftersom. Efter utbytet var det en väldigt fascinerande och stark känsla av att ..jag kunde ha vänt på flygplatsen och åkt iväg direkt igen. För jag kände mig väldigt rotlös och tänkte: vad har jag här i Sverige? Men sen när jag kom tillbaka från X så var det ändå ganska skönt att.. det var blandat, men det kändes på ett annat sätt bra att komma hem. Och efter den här båtresa jag gjorde, och även efter att ha varit i X förra sommaren, så har det också känts väldigt tydligt att det är väldigt skönt att vara i Sverige. Och det tycker jag är en väldigt..det är ju ingenting man tänker på särskilt ofta när man befinner sig i Sverige men det är väldigt skönt för mig att veta att jag känner på det sättet då behöver man aldrig fundera på: Tänk om - jag kanske skulle trivas jättebra någon annan stans! Jag tycker oftast, det är alltid jättespännande och roligt att resa men..och jag har varit på ganska många ställen..men det är väldigt få ställen som jag känt: Jamen här skulle jag nog kunna *bo*. Och det ger en annan trygghet.

Karls lättnad över att inte längre behöva fundera på om han kanske skulle trivas jättebra någon annanstans indikerar att den väldiga möjlighetsrymd som den globala rörligheten öppnat upp för ungdomar från medelklassen också kan innebära en stark stress. För hur kan man vara säker på om det optimala är att vara där man just nu är? Denna stress blir bara begriplig utifrån uppfattningen att individen, också i detta *specifikt geografiska avseende*, själv har ansvar för att optimera sina möjligheter och göra välgrundade och riktiga val.

7.3.2 Förbättra sig själv

Det som betraktas som möjlighet kan också lätt komma att ses som potentiell bedrift eller prestation. I en kultur där individen uppfattas strategiskt styra sin livsbana, kan frågan om att ta tillvara de specifika möjligheter som det tidiga vuxenlivet erbjuder lätt också komma att handla om chanser till framtida karriär och ens individuella 'konkurrenskraft'.

En tanke som kommunicerades direkt eller indirekt i de flesta intervjuer, är att erfarenheten av att bo på en främmande plats gör en mer *redo för det oväntade och det nya*. Flera talar om att erfarenheterna gav dem tillit till sin förmåga att klara sig – att anpassa sig och klara sig trots skiftande omständigheter:

Sara: Jo, rent egoistiskt, så tror jag att jag har lärt mig, jag vet att jag klarar mig. Det vet jag nu, det är jag helt säker på.

Vera: Litet det där klara sig själv i olika konstiga situationer. Man är ju uppväxt ganska tryggt och lugnt och idylliskt i X. Så att det blev en sån känsla av att klara av en sån..nu är det ju inga extrema grejer man har gjort, men ändå. Ja, kunna anpassa sig i en ny stad med nya människor och klara av att hitta. Det ger en viss tillfredsställelse. Och sen att träffa alla slags möjliga människor.

Henrik: Alltså, när man... man kastas ju ut i nånting helt okänt. Nu valde jag en plats som var väldigt annorlunda också då. Så det är klart att du får ju liksom ingenting gratis, du skall börja ett helt nytt liv där. Du har inga kompisar, du har ingen social trygghet eller någonting. Så det var väl det som var utmaningen, att lyckas bygga upp allting från noll igen, på nåt sätt.[...] Men om man skall, såhär, prata om sin personlighet, så är det väl det jag pratade om, att man blir utåtriktad och jag tror att man får ett ganska bra självförtroende i grunden, liksom. Det är ju säkert också med, nånstans i bakgrunden, varför man kan starta ett företag och vet att man klarar av saker och ting.

Många av respondenterna upplevde sin första utlandsflytt som mycket utmanande (de flesta flyttade ensam). Samtidigt fanns en önskan om att utsätta sig för det okända och oväntade i många fall med som ett viktigt motiv till flytten (motsvarande motiv är också viktigt för många unga svenskar som flyttar inom landet (Vilhelmson & Thulin *insänt manuskript*). Några berättade att de upplevt att de behövde denna utmaning för att de kände sig alltför blyga eller försiktiga:

Frida: Nej, det blir väl aldrig som man tror, riktigt. Men det var väldigt skönt. Jag vart ju ganska blyg och sådär. Så det var skönt att komma iväg och göra nånting själv när man inte kunde förlita sig på att någon annan tog hand om en eller gjorde grejer för en utan man var tvungen att ta saken i egna händer.

L: Okej. Och det är ju ganska..om du beskriver dig själv som blyg, så är det ju ganska häftigt ändå att du åker över dit och skaffar nya kompisar och väljer att stanna kvar, med plan i fyra år och sen ytterligare ett år.

Frida: Mm. Jag kände att jag behövde utmana mig själv litet.

Karl: Ja, det var längre bort och det var väldigt, det var ju lång tid, det var ju ett helt år. Och jag visste att jag inte skulle åka hem under den tiden. Jag visste att mina föräldrar eventuellt skulle hälsa på mig. Men som sagt var, det skulle vara ett helt år, jag visste inte vad det var för värdfamilj jag skulle bo hos, och jag visste inte heller vad jag skulle göra förrän jag var där, eller vad det var för andra volontärer, så att det var väldigt..för mig kändes det väldigt utmanande. För att det var väldigt osäkert, så. [...] Jo, men jag kände att jag ville växa och också bli bättre på att våga ta chanser och..våga göra mer.

Beslutet att flytta utomlands tycks alltså ofta vara en del av ett mer grundläggande projekt som handlar om att uppnå större flexibilitet och autonomi som person. Som jag diskuterat i teorikapitlet, har tidigare forskning om ungdomars tillfälliga transnationella flyttningar pekat på önskan att uppnå autonomi (Murphy-Lejeune 2002; Hauvette 2010) och en högre grad av stresstålighet (Brown 2009; Inkson & Myers 2003) som viktiga aspekter av vad som motiverar dessa former av rörlighet.

Vid sidan om hänvisningar till ökad flexibilitet och beredskap för det oväntade i största allmänhet, finns också resonemang om att erfarenheten av att bo utomlands gjort en mer *flexibel i en specifikt geografisk bemärkelse*.

L: Kan du säga nåt om på vilket sätt Australien förändrade..

Katja: Ehh. Jag blev nog mer öppen som person. Och kände att, jag tror att..som att man ser möjligheterna mer och att det är inte så stor skillnad mellan de olika länderna och hur saker och ting går till. Jag tror att..Nej jag kände att man kan, man kan utföra saker från olika delar av världen som att sitta där det händer, liksom. Den kontakten jag skulle ha med min handledare för uppsatsen, kunde jag lika gärna ha per telefon och via mail, som att man gick upp till hans rum på universitetet, kände jag.[...]Men ändå känslan av att det här är precis samma sak! Att läsa i Sverige är precis samma sak som att läsa i Australien, på nåt sätt. Undervisningsmetoderna på vissa kurser kanske var litet annorlunda, men det tror jag handlade mer om vad det var för sorts kurser.

Frida: Ja, man är inte lika rädd för att resa till andra ställen, eller vara liksom ensam, eller vara den enda som är från nåt ställe, eller den enda som är annorlunda på nåt sätt. Inte lika rädd för att stå ut, så.

Karl: Det har uppenbarligen betytt en trygghet i att resa och röra på sig. I det att jag *vet* mer vad det innebär att resa runt och många gånger reste jag och bodde under väldigt enkla och lite svåra förhållanden. Och klarade ju av det. Det var inga problem! Så det gör ju att resande idag – jag har ju blivit litet mer bekväm – det gör ju att det är inga *problem* att resa. Jag kan ju märka det på andra personer jag känner som kan tycka att det är en väldigt stor sak att resa bort någon vecka nånstans. Och det blir jag litet frågande inför.

Katja: Det kanske har litet att göra med det här att när man åker iväg så umgås man med de personerna som är där, och sen när man flyttar därifrån så har man inte jättemycket kontakt med dem, man vet att de *finns* där. Man har litet koll på vad de gör, hur de mår och så vidare. Men man har ju inte den här dagliga kontakten. Men det tror jag..Och sen flyttar man till ett nytt ställe och då lär man känna dom personerna och sen.. Men, amen jag tror att man kanske har lärt sig också att leva litet mer i nuet och umgås och ha kul med de personerna som finns runtomkring en just nu, liksom.

Allt detta – att se likheter mellan platser likväl som skillnader, att inte vara rädd för att skilja ut sig, att vara beredd att umgås med dem som finns runt om en just nu, att inte tycka att det är något problem att resa – kan ses som olika uttryck för, eller aspekter av, den rörlighetskompetens som många menar fått ökad betydelse i och för arbetslivet (Kellesring & Vogl 2010). Att utlandsvistelsen skulle vara till fördel för yrkeskarriären var inte ett starkt framträdande tema i intervjuerna, men några respondenter nämner det som något mer eller mindre självklart:

Katja: Sen, i det långa loppet så såg man ju att man får en konkurrensfördel i och med att man läser utomlands, när man tittar på jobbmöjligheter längre fram.

L: Kan du säga mer om det?

Katja: Nä men, att ha läst utomlands tror jag slår högre när man sen söker jobb. Om man till exempel jämför med personer som kanske bara har läst ett program på ett universitet eller en högskola.

L: Är det nåt som du har konkret erfarenhet av?

Katja: Nä. Det är mer en känsla, det är det.

L: Ja, Du har inga kompisar eller så som har fått den sortens..

Katja: Nä, nä, utan det var mer en känsla för att så tycker man att det är.

L: Men fanns det med i bilden när ni bestämde er för att åka?

Katja: Jo, men det tror jag. Nånstans i bakhuvudet så tror jag absolut att det var så. Det tror jag. Men sen var det ju lika mycket ett äventyr och en rolig grej, som det var att man tänkte, liksom långsiktigt på det.

Anders: Ja, det är ju lite en statusgrej, då va. Särskilt när det var dåliga tider här i Sverige, liksom, och folk.. jag hade ju kursare som gick ut i arbetslöshet. Och då, jag fick ett jobb utomlands! Så, liksom hög lön, förhållandevis, jämfört med här då. Och sådär. Det var ju liksom inte... Alltså det finns nån form av statusgrej som är intern på nåt sätt. Alltså för hur man ser på sig själv. Om man själv tycker att det är status. Och inte så mycket att det värderas så högt i andras ögon så, utan det.. alltså det passade så väl in med de värderingar man hade om vad som var viktigt och hur man beskrev framgång och sådär.

Men det finns också en medvetenhet om att om, och i vilken utsträckning, utlandsvistelser faktiskt räknas som meriterande beror både på vad man gjort, hur länge man varit borta och, inte minst, vilken yrkeskarriär som man ser framför sig. Sara berättar om hur hon i sina överväganden i samband med att hon – efter nästan tio år i ganska okvalificerade jobb på olika platser i världen – skulle bestämma sig för vilken yrkesutbildning hon skulle söka in på, hade helt klart för sig att hennes bakgrund skulle värderas mycket olika beroende på vilken profession hon valde. Orsaken till att det blev journalistik beskrivs bland annat såhär:

Sara: Ja. Och så kände jag också att det var kanske det enda stället där det snarast var en *tillgång* att jag hade gjort så mycket, att det sågs som nånting positivt istället. Om jag hade läst juridik så hade jag dels varit en av de äldsta i klassen, jag hade varit nån som inte har riktigt koll på vad hon vill göra, har flängt runt, haft liksom så många, artontusen jobb som inte betraktas som särskilt prestigefyllda. Jag bara såg mig själv, skulle jag sitta där och skriva en CV, att jag först måste börja med att ta bort åtta av tio jobb, och sen måste jag dra ut de andra och så måste jag skriva om dom på nåt sätt så att det skall se bra ut.

L: Om du skulle söka ett juristjobb så småningom, menar du?

Sara: Ja, så skulle de bara kolla såhär: men, jaha ..

L: Hålen i CV:n?

Sara: Ja, och vad tänkte du här eller vad..? Och då var journalistik åtminstone, eller där kan det ju vara bra att man har olika erfarenheter från olika branscher. Men för en jurist skulle dom säga: jaha, så har du jobbat som mattant här, och hur tänker du att den här erfarenheten skall berika dig som jurist? Men jag tänkte väl inte, kanske, att det skulle göra det.

Men det finns naturligtvis fler yrken där utlandserfarenhet värderas särskilt högt. Hugo berättar om vad det betyder att ha jobbat utomlands när man söker jobb som kock:

Hugo: Alltså jag har ju märkt att när man har sökt jobb och sånt så har man förstått och har fått höra att det har vägt ganska tungt. Speciellt om man har vart och jobbat i.. ja, i England, det vet jag. De jobben jag har sökt här i Sverige har jag ofta fått.

Det var dock bara en av respondenterna som talade om karriärmöjligheter som det viktigaste motivet bakom besluten att flytta utomlands. Karl hade under några år efter gymnasiet vaga planer på en internationell karriär inom FN eller på UD:

Karl: Det var väldigt viktigt för mig då, jag hade idéer om att jag skulle jobba utomlands. Litet lösa idéer om att det kanske var FN och senare kanske UD eller nånting sådant. Och då tänkte jag att då är det ju väldigt viktigt att ha en utlandserfarenhet, att ha studerat utomlands, och ha en del utlandserfarenhet. [...] Och i bakhuvudet fanns ju den här tanken om att det här skulle vara, förmodligen då, väldigt meriterande, utifrån tanken om nåt slags framtida arbete på en internationell arena. [...] Men X och X fanns det mer..där var det mer av ett kalkylerat..eller kalkylerat..det var ett tydligt inslag av att det här var något som också skulle hjälpa mig till ett potentiellt arbete, att arbeta med internationella frågor. Jag närde ju också tanken om att jobba på UD, för det kändes under en period som ett mer nära alternativ. Och då visste jag att man skulle behärska tre språk. Det fanns väldigt tydligt hos mig själv. Frågan är väl hur väl artikulerat det var hos mig själv. Men det fanns där, om inte annat så som en väldigt tydlig känsla av att jag ville bli en bättre person och få de erfarenheter och verktyg som jag då behövde..trodde att man då behövde för att få ett bra och spännande jobb någonstans där i slutet av tunneln.

I en annan del av intervjun gör Karl en tydlig distinktion mellan de olika perioder av frivilligarbete och studier utomlands som upptog mycket av hans första år som vuxen och de nöjesresor som han vill göra i framtiden:

Karl: Jag har gjort min beskärda del av 'duktiga' resor.

Uppenbarligen handlade utlandsvistelserna för Karl mycket om prestation. Som framgår av det förra citatet är denna 'duktighet' dock inte bara en fråga om prestation i förhållande till framtida karriärmöjligheter, utan också om att prestera sig själv – om att bli en bättre människa. Detta är något som återkommer i många intervjuer, om än mindre explicit, i berättelser om hur utlandsvistelserna gett respondenterna perspektiv och ökat deras förståelse för hur mindre privilegierade människor har det. En mer specifik beskrivning av vad perspektivskiftet eller världsbildsförändringen inneburit, är att den egna erfarenheten av att vara invandrare, att tillhöra en minoritet, förändrat synen på invandring generellt.

Hugo: Men, nej, men det har väl påverkat en på många olika sätt. Kan jag tänka. Men.. ja, att man har kanske fått värderingar av att.. även fast det inte är några kulturella skillnader på en svensk och en britt sådär, det syns ju inte på en att man kommer från ett annat land, så har man ändå en större förståelse och acceptans för.. ja, både med invandring och invandrare generellt, så.

Sara Men även om jag, jag kommer ju från Sverige som är ett.. vi.. en svensk tjej, det är inte så ofta som jag blir negativt bemött. Utan oftast har folk positiva förväntningar, eller de har en positiv bild av en. Redan från början. Så att det är mycket oftare som man blir bemött med ett leende, snarare än tvärt om. Men jag har ändå fått känna lite, och det kände jag framförallt i X, att..men det här att vara invandrare någonstans och inte riktigt fatta och inte känna att man borde vara där, så kunde jag ändå känna så. Jag kom ofta i kontakt med myndigheter och sådär, vilket har fått mig att tänka: shit, om jag hade kommit från någon annan stans ifrån, alltså inte bara... även om det inte var Sydeuropa eller Östeuropa utan nåt Afrikanskt land, Somalia eller Mellanöstern eller.. Jag har ändå blivit så väl behandlad eller vad man skall säga, men då har det ändå funnits situationer där det har varit jobbigt, när jag har känt mig oönskad, att jag inte borde vara där. Särskilt i X. Att vara så misstrodd för att man är där, liksom. Man känner.. eller..att man är en parasit, då. Eller de förväntar sig att man försöker ta nånting från dom. Jag vet inte om det kanske har varit det allra viktigaste.

Frida: Man kände sig själv ganska ofta..eller man förstår hur det är att vara den som är utanför.

L: Och då tänker du på hur det var för dig när du var ny..eller hela perioden?

Frida: Hela perioden, egentligen. Alltså, man förstår ju varför invandrare av en viss nationalitet söker sig till andra med samma språk och samma traditioner och sådär. För det är en väldig trygghet att ha. Där jag bodde fanns det ju svenska.. ja, jag gick aldrig till den, men det finns svenska kyrkan och det finns svenska skolan och det finns mycket sånt där så att man träffar andra med litet samma bakgrund och sådär då. Fira svenska högtider och så. Ja, man får större förståelse till att man vill göra nånting sånt när man är ute, för det är så mycket annat att det kan vara skönt att ha nånting hemifrån.

Nära detta ligger insikten om att man som svensk är mycket privilegierad:

Vera: Och det kan ju bara vara såna saker som att lära sig uppskatta Sverige mycket, mycket mer. För det märkte jag med min sista resa att..Alla vi hade ju då jobbat ett par år och var ganska blinda för hur bra vi har det och vi klagade att vi aldrig kunde göra nånting och vi hade aldrig några pengar och vi hade aldrig..med tjejkompisarna. Och det var liksom en enda stor klagomur och sen åkte jag iväg och då insåg jag att, amen vi har det ju..alltså vi har det så bra så vi får ju aldrig klaga. Vi kan göra precis vad vi vill när vi vill och..bara såna upptäckter. Om man inte lämnar det litet så ser man det inte..

Sara: Och jag har fått mycket perspektiv på vad ens bakgrund betyder, eller vad.. Och jag vet att jag kommer från en extremt privilegierad grupp, liksom. Att jag är född i Sverige är en sån jävla vinstlott! Jämfört med så mycket annat.

7.3.3 Undvika risken för misslyckande

Hittills har detta avsnitt handlat om hur utlandsboende kan användas som ett sätt att förhålla sig till ungdomstidens osäkerhet och möjligheter i en 'positiv' eller aktiv bemärkelse. I samtliga fall handlar det om att ta tillvara möjligheter eller att tillägna sig erfarenheter eller egenskaper som kan förbättra de fortsatta livschanserna på ett eller annat vis. Men intervjumaterialet visar också att denna form av rörlighet ibland används för att undvika eller åtminstone skjuta upp de många viktiga beslut som man förväntas fatta i detta skede av livet, och faktiskt som ett sätt att *undvika misslyckande*. Källan här är Saras berättelse om sina många flyttningar och sin sammantaget väldigt långa tid utanför Sverige mellan 20 och 30. Sara är den enda respondent som på ett tydligt sätt artikulerar detta förhållningssätt. Hon är också den som har den mest omfattande erfarenheten av tillfälligt utlandsboende och kan kanske tyckas exceptionell i detta avseende. Man bör dock här också ta hänsyn till att berättelser om osäkerhet och upplevt misslyckande – på grund av att de inte självklart passar in i det dominerande mönstret för rättfärdigande – generellt är mycket svårare att kommunicera och därför svårare att få tillgång till, jämfört med dem som handlar om framgång och aktiva, positiva val. Jag menar därför att Saras berättelse är mycket relevant som motvikt och komplement till de berättelser om positiva val och möjlighet som dominerar stora delar av diskursen om ungdomars rörlighet.

Ett tema som återkommer i Saras beskrivning av sin rörlighetsbiografi, är att hon undvek att återvända hem, delvis för att hon inte tyckte sig uppnått någonting under sin utlandsvistelse. Efter nio månader i Spanien, då hon på grund av var och hur hon jobbade och umgicks inte lyckats lära sig spanska, återvände hon inte till Sverige

Sara: Men jag lyckades aldrig lära mig det och det kändes väldigt.. jag var väldigt förbaskad över det. Och då hade jag bestämt mig för att då skulle jag i alla fall ta tag i tyskan!

L: Aha!

Sara: Som jag hade läst på högstadiet. Och då bestämde jag mig för att: okej, jag lyckades inte med spanskan, och jag känner mig lite misslyckad att jag skall flytta hem till Göteborg när jag bott borta så himla länge men pratar inte ens spanska, då gör jag.. då tar jag tyskan istället! Så då bestämde jag mig för att jag skulle flytta till X, så då gjorde jag det.

Det är alltså tanken på att komma hem utan att 'ha med sig något' efter så lång tid borta, som får henne att bestämma sig för att flytta till en stad i Tyskland istället för att flytta hem. Hon träffar en ny

man och efter ett par år i Tyskland bestämmer hon sig för att flytta med sin nya pojkvän till ett land i en annan världsdel. Hon var nöjd med att flytta vidare, hade börjat fundera på studier men tyckte det var skönt att slippa flytta hem:

Sara: Jag var väl egentligen ganska nöjd för jag kände att jag ville göra nånting som var lite vettigt. Aa, jag ville väl egentligen kanske plugga, men jag hade inte kommit på vad jag skulle göra.. då dök väl det här upp, då fick jag lite respit, till. Inför nån slags seriöst vuxenliv, eller vad man skall säga.

L: Så, du menar flytten till X, det var en liten respit?

Sara: Ja, det var det.

L: Då fanns det skäl att skjuta på beslut och..

Sara: För jag kände väl det när jag kom hit och när jag jämförde mig med andra som var i min ålder, så kändes det som att jag kanske borde ha börjat.. det var många som frågade: Jaha, vad skall du göra nu då? Och hur länge skall du hålla på såhär? och..om jag reste iväg igen då träffad jag bara andra människor som var i samma situation som jag, då slapp jag den här pressen på..att göra nånting vuxet, eller vad man skall säga. Så det.. nej men då passade det väldigt bra in att flytta dit istället.

När Sara lever i städer utanför Sverige, så umgås hon mest med andra människor som är i ungefär samma situation som hon – de är inte hemma. Bland dessa slipper hon att jämföra sig med andra i sin egen ålder, slipper pressen ”att göra nånting vuxet”. Möjligheten att flytta till en annan del av världen för en tydligt begränsad period dyker därför upp som en välkommen förlängning av hennes ”respit”. På så vis slipper hon konfronteras med det faktum att hon inte påbörjat något mer seriöst och inte ännu vet vad det skulle vara. Detta förhållningssätt är intressant, inte minst för att det här blir tydligt att det är det sociala sammanhanget hemma som är förknippat med krav och förväntningar på vuxenblivande. Det ansvar man har för sina beslut med konsekvenser för sitt fortsatta liv, det har man i första hand inför en specifik, lokaliserad grupp, och den finns hemma. Längtan efter att flytta utomlands för att bli anonym – något som fler respondenter ger uttryck för – blir lättare att förstå i detta perspektiv.

Efter ett drygt år tar relationen slut och Sara bestämmer sig för att börja läsa på universitet i Sverige:

Sara: Men jag tyckte att det var lite läskigt när jag började. Jag trodde att det skulle vara så himla svårt, för att spärren var plötsligt mycket högre, på nåt sätt.

L: Du hade kommit bort från det?

Sara: Ja. Eller jag hade kommit bort lite från.. från den här cykeln eller vad man skall säga.. eller som de flesta har, för att vi gör ändå ganska lika saker, eller folk betar sig ganska likt som kommer från samma bakgrund. Men jag visste inte riktigt... när jag hade gjort det ett år, så visste jag inte om jag skulle läsa vidare.

Hon beskriver en situation av stark ambivalens. Å ena sidan oron för att hon redan väntat för länge med att börja läsa och för att hon skall ha kommit för långt bort från studier för att nu klara av det. Å andra sidan känslan av att hon vill bort igen. På sommaren ringer en kompis som jobbar på en badort i Sydeuropa och uppmanar Sara att komma ned. Hon åker ned och efter sommaren bestämmer hon sig för att flytta vidare till en stad i Spanien där hon hade en kompis som läste:

Sara: Alltså det var mycket så, att det var oftast nån som ringde eller att jag fick ett brev - eller mail blev det ju sen då, det var inte så mycket när jag åkte, men sen så blev det, när folk började ha Internet hemma och började använda det mer och mer, då blev alla avstånd kortare. Och då hade jag lite mer koll på vad mina vänner gjorde och då var det ju ofta så, kanske nån hade nåt förslag om vad man kunde göra eller nån som visste nåt om nå jobb.

Sara träffar en ny man i Spanien och blir sammantaget kvar i ytterligare två år. Sen bestämde hon sig för att börja läsa i Sverige, för att hon kände att hon började komma för långt bort. När jag träffar Sara har hon avslutat en treårig journalistutbildning och har ett sommarvikariat i en mindre stad. Hon säger att detta nästan varit jobbigare än alla de andra resorna:

Sara: Alltså där var det nog tänkt att jag skulle passa.. automatiskt skulle passa bättre in än vad jag skulle göra när jag åkte till Tyskland eller Spanien eller så, när jag var så annorlunda från början. Där har jag ändå.. där kommer jag från samma land och inte ens så långt bort ifrån, samma utbildning, samma intresse, samma jobb. Så att det var nästan svårare.. alltså där, där kändes det mer som att det stod mer på spel. Om jag.. om det inte skulle passa in i det sammanhanget, så skulle det vara konstigare, just för att jag borde göra det. Jag vet inte om det låter lite luddigt?

L: Jag tror jag förstår. Det är väldigt intressant.

Sara: För det.. på de andra ställena har det nog handlat.. eller jag har tänkt att.. om det inte.., om mitt liv inte funkar här, så kan jag ändå skylla allting på att jag kommer från helt annan stans ifrån.

Sara formulerar här den strategi hon så länge använde: genom att befinna sig långt hemifrån, flytta runt och på så sätt förbli en person som kommer "nån helt annan stans ifrån", kunde hon leva så att potentiella misslyckanden inte skulle få särskilt stora konsekvenser – leva 'fail-safe'.

En annan mycket intressant aspekt av Saras berättelse är hennes beskrivning av *hur* hon fattade sina många beslut att flytta:

Sara: Jag kan ha väldigt svårt att fatta avgörande beslut. Eller det har väl alla människor, men... sen när man skall bestämma saker som påverkar en under så lång tid, eller som är avgörande för så lång tid framöver. Och då var det att resa till olika ställen.. då var det så många mindre beslut. Eller att det blev inte så, det blev inte så stort, det kändes som att jag delade upp livet, eller delade upp de här jobbiga sakerna. Jag kände mer som att jag reagerade.. eller jag flöt med lite, och reagerade på omständigheter, snarare än att jag själv tog stora kliv. Att jag kanske är rädd att fatta fel beslut, eller så. Alltså det har inte varit så medvetna beslut.

L: Nä. Så är det ju ofta.

Sara: Ja, och att jag nog har försökt att de inte skall vara det. Det har nog varit poängen, att de inte skall.. åtminstone inte kännas som att det är viktiga beslut, utan jag har nog sökt att det skall verkligen.. jag skall kunna bestämma mig på en eftermiddag, sådär! Och då känns det inte så avgörande.

L: Vad är det i det som har känts viktigt?

Sara: Jo men inte.. att jag inte ska behöva ligga och.. eller det här att hålla på och ruva och ligga och älta saker och tänka; ska jag göra si eller ska jag göra så. Utan då.. nämen nu bestämmer jag att jag skall göra såhär. För jag har insett att oavsett vad man bestämmer så.. man vet aldrig hur nånting ska bli. Men det har känts.. ja, lättare att förhålla sig till det så, när det har känts som att jag har fattat ett beslut väldigt snabbt. För då är.. liksom hela karaktären av projektet är lite vag från början. Då behöver jag själv inte ha så stora förväntningar. På att jag skall lyckas med det eller uppnå den ena eller andra grejen, med det.

Poängen har alltså varit att *inte* fatta 'medvetna' beslut. Besluten att ge sig iväg och att flytta vidare har varje gång tagits på kort varsel och varit ett sätt att reagera på uppkomna möjligheter eller förändrade omständigheter. Samtidigt kan hon i efterhand se att detta i sig har varit ett medvetet val. Genom att fatta beslut på kort varsel har hon undvikit att behöva fundera över alternativ ("ska jag göra si eller ska jag göra så") och garanterat att projekten hon gett sig in i haft en vag karaktär. Så länge projekten är vaga, är misslyckande i stort sett omöjligt. Saras strategi att leva 'fail-safe' handlar alltså inte bara om att hålla sig långt hemifrån utan också om att fatta beslut så snabbt att hon inte hinner tänka efter, eller planera, ordentligt. En intressant fråga är, om motsvarande strategi hade gått att tillämpa om hon stannat i Sverige under hela denna tid. Ja, det är möjligt. En del människor lever kanske på det sättet trots att de inte flyttar så långt. Men det finns också ett intressant och viktigt samband mellan de snabba besluten å ena sidan och själva rörligheten å en andra. Sara säger

ju just att *genom att resa till olika ställen* så tog hon en massa mindre beslut och slapp så de stora, jobbiga. Min tolkning av detta är att hon genom de många flyttarna till platser som är attraktiva och exotiska för de flesta svenskar, kunde upprätthålla en bild (för sig själv och andra) av initiativkraft och företagsamhet utan att behöva fatta några livsavgörande beslut. På så sätt lever hon ändå upp till mycket av det som förväntas av en ung människa för att betraktas som lyckad.

8. Slutsatser

Syftet med denna studie har varit att undersöka betydelsen av ungdomars tillfälliga utlandsflyttningar för den tidiga livsbanans utveckling och särskilt för den fortsatta transnationella rörlighetens omfattning och utsträckning. Detta övergripande syfte faller ut i två delar: att undersöka tillfälligt utlandsboende under ungdomsåren utifrån *vuxenblivandet som process* samt att utforska hur denna praktik är *kopplad till andra rörlighetshandlingar* och -händelser i den tidiga livsbanan. Till dessa syften hör två forskningsfrågor som jag i det följande söker besvara utifrån de resultat som presenterats i rapporten.

Vilken roll spelar tillfälligt utlandsboende i övergången från ungdomstid till vuxenliv?

I den grupp av trettioåringar som besvarat enkäten hade nästan hälften någon gång bott tillfälligt utomlands. Även om nivån troligtvis är lägre bland unga vuxna i allmänhet, indikerar resultaten att detta är en praktik som omfattar en stor minoritet av unga svenskar. Bland dem som vistats utomlands under någon period finns en stor variation med avseende på när de åkt, hur länge de stannat borta och i vilket syfte de flyttat. De allra flesta flyttade när de var runt tjugo och lönearbetade under tiden utomlands. Att flytta utomlands för studier var vanligare bland dem som flyttade när de var något äldre, runt tjugofem.

Gruppen som bott en period utomlands under tidigt vuxenliv, skiljer sig inte från övriga genom att de har särskilt komplexa eller i tid utdragna övergångar mellan skola och arbetsliv. Vad som däremot är tydligt är en stark koppling till vuxenövergångar som innefattar högre utbildning. Att lönearbete faktiskt var en vanligare sysselsättning än studier under utlandsvistelsen, förändrar inte det faktum att praktiken är starkt kopplad till en välutbildad medelklass: unga med universitetsutbildning är starkt överrepresenterade både bland dem som besvarat enkäten och i ännu högre grad bland dem som bott tillfälligt utomlands – oavsett om de då arbetat eller studerat. Sammantaget indikerar detta att tillfälligt utlandsboende är en praktik som är väl integrerad i normala övergångar till vuxenliv bland svenska medelklassungdomar.

Frågan är då vilken *mening* denna form av rörlighet har, eller ges, i relation till den öppenhet och osäkerhet som präglar det tidiga vuxenlivet av idag? På vilka sätt kopplar de unga själva samman utlandsflyttningar med vidgade möjligheter för att forma sitt liv och/eller med kraven på att vara flexibel och prestera inför en allt mer osäker framtid? De svar jag funnit på denna fråga utgår från intervjuer med en relativt liten grupp av mestadels högutbildade respondenter (14 st.) och är (därför) naturligtvis allt annat än uttömmande. Genom att ta fasta på hur de unga ser på den fysiska förflyttningens roll och genom att utforska snarare än förutsätta hur rörlighet är kopplat till möjligheter och risker under övergång till vuxenliv, har jag ändå kunnat explicitgöra en del viktiga aspekter av dessa samband.

Trots att tillfälligt utlandsboende alltså är något relativt vanligt bland svenska medelklassungdomar, beskrivs beslutet att flytta oftast i efterhand som ett högst personligt val: de allra flesta respondenter refererar till omständigheter i deras bakgrund eller personlighet som på något sätt skiljde ut dem från jämnåriga med avseende på lust eller önskan att ge sig ut i världen. Denna tendens tycks intressant nog vara allra starkast bland dem som kommer från sociala sammanhang där transnationell rörlighet är mest frekvent eller vanlig. Detta mönster, som på ett vis ter sig motsägelsefullt, kan tolkas i termer av vilka strategier för rättfärdigande (Elchardus & Smits 2006) som är legitima i en tid när individuella val blivit något av ett krav (Beck & Beck-Gernsheim 2002). Om

vi alla *förväntas* att välja, tenderar vi att beskriva och förklara våra livsbanor i termer av personliga val snarare än tillfälligheter eller vad som är brukligt. En kompletterande tolkning tar istället fasta på den geografiska dimensionen, kopplingen mellan fysisk rörlighet och individualisering: många respondenter betonade att de ville *vara eller göra något annorlunda* som ett viktigt motiv till att flytta utomlands. Detta kan i viss mån förstås som att det finns symboliskt kapital knutet till själva det faktum att man bott utomlands (Findlay et al. 2012), men *vilka* platser som på detta sätt införlivas i den egna 'livsgeografin' är uppenbarligen också av betydelse. Trots att många flyttar utomlands vid samma ålder och gör ungefär samma saker när de är borta, så åker de oftast till olika platser. Eftersom världen är geografiskt differentierad, framstår kanske detta att flytta till en avlägsen plats för många medelklassungdomar som en möjlig och socialt legitim väg, inte bara att uttrycka, utan också för att skaffa sig den personliga eller biografiska egenart, som vuxenlivet tycks kräva.

I diskursen om ungdomars rörlighet förekommer ett, ofta implicit, antagande om att resa och flytta mellan länder som ung är ett sätt att *optimera de möjligheter* som livsförloppet olika faser erbjuder. Frågan är *vad* det är, mer specifikt, som optimeras genom denna form av rörlighet? De flesta intervjurespondenter tycks ha sett åren efter gymnasiet som ett tidsfönster som möjliggjort omfattande "turistisk" rörlighet – vare sig detta tagit formen av ryggsäckluffande, studier vid ett utländskt universitet eller bartenderjobb i en främmande stad. De ville använda det tidiga vuxenlivets mindre stränga tidrumsrestriktioner för att se och besöka så många platser som möjligt, särskilt sådana som inte skulle vara lätt tillgängliga senare i livet. För en del handlade optimering genom rörlighet också om att hitta bästa möjliga plats att leva på. I det kortare perspektivet var det en fråga om att använda rörlighet för att manövrera genom en – med avseende på jobb, bostäder och nöjen – geografiskt differentierad, global möjlighetsrymd. I vissa fall handlade det också om att hantera en oro för att det kanske finns en annan plats där en skulle varit mycket lyckligare än här. En omfattande rörlighet under tidigt vuxenliv gör det på så vis möjligt att senare konstruera livet i Sverige som ett medvetet, aktivt val, snarare än en produkt av omständigheterna (Haverig 2011).

Utlandsvistelserna har dessutom använts som ett sätt att skaffa sig kompetens och förändra eller utveckla den egna personligheten till gagn för ens framtida möjligheter i och utanför yrkeslivet. Flera av respondenterna har på ett medvetet sätt exponerat sig för det okända och osäkra just för att förändra sin personlighet – för att våga mer, bli mer öppna mot andra människor och lära sig hantera nya, oväntade situationer. Att medvetet kasta sig in i det okända i en konkret, fysisk bemärkelse, tycks uppfattas som en genväg till – eller ett sätt att accelerera den process som leder till – autonomi och flexibilitet, både i geografisk och social bemärkelse. Utlandsvistelsen blir på så sätt meningsfull delvis som ett vittnesbörd, integrerat i den egna biografien, om autonomi, mod, flexibilitet och initiativförmåga.

Det kanske allra viktigaste resultatet här, åtminstone i relation till vad som tidigare skrivits på detta tema, är upptäckten att utlandsflyttningar ibland används som en strategi för att undvika kraven på prestation och framgång – som ett sätt att undvika misslyckande. Att upprepat flytta mellan platser i olika delar av världen kan alltså vara ett sätt att skjuta krav på långsiktig planering och framgång framför sig, men också ett sätt att undvika den typ av projekt och den *plats* där misslyckandet upplevs som en skrämmande möjlighet: Medan kraven på att lyckas kan vara kraftigt nedtonade eller obefintliga i många tillfälliga gemenskaper av rörliga ungdomar, är de i högsta grad närvarande och kännbara på hemmaplan. Genom att flytta mellan platser som är attraktiva och exotiska för de flesta svenskar, kan man upprätthålla en bild (för sig själv och andra) av initiativkraft och företagsamhet

utan att behöva fatta några livsavgörande beslut och ta risken att på allvar misslyckas. Även om denna strategi bara artikuleras av en enda respondent i denna studie, kan den vara betydelsefull både teoretiskt och empiriskt, och bör därför utforskas vidare.

Vilka samband går att urskilja mellan tillfälligt utlandsboende och andra rörlighetshandlingar före, under och efter vistelsen?

Frågan kan till att börja med besvaras genom att använda de samband mellan flyttningar och annan rörlighet, på aggregerad nivå, som enkätundersökningen genererat. Därefter fördjupas diskussionen med hjälp av de individuella rörlighetsbiografier som analyserats i kapitel sju.

När det gäller kopplingar mellan flyttningar och tidigare resande, visar resultaten från enkäten att det sällan förekommit starka sociala band eller upprepat besöksresande till platsen före flytten. (De respondenter som rapporterat sådana rörlighetsbiografier (≈10% av flyttarna) flyttade nästan alla till en plats där de själva eller deras föräldrar hade sitt ursprung.) Trots detta kan de flesta flyttningarna sägas ha skett inom ramarna för sociala relationer eller nätverk, i det avseende att respondenterna flyttat med vänner eller till platser där de haft någon vän eller släkting. Detta stämmer väl med resultat från studier av Nyzeeländska ungdomars "working holiday" som utmärks av att de sker inom högrörliga sociala nätverk (Conradson & Latham 2005; Williams, Chaban & Holland 2011).

Under tiden utomlands upprätthölls kontakt med familj och vänner hemma främst via telefon och Internet. Endast en liten andel av respondenterna upplevde emellertid att de kommunikationsmöjligheter som skapats av den nya tekniken på något avgörande sätt påverkade deras beslut att flytta. Också fysiskt resande spelade en viktig roll för att upprätthålla kontakt med släkt och vänner. Frekvensen av denna typ av resande ökade med vistelsens längd och minskade med ökat geografiskt avstånd. Dessa "sekundära flöden" visade sig i det stora hela vara ganska omfattande: i genomsnitt genererade varje tillfällig utlandsflytt ytterligare sju resor mellan de platser som förbundits av flytten – då handlar det både om flyttarens hemresor och vänner och familjs besök på den nya platsen. En stor del av denna rörlighet kan antas vara motiverad av behovet att upprätthålla viktiga, nära relationer (Williams, Chaban & Holland 2011), men den kan troligtvis också förstås som uttryck för att flyttningarna bidrar till att expandera möjlighetsrummet för flyttarens vänner och familj, genom att underlätta resande dit.

När det gäller den för denna undersökning centrala frågan om samband mellan utlandsflyttarna och rörlighet under efterföljande år, kan slutsatser dras på två nivåer. För det *första* är det uppenbart att respondenter som bott tillfälligt utomlands generellt varit avsevärt mer transnationellt rörliga under hela sitt unga vuxenliv, än de som inte gjort några sådana flyttningar. Detta samband gäller för utlandsresande i allmänhet men, något förvånande, inte för tjänsteresande. En möjlig förklaring av det senare resultatet är att många respondenter var, vid trettio års ålder, fortfarande i ett ganska tidigt skede av sina yrkeskarriärer. Att sambandet mellan tillfälliga flyttningar och omfattande transnationell fritidsrörlighet mellan 20 och 30 är så starkt, indikerar ändå att flyttningarna ofta är ett uttryck för, eller del av, en högrörlig livsstil. För det *andra* är det så att ungefär en tredjedel av flyttarna upprätthållit regelbunden fysisk kontakt med den plats de tidigare bott på under tiden efter att de återvänt hem. De flesta av dessa reser tillbaka för att upprätthålla sociala band till vänner och släktingar som skapats under vistelsen. Som väntat tycks vistelsens varaktighet vara en viktig faktor

för att förklara sannolikheten för att sådana starka band skall uppstå. Även om regelbundet återresande alltså inte tycks vara det typiska resultatet av tillfälliga utlandsflyttningar bland unga, visar resultaten att det i denna åldersgrupp ändå kan tänkas vara lika omfattande som besöksresande kopplat till familjens ursprung.

Sammanfattningsvis kan vi med hjälp av enkätundersökningen identifiera två specifika former av rörlighet som kan betraktas som konsekvenser av tillfällig utlandsboende under ungdomstiden: den första handlar om *resande för att upprätthålla relationer under tiden för vistelsen* – och gäller både flyttarna och deras vänner och släktingar; den andra handlar om *regelbundet återresande* till den plats de tidigare bott på, *under åren som följer* utlandsvistelsen, framförallt till följd av att nya sociala band skapas. Den geografiska utsträckning av sociala relationer som dessa flyttningar resulterar i, innebär alltså en expansion både av flyttarens och dennes vänner och släktingars aktivitetsrum – i första hand i det korta perspektivet men ofta också på lång sikt.

Men enkätresultaten indikerar också att andra samband mellan flyttningarna och senare rörlighet, än de som förklaras av utsträckta band till specifika platser och människor, kan vara minst lika viktiga. Det faktum att det dominerande geografiska mönstret – både med avseende på resande under åren efter hemkomst och ytterligare tillfälliga utlandsboenden – är utspridning snarare än kontinuitet, indikerar att förändrade preferenser och ökad rörlighetskompetens kan spela en viktig roll i detta sammanhang.

Den narrativa analys av intervjuerna som presenterades i kapitel sju, syftade till att bättre förstå de olika samband som enkätresultaten pekade på, men också till att utforska om något annat än de positiva eller förstärkande kopplingar mellan flyttningar och senare resande som dominerar bilden, överhuvudtaget förekommer. Detta är ju något som inte så lätt hanteras inom ramarna för en extensiv studie, utan kräver någon form av analys på individnivå.

Intervjuerna visade att för en del unga blir året utomlands aldrig så mycket mer än en exkursion eller en tillfällig avvikelse – ett mellanår – som i efterhand inte upplevs ha påverkat utvecklingen av livsförloppet på något tydligt sätt. På ett vis är det ju också denna typ av dynamik som förespeglas i uttryck som "gap year" eller "a year out". För andra utgör emellertid flytten utomlands under det tidiga vuxenlivet en avgörande händelse som på olika vis sätter deras individualiserade livsprojekt i rörelse (King & Ruiz-Gelizes 2003), även om den geografiska dimensionen av dessa projekt sedan skiljer sig ganska dramatiskt åt. Som jag visade i kapitel sju förbyts ibland en tidig entusiasm och hängivenhet i relation till ett transnationellt liv och karriär i dess motsats, som en följd av direkt erfarenhet av att bo utomlands. För människor som bejakat den livsstil och de värden som ofta förknippas med en internationell karriär och en högrörlig livsstil, kan ett sådant skifte innebära en omvärdering också med avseende på grundläggande värden i livet. En tredje möjlighet är såklart att den transnationella rörligheten intensifieras som en följd av den första utlandserfarenheten. Givet det argument som är vanliga i diskussionen om varför ungdomars rörlighet är viktig, liksom den dynamik som står i fokus för den teoretiska diskussionen om transnationell ungdomsmigration (se t ex King & Ruiz-Gelices 2003; Williams, Chaban & Holland 2011), kan detta sista mönster sägas vara det förväntade. Det är också så som en majoritet av de fjorton rörlighetsbiografier som analyserat i detalj här, bäst beskrivs, men också bland dem finns en avsevärd variation med avseende på rörlighetens former och omfattning.

Vad är det då, mer specifikt, som leder till en stegrande dynamik i ungas transnationella rörlighet? Många respondenter talar om att utlandsvistelsen lett både till en ökad tillit till den egna förmågan att klara sig på främmande platser och till en ökad reslust. För en del innebar den första flytten ett ganska dramatiskt öppnande av de möjligheter som ett rörligt liv erbjuder – möjligheter som de inte tidigare känt till. I andra fall hade kompetensen och lusten att resa och flytta runt i världen funnits med sedan barndomen, men stärktes då ytterligare när de kunde börja resa på egen hand. Flera av dem med denna typ av 'ärvt rörlighetskapital' har en familjebakgrund som innefattar transnationell migration. Nästan alla som har en eller flera föräldrar som är födda i ett annat land, hänvisar på ett eller annat sätt till detta faktum, när de förklarar sitt eget beslut att flytta utomlands. Viktigt att påpeka är, att upprätthållande av släktrationer inte för någon av dem spelat en betydelsefull roll, varken för det första beslutet att flytta utomlands eller för hur rörlighetsbiografien kommit att utvecklas. De intervjurespondenter som utvecklat ett varaktigt personligt engagemang i relation till avlägsna platser och kulturer har gjort så i stort sett oberoende av familjenätverk.

Den enskilda händelse som har potential att mest dramatiskt påverka rörlighetsbiografien på lång sikt, är mötet med en partner från ett annat land. För en av de respondenter som varit med om detta, har upprätthållandet av det nya geografiskt uttänjda familjenätverket kommit att helt dominera familjens transnationella rörlighet. I andra fall spelar resande knutet till partner och dennes familj en framträdande roll, men har inte varit avgörande för att förklara den övergripande, stegrande dynamiken – i dessa fall är relationen till partnern snarare ett element i ett bredare mönster av uttänjda relationer och interaktion över avstånd.

Ett annat, mer indirekt, sätt på vilket sociala relationer kan påverka hur rörligheten förändras under det tidiga vuxenlivet, har att göra med sociala nätverk av kompisar och den geografiska rörligheten inom dessa (Conradson & Latham 2005). När till exempel den lokala, sociala kontinuiteten vid ett visst universitet avtar som en följd av att fler rör sig mellan länder under utbildningens gång, så minskar de kvarhållande krafterna som den sociala gemenskapen annars utgör och tröskeln för att ge sig iväg (igen) kan på så vis också bli lägre. Denna form av rörlighet är emellertid starkt knuten till det tidiga vuxenlivet. Även för de respondenter som bott utomlands under större delen av åren mellan 20 och 30, verkar det finnas en ganska stark dragningskraft hemåt, inte minst när allt fler vänner återvänt och syskon eller kompisar börjat bilda familj. De allra flesta av de respondenter vars rörlighetsbiografier utvecklats i stegrande riktning, var vid tiden för intervjun, vid 31 års ålder, hängivna projekt – såsom barn, egna företag eller husrenoveringar – som inte särskilt lätt går att förena med fortsatta utlandsflyttningar eller en omfattande transnationell rörlighet.

De tre övergripande mönster med avseende på rörlighetens förändring över tid, som presenterats i denna rapport, bidrar till att vidga diskursen om, och förståelsen av, den transnationella rörlighetens dynamik. Även om dessa tre mönster inte alls gör rättvisa åt den mångfald av trajektorier som verkliga ungas rörlighetsbiografier uppvisar, och inte heller motsvarar en uttömmande kategorisering i detta avseende, visar de att rörlighetskonsekvenserna av en utlandsvistelse kan skilja sig åt, inte bara i kvantitativt, utan också kvalitativt, hänseende. En viktig poäng är att förändringens riktning på individnivå inte skall tas för given.

Referenser

- Adler, P. (1975). The transitional experience: an alternative view of culture shock. *Journal of Humanistic Psychology*, 15, ss. 13–23.
- Andersson, M. (2006). *Hemmet och världen: rumsliga perspektiv på medieanvändning*. Diss., Göteborgs universitet, Institutionen för journalistik och masskommunikation.
- Axhausen, K. W. (2007). Activity spaces, Biographies, Social Networks and their Welfare Gains and Externalities: Some Hypotheses and Empirical Results. *Mobilities*, 2(1), ss. 15-36.
- Bagnoli, A. (2009). On 'an introspective journey': Identities and travel in young people's lives. *European Societies*, 11(3), ss. 325-345.
- Bagnoli, A. & Ketokivi, K. (2009). At a crossroads: Contemporary lives between fate and choice. *European Societies*, 11(3), ss. 315-324.
- Bailey, A. (2009). Population geography: lifecourse matters. *Progress in Human Geography*, 33(3), ss. 407-418.
- Beck, U. (1992). *Risk Society: Towards a New Modernity*. London: Sage.
- Beck, U. & Beck-Gernsheim, E. (2002). *Individualization: Institutionalized individualism and its social and political consequences*. London: Sage.
- Bell, C. (2002). The big 'OE'. *Tourist Studies*, 2(2), ss. 143-158.
- Bell, M. & Ward, G. (2000). Comparing temporary mobility with permanent migration. *Tourism Geographies*, 2(1), ss. 87-107.
- Bertoncini, Y. (2008). *Encourage young people's mobility in Europe: Strategic orientations for France and the European Union*. Paris: Centre d'analyse stratégique.
- Blossfeld, H.-P., Buchholz, S. & Hofäcker, D. (2009). Life Course Inequalities in the Globalisation Process. I Ohnmacht, T., Maksim, H. & Manfred, M. (red.) *Mobilities and Inequality*. Farnham: Ashgate, ss. 51-73.
- Blossfeld, H.-P., Klijzing, E., Mills, M. & Kurz, K. (2005). *Globalization, Uncertainty and Youth in society*. London: Routledge.
- Bogren, H. (2008). Flytta eller stanna? Betydelsen av plats och platsförankring för den kvalificerade arbetskraftens internationella migration. Diss., Lunds universitet, Kulturgeografi.
- Brown, L. (2009). The transformative power of the international sojourn: an ethnographic study of the international student experience. *Annals of Tourism Research*, 36, ss. 502–521.
- Carlson, S. (2013). Becoming a mobile student: a processual perspective on German degree student mobility. *Population, Space and Place*, 19, ss. 168–180.
- Cairns, D. (2008). Moving in transition: Northern Ireland youth and geographical mobility. *Young*, 16(3), ss. 227-249.
- Cairns, D. & Smyth, J. (2009). I wouldn't mind moving actually: Exploring Student Mobility in Northern Ireland. *International Migration*, 49(2), ss. 135-161.

- Canzler, W., Kaufmann, V. & Kesselring, S. (2008). Tracing mobilities: an introduction. I Canzler, W., Kaufmann, V. & Kesselring, S. (red.) *Tracing Mobilities: Towards a Cosmopolitan Perspective*. Aldershot: Ashgate, ss.1–10.
- Castles, S. & Miller, M. (2009) *The age of migration: International population movements in the modern world*. New York: Palgrave.
- Coles, T. E., Duval, D. T. & Hall, C. M. (2004). Tourism, mobility and global communities: New approaches to theorising tourism and tourist spaces. I Theobald, W. (red.) *Global Tourism*. Oxford: Heinemann, ss. 463-81.
- Collins, F. L. (2008). Bridges to learning: International student mobilities, education agencies and inter-personal networks. *Global Networks*, 8(4), ss. 398-417.
- Conradson, D. & Latham, A. (2005). Friendship, Networks and Transnationality in a World City: Antipodean Transmigrants in London. *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 31(2), ss. 287-305.
- Cresswell, T. (2006). *On the Move: Mobility in the Modern Western World*. New York: Routledge.
- Daniels, S. & Nash, C. (2004). Lifepaths: geography and biography. *Journal of Historical Geography*, 30, ss. 449-458.
- Devadason, R. (2007). Constructing coherence? Young adults' pursuit of meaning through multiple transitions between work, education and unemployment. *Journal of Youth Studies*, 10, ss. 203–221.
- du Bios-Reymond, M. (1998). 'I Don't Want to Commit Myself Yet': Young People's Life Concepts. *Journal of Youth Studies*, 1(1), ss. 63-79.
- du Bios-Reymond, M., Plug, W., te Poel, Y. & Ravensloot, J. (2001). 'And then decide what to do next...' Young people's educational and labour trajectories: A longitudinal study from the Netherlands. *Young*, 9(2), ss. 33-52.
- Duval, D. (2004). Conceptualizing return visits: A transnational perspective. I Coles, T. & Timothy, D. (red.) *Tourism, Diasporas and Space*. London: Routledge, ss. 50-61.
- Elchardus, M. & Smits, W. (2006). The persistence of the standardized life cycle. *Time and Society* 15, ss. 303–326.
- Eriksson, A. (2008). Svenskar i världen. *Välfärd*, 2008(1), ss. 6-7.
- European kommissionen (2010). *Geographic and Labour Market Mobility*. Special Eurobarometer 337.
- European Council (2008). Slutsatser från rådet och medlemsstaternas regeringar, församlade I rådet den 21 november 2008, Om rörlighet för ungdomar. *Europeiska unionens officiella tidning*, C 320, 16.12.2008.
- Findlay, A. M. (2011). An Assessment of Supply and Demand-side theorizations of International Student Mobility. *International Migration*, 49(2), ss. 162-190.
- Findlay, A. M. & Li, F. (1997). An autobiographical approach to understanding migration: the case of Hong Kong emigrants. *Area*, 29(1), ss. 34-44.
- Findlay, A. M., King, R., Stam, A. & Ruiz-Gelices, E. (2006). Ever reluctant Europeans: The changing geographies of UK students studying and working abroad. *European Urban and Regional Studies*, 13(4), ss. 291-318.
- Findlay, A., King, R., Smith, F., Geddes, A. & Skeldon, R. (2012). World Class? An investigation of globalisation, difference and international student mobility. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 37, ss. 118-131.

- Findlay, A., McCollum, D., Shubin, S., Apsite, E. & Krisjane, Z. (2013). The role of recruitment agencies in imagining and producing the 'good' migrant. *Social and Cultural Geography*, 14, ss. 145-167.
- Frändberg, L. (2006). International Mobility Biographies: A Means to Capture the Institutionalisation of Long-distance Travel? *Current Issues in Tourism*, 9(4&5), ss. 320-334.
- Frändberg, L. (2008). Paths in transnational time-space: Representing mobility biographies of young Swedes. *Geografiska Annaler B*, 90(1), ss. 1-12.
- Frändberg, L. (2009). How Normal is travelling abroad? Differences in transnational mobility between groups of young Swedes. *Environment and Planning A*, 41(3), ss. 649-667.
- Frändberg, L. (2014a). Temporary Transnational Youth Migration and its Mobility Links. *Mobilities*, 9(1), ss. 146-164.
- Frändberg, L. (2014b). Acceleration or Avoidance? The Role of Temporary Moves Abroad in the Transition to Adulthood. *Population, Space and Place* DOI: 10.1002/psp.1851.
- Frändberg, L. & Vilhelmson, B. (2011). More or less travel: personal mobility trends in the Swedish population focusing gender and cohort. *Journal of Transport Geography*, 19(6), ss. 1235-1244.
- Furlong, A. & Cartmel, F. (1997). *Young people and social change: Individualization and risk in late modernity*. Buckingham: Open University Press.
- Furlong, A., Cartmel, F. & Biggart, A. (2006). Choice biographies and transitional linearity: Re-conceptualising modern youth transitions. *Revista de sociologia*, 79, ss. 225-239.
- Giddens, A. (1991). *Modernity and Self-Identity: Self and Society in the Late Modern Age*. Stanford CA: Stanford University Press.
- Guiver, J. & Jain, J. (2011). Grounded: Impacts of and Insights from the volcanic Ash Cloud Disruption. *Mobilities*, 6(1), ss. 41-55.
- Halfacree, K. & Boyle, P. (1993). The challenge facing migration research: the case for a biographical approach. *Progress in Human Geography*, 17(3), ss. 333-348.
- Hall, C. M. (2005). Reconsidering the Geography of Tourism and Contemporary Mobility. *Geographical Research*, 43(2), ss. 125-139.
- Hall, C. M. (2005). *Tourism: Rethinking the Social Science of Mobility*. Harlow: Pearson Education.
- Hall, C. M. & Williams, A. M. (2002). *Tourism and Migration: New relationships between production and consumption*. Dordrecht: Kluwer Academic Publisher.
- Harfi, M. (2008). Appendix 1: Student mobility in Europe: a statistical assessment. I Bentoncini, Y. (red.) *Encourage young people's mobility in Europe*. Paris: Centre d'analyse stratégique, ss. 57-70.
- Harvey, D. (1990). *The condition of postmodernity*. Oxford: Blackwell.
- Hauvette, M. (2010). Temporary youth migration and European identity. I Cairns, D. (red.) *Youth on the Move: European Youth and Geographical Mobility*, Weisbaden: VS Verlag, ss. 47-58.
- Haverig, A. (2011). Constructing Global/Local Subjectivities: The New Zealand OE as Governance through Freedom. *Mobilities*, 6(1), ss. 103-123.
- Haverig, A. & Roberts, S. (2011). The New Zealand OE as governance through freedom: Rethinking 'the apex of freedom'. *Journal of Youth Studies*, 14(5), ss. 587-603.
- Heinz, W.R. (2009). Youth transitions in an age of uncertainty. I Furlong, A. (red.) *Handbook of Youth and Young Adulthood: New Perspectives and Agendas*, London: Routledge, ss. 3-13.

- Hugo, G. (2006). An Australian diaspora? *International Migration*, 44(1), ss. 105–133.
- Hägerstrand, T. (1975). Space, Time and Human Conditions. I Karlqvist, A., Lundqvist, L. & Snickars, F. (red.) *Dynamic Allocation of Urban Space*. Westmead: Saxon House, 3-14.
- Hägerstrand, T. (1982). Diorama, Path and Project. *Tijdschrift voor Econ. en Soc. Geografie*, 73(6), ss. 323-339.
- Hägerstrand, T. (1987). Human Interaction and spatial mobility: retrospect and prospect. I Nijkamp, P. & Reichman, S. (red.) *Transport Planning in a Changing World*, Gower: Aldershot, ss. 11–28.
- Högskoleverket (2010). Universitet och Högskolor: Högskoleverkets årsrapport 2010. Stockholm.
- Högskoleverket & Statistiska Centralbyrån (2010). Internationell mobilitet I högskolan läsåret 2008/09. UF 20 SM 1001, Stockholm: Statistiska Centralbyrån.
- Hörschelmann, K. (2011). Theorising life transitions: geographical perspectives. *Area*, 43(4), ss. 378-383.
- Illich, I. (1974). *Energy and Equity*. London: Calder & Boyars LTD.
- Inkson, K. & Myers, B. (2003). "The big OE": Self directed travel and career development. *Career Development International*, 4(8), ss. 170-181.
- Jensen, O. B. & Richardson, T. (2004). *Making European Space: Mobility, power and territorial identity*. London: Routledge.
- Kesselring, S. & Vogl, G. (2010). '... Travelling, where the opponents are': Business Travel and the Social Impacts of the New Mobilities Regimes. I Beaverstock, J. V, Derudder, B., Faulkonbridge, J. & Witlox, F. (red.) *International Business Travel in the Global Economy*. Farnham: Ashgate, ss. 145-162.
- King, A. (2011). Minding the gap? Young people's accounts of taking a gap year as a form of identity work in higher education. *Journal of Youth Studies*, 14(3), ss. 341–357.
- King, R. (2002). Towards a New Map of European Migration. *International Journal of Population Geography*, 8(2), ss. 89-106.
- King, R. & Ruiz-Gelices, E. (2003). International Student Migration and the European 'Year Abroad': Effects on European Identity and Subsequent Migration Behaviour. *International Journal of Population Geography*, 9(3), ss. 229-252.
- King, R. & Raghuram, P. (2013). International student migration: mapping the field and new research agendas. *Population, Space and Place*, 19(2), ss. 127–137.
- Korpela, M. (2009). When a Trip to Adulthood becomes a Lifestyle: Western Lifestyle Migrants in Varanasi, India. I Benson, M. & O'Reilly, K. (red.) *Lifestyle Migration: Expectations, Aspirations and Experiences*. Farnham: Ashgate, ss. 15-30.
- Kåks, H. (2007). *Mellan erfarenhet och förväntan: Betydelser av att bli vuxen I ungdomars livsberättelser*. Diss., Linköpings universitet, Institutionen för studier av samhällsutveckling och kultur.
- Ladkin, A. (2004). The life and work history methodology: A discussion of its potential use for tourism and hospitality research. I Philimore, J. & Goodson, L. (red.) *Qualitative research in tourism: Ontologies, epistemologies and methodologies*. London: Routledge, ss. 236-254.
- Lalander, P. & Johansson, T. (2007). *Ungdomsgrupper I teori och praktik*. Lund: Studentlitteratur.
- Lanzendorf, M. (2003). Mobility biographies: A new perspective for understanding travel behavior. *10th international Conference on Travel Behaviour Research*. Luzern, Schweiz, augusti 2003.

- Larsen, J., Urry, J. & Axhausen, K. W. (2006). *Mobilities, Networks, Geographies*. Aldershot: Ashgate.
- Ley, D. (2010). *Millionaire Migrants: Trans-Pacific Life Lines*. Chichester: Wiley-Blackwell.
- Li, F., Findlay, A. M., Jowett, J. & Skeldon, R. (1996). Migrating to Learn and Learning to Migrate: A Study of the Experiences and Intentions of International Student Migrants. *International Journal of Population Geography*, 2(1), ss.51-67.
- Lieblich, A., Tuval-Mashiach, R. & Zilber, T. (1998). *Narrative Research. Reading, Analysis and Interpretation*, London: Sage.
- Luck, D. & Ruppenthal, S. (2010). Insights into Mobile Living: Spread, Appearances and Characteristics. I Schneider, N. & Collet, B. (red.) *Mobile Living Across Europe II: Causes and Consequences of Job Related Spatial Mobility in Cross National Comparison*. Opladen: Barbara Budrich Publishers, ss. 37-68.
- Mason, P. (2002). The Big OE: New Zealanders' Overseas Experience in Britain. I Hall, C. M. & Williams, A. M. (red.) *Tourism and Migration: New relationships between production and consumption*. Dordrecht: Kluwer Academic Publisher, ss. 87-101.
- Mills, M. & Blossfeld, H.-P. (2005) Globalization, uncertainty and the early life course: A theoretical framework. I Blossfeld, H.-P., Kijzing, E., Mills, M. & Kurz, K. (red.) *Globalization, Uncertainty and Youth in Society*, London: Routledge, ss. 1-24.
- Mills, M., Blossfeld, H.-P. & Kijzing, E. (2005). Becoming an adult in uncertain times: A 14-country comparison of the losers of globalization. I Blossfeld, H.-P., Kijzing, E., Mills, M. & Kurz, K. (red.) *Globalization, Uncertainty and Youth in Society*, London: Routledge, ss. 423-441.
- Molgat, M. (2007). Do Transitions and Social Structures Matter? How 'Emerging Adults' Define Themselves as Adults. *Journal of Youth Studies*, 10(5), ss. 495-516.
- Murphy-Lejeune E. (2002). *Student Mobility and Narrative in Europe*. London:Routledge.
- Parey, M. and Waldinger, F., 2010. Studying abroad and the effect on international labour market mobility: Evidence from the introduction of Erasmus. *The Economic Journal*, 121, 194-222.
- Pessoa, I. (2010). "Cosmopolitan" Portuguese youth: The World as Home after the Macao Migratory Experience. I Cairns, D. (red.) *Youth on the Move: European Youth and Geographical Mobility*, Weisbaden: VS Verlag, ss. 23-34.
- Portes, A. (2001). Introduction: the debates and significance of immigrant transnationalism. *Global Networks*, 1(3), ss. 181-193.
- Raymond, E. M. & Hall, C. M. (2008). The Development of Cross-Cultural (Mis)Understanding Through volunteer Tourism. *Journal of Sustainable Tourism*, 16(5), ss. 530-543.
- Robertson, A. (2005). Narrativanalys. I Bergström, G. & Boréus, K.(red.) *Textens mening och makt: Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*, Lund: Studentlitteratur, ss. 219–262.
- Ruddick, S.(2003). The Politics of Aging: Globalization and the Restructuring of Youth and Childhood. *Antipode*, 35(2), ss. 334-362.
- Ruiz-Gelices, E., King, R. & Favell, A. (2000). International Student Migration in Europe and the Institutionalization of a 'European Identity'. Conference on International Migration: New Patterns, New Theories. Nottingham Trent University, 11-13 september 2000.
- Statistiska Centralbyrån (2010). *Educational attainment of the population 2010*. Stockholm: SCB.

- Statistiska Centralbyrån (2011). *Befolkning 16-74 år efter region, utbildningsnivå, ålder och kön* <http://www.statistikdatabasen.scb.se> [2011-04-23].
- Scheiner, J. (2006). Housing mobility and travel behaviour: A process-oriented approach to spatial mobility. Evidence from a new research field in Germany. *Journal of Transport Geography*, 14(4), ss. 287-298.
- Shove, E. (2002). *Rushing around: coordination, mobility and inequality*. <http://www.lancs.ac.uk/staff/shove/choreography/rushingaround.pdf> [2012-02-21].
- Simpson, K. (2005). Dropping out or Signing Up? The Professionalisation of Youth Travel. *Antipode*, 37(3), ss. 447-469.
- Skogen, K. (1999). Another Look at Culture and Nature: How Culture patterns influence Environmental Orientation among Norwegian Youth. *Acta Sociologica*, 42(3), ss. 223-239.
- Tesfahuney, M. & Altamirano, A. (2000). Kroppar i rörelse: Internationell Migration. I Gren, M., Hallin, P.-O. & Molina, I. (red.) *Kulturens plats/Maktens rum*, Stockholm: Symposium, ss. 238-256.
- Tully, C. (2002). Youth in motion: Communicative and mobile. A commentary from the perspective of youth sociology. *Young*, 10(1), ss. 19-43.
- Ungdomsstyrelsen (2003). *De kallar oss unga. Ungdomsstyrelsens attityd och värderingsstudie*. Skrifter 2003:1. Stockholm: Ungdomsstyrelsen.
- Urry, J. (1990). *The Tourist Gaze: Leisure and Travel in Contemporary Societies*. London: Sage.
- Urry, J. (1995). *Consuming Places*. New York: Routledge.
- Walther, A. (2006). Regimes of youth transitions: Choice, flexibility and security in young people's experiences across different European contexts. *Young*, 14(2), ss. 119-139.
- Waters, J. L. (2006). Geographies of cultural capital: Education, international migration and family strategies between Hong Kong and Canada. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 31, ss. 179-192.
- Vertovec, S. (2004). Cheap calls: the social glue of migrant transnationalism. *Global Networks*, 4(2), ss. 219-224.
- Westberg, A. (2004). Forever Young? Young People's conception of Adulthood: The Swedish Case. *Journal of Youth Studies*, 7(1), ss. 35-53.
- Wiles, J.L., Rosenberg, M.W. & Kearns, R.A. (2005). Narrative analysis as a strategy for understanding interview talk in geographic research. *Area*, 37(1): 89-99.
- Vilhelmson, B. (2002). *Rörlighet och förankring: Geografiska aspekter på människors välfärd*. Choros 2002:1, Kulturgeografiska institutionen, Göteborgs universitet.
- Vilhelmson, B. & Thulin, E. (2013). Does the Internet encourage people to move? Investigating Swedish young adults' internal migration experiences and plans. *Geoforum*, 47(june), ss. 209-216.
- Vilhelmson, B. & Thulin, E. (submitted). Environment as a Multifaceted Migration Motive: Meanings and Interpretations Among a Group of Young Adults in Sweden.
- Williams, A. (2009). International migration, uneven regional development and polarization. *European Urban and Regional Studies*, 16(3), ss. 309-322.
- Williams, A. M. & Hall, C. M. (2002). Tourism, migration, circulation and mobility. The contingency of time and place. I Hall, C. M. & Williams, A. M. (red.) *Tourism and Migration: New relationships between production and consumption*. Dordrecht: Kluwer Academic Publisher, ss. 1-52.

- Williams, A. M., King, R. & Warnes, T. (2000). Tourism and international retirement migration: New forms of an old relationship in southern Europe. *Tourism Geographies*, 2(1), ss. 28-49.
- Williams, A. M., Chaban, N. & Holland, M. (2011). The Circular International Migration of New Zealanders: Enfolded Mobilities and Relational Places. *Mobilities*, 6(1), ss. 125-147.
- Wilson, J., Fisher, M. & Moore, K. (2009). The OE goes 'home': Cultural aspects of a working holiday experience. *Tourist Studies*, 9(3), ss. 3-21.
- Wimmer, A. & Glick Schiller N. (2002). Methodological nationalism and beyond: nation-state building, migration and the social sciences. *Global Networks*, 2(4), ss. 301-334.
- Viry, G., Hofmeister, H. & Widmer, E. (2010) Early Life Course Relocation: Effects on Mobility and Social Integration. I Schneider, N. & Collet, B. (red.) *Mobile Living Across Europe II: Causes and Consequences of Job Related Spatial Mobility in Cross National Comparison*. Opladen: Barbara Budrich Publishers, ss. 153-172.
- Zackariasson M. 1999. Ungdomars val och identitetsreflektioner: den moderna individualiseringsprocessen. I Arvastson, G. (red.). *Järnbur eller frigörelse? Studier i moderniseringen av Sverige*, Lund: Studentlitteratur, ss. 88–104.

Bilaga 1

Undersökning om resor och boende i utlandet sedan skoltiden

Många av frågorna i enkäten handlar om resor och eventuella flyttningar till andra länder som du gjort sedan du slutade skolan. För att vi skall kunna sätta in sådana händelser i ett vidare sammanhang (t ex utbildning och familj), finns också en del andra frågor om hur ditt liv sett ut under denna tid. Vissa av frågorna spänner över en ganska lång tidsperiod men då handlar det inte om detaljer utan ungefärliga uppgifter.

Din sysselsättning och familjesituation:

1. Vilken är din huvudsakliga sysselsättning just nu?

Obs! Ange endast ett alternativ

☐ Arbetar som anställd	☐ Föräldraledig
☐ Egen företagare	☐ Arbetssökande / arbetsmarknadspolitisk åtgärd
☐ Studerande	☐ Hemarbetande, sköter hushållet
☐ Långtidssjukskriven (mer än 3 mån.)	☐ Annat: _____

2. Vilket är/var ditt huvudsakliga yrke?

Om du inte yrkesarbetar nu, ange det yrke som du huvudsakligen har haft.
Försök att lämna en så detaljerad yrkestitel som möjligt.

Till exempel: Skriv istället för assistent, inköpsassistent. Var god texta!

3. Är du ensamstående eller gift/sambo?

- Ensamstående
 Gift/sambo

4. Har du några barn som bor hemma?

Räkna med de barn som bor minst halva tiden hos dig.

- Ja, i åldern 0-5 år
 Ja, i åldern 6-12 år
 Ja, i åldern 13-17 år
 Nej, har inga barn hemma

5. Beskriv översiktligt med hjälp av tabellen nedan vad du gjort och hur din familjesituation sett ut under tiden sedan du var 18 år. Sätt kryss för den aktivitet/de aktiviteter som varit aktuella under ett givet år.

	SYSSELSÄTTNING				FAMILJ			RÖRLIGHET		
	Gymnasie- studier	Högre studier	Löne- arbete	Arbets- löshet	Eget boende	Sambo /gift	Egna Barn	Bytte bostadsort	Bodde utom- lands*	Ute på långresa**
1998										
1999										
2000										
2001										
2002										
2003										
2004										
2005										
2006										
2007										
2008										
2009										
2010										

* Utlandsboende som varat minst tre månader.

** Resa utanför Sverige som varat minst tre månader.

Dina och dina vänners eventuella, längre vistelser utomlands:

6. Har du under en period om minst tre månader bott i ett annat land?

- Ja, vid ett tillfälle
 Ja, vid två tillfällen
 Ja, vid tre eller fler tillfällen
 Nej, aldrig → **gå till fråga 25**

7. Har du bott i ett annat land än Sverige under din barndom och/eller skoltid?

Ja

Nej → **Gå till fråga 9**

Beskriv, som i exemplet nedan, i vilket land/länder du bott, under vilket/vilka år du bodde där, om det var med eller utan dina föräldrar samt vad som var den viktigaste orsaken till ditt/ert utlandsboende.

	Land	Period	Med eller utan föräldrar	Orsak
Exempel :	Tyskland	1985-1986	med föräldrar	Mammas jobb

8. Har du bott i ett annat land än Sverige som vuxen/efter gymnasiet?

Nej → **Gå till fråga 26**

Ja, vid ett tillfälle

Ja, vid mer än ett tillfälle → **besvara frågorna nedan med avseende det tillfälle som varat under LÄNGST PERIOD.**

9. I vilken stad och vilket land bodde du? _____

10. Hade du besökt denna stad/plats någon gång tidigare?

Nej, aldrig

Ja Hur många gånger? _____ ggr.

11. Flyttade du ensam eller tillsammans med någon?

Ensam

Tillsammans med min partner

Tillsammans med en kompis

Tillsammans med flera kompisar

12. Under vilket/vilka år bodde du där? _____

13. Hur många månader varade det? _____

14. Hade du vänner och/eller släktingar där?

Nej, jag kände inte någon på plats när jag flyttade dit

Ja, en släkting

Ja, flera släktingar

Ja, en kompis

Ja, flera kompisar

forts.

15. Vilken var den främsta orsaken till att du flyttade dit?

Obs! Ange endast ett alternativ

- Studier
- Arbete
- Komma närmare släkt och/eller vänner
- Byta miljö
- Flytta ihop med min partner
- Följa med partner
- Annat _____

16. Vilken var din främsta sysselsättning under utlandsboendet?

- Lönearbete
- Studier
- Frivilligarbete
- Annat _____

17. Hade du under tiden utomlands tät kontakt med vänner och/eller anhöriga hemma?

- Nej
- Ja, via telefon
 - Dagligen
 - Flera gånger i veckan
 - Varje vecka
 - Mer sporadiskt
- Ja, via internet
 - Dagligen
 - Flera gånger i veckan
 - Varje vecka
 - Mer sporadiskt
- Ja, på annat vis _____

18. Påverkade *möjligheterna* till tät kontakt med vänner och anhöriga hemma ditt beslut att flytta utomlands?

- Nej, inte alls
- Ja, absolut
- Ja, i någon mån
- Vet inte

19. Fick du besök av familj och/eller vänner hemifrån under ditt utlandsboende?

- Nej
- Ja
 - Hur många gånger fick du besök? _____ ggr.
 - Hur många personer besökte dig sammantaget? _____ ggr.

20. Reste du hem på besök under ditt utlandsboende?

- Nej
- Ja
 - Hur många gånger? _____ ggr.

forts.

21. Har du besökt orten som du bodde på efter det att du flyttat därifrån?

- Nej
 Ja

Hur många gånger? _____ggr.

22. Har du idag regelbunden kontakt med någon person som du lärde känna under din utlandsvistelse?

- Nej, ingen
 Ja, en eller flera som bor kvar på platsen
 Ja, en eller flera som nu bor i Sverige
 Ja, en eller flera som flyttat till annan plats utanför Sverige

23. Har tiden du bodde utomlands haft stor betydelse för vilka val du gjort senare?

- Nej
 Ja, ganska stor betydelse
 Ja, mycket stor betydelse

Om ja, på vilket sätt? _____

24. Om du bott utomlands vid mer än ett tillfälle som vuxen, beskriv övriga tillfällen översiktligt som i exemplet nedan.

	Land	Ort	År	Varaktighet	Sysselsättning
Exempel :	<i>Spanien</i>	<i>Barcelona</i>	<i>2001-2002</i>	<i>8 månader</i>	<i>studier</i>

25. Ungefär hur många av dina klasskamrater från gymnasieskolan har bott utomlands under någon period sen ni tog studenten?

- Ingen
 Ett fåtal
 5-10 personer
 Fler än 10
 Över hälften
 Vet inte

Bor någon av dessa fortfarande i ett annat land?

- Ja, _____st.
 Nej, alla har flyttat tillbaka
 Vet inte
 Inte relevant

26. Har någon av dina fyra närmaste vänner bott utomlands under en period?

- Ja, _____st
 Nej, ingen

Om ja, hur höll ni kontakten under denna tid? Om flera av dina närmaste vänner bott utomlands, besvara frågorna nedan med avseende på den som står dig **närmast**.

- Kontakt via telefon och/eller internet flera ggr per vecka Jag åkte och hälsade på
 Glesare kontakt via telefon och/eller internet Hon/han kom hem på besök
 Sporadisk kontakt via telefon och/eller internet Vi skrev brev
 Vi hade ingen kontakt

27. Har någon i din familj bott utomlands under en period utan att du varit med?

- Ja, min mamma och/eller pappa Ja, min partner
 Ja, ett/flera syskon Nej, ingen

Om ja, hur höll ni kontakten under denna tid? Om flera av dina familjemedlemmar bott utomlands, besvara frågorna nedan med avseende på den som står dig **närmast**.

- Kontakt via telefon och/eller internet flera ggr per vecka Jag åkte och hälsade på
 Glesare kontakt via telefon och/eller internet Hon/han kom hem på besök
 Sporadisk kontakt via telefon och/eller internet Vi skrev brev
 Vi hade ingen kontakt

Dina utlandsresor:

28. Har du gjort några resor utanför Sverige under de senaste 12 månaderna?

- Nej → **Gå till fråga 29**
 Ja Hur många? _____st.

Ange resan/resornas mål, huvudsakliga färdssätt samt huvudsakligt ärende:

	Land	Färdssätt	Ärende
Exempel:	Italien	Flyg	Semester

29. Ungefär hur många utlandsresor brukar du göra under ett år?

- 0 4-5 Det har varierat mycket

- 1
 2-3

- 6-9
 10 eller fler

Vet inte

30. Reser du utomlands i tjänsten?

- Nej, aldrig
 Då och då
 Ca 1 gång per år
 2-3 ggr per år
 4-5 ggr per år
 6 ggr eller fler
 Inte relevant

31. Ungefär hur många utlandsresor har du gjort sen du blev 18? _____ st

Ungefär hur många av dessa har gått till platser utanför Norden? _____ st

Ungefär hur många av dessa har gått till platser utanför Europa? _____ st

32. Finns det någon plats utanför Sverige som du reser till eller har rest till på ett regelbundet sätt?

- Nej
 Ja

Om ja, beskriv kortfattat vart du reser, ungefär hur ofta och i vilket ärende:

33. Har du någon gång gjort en rundresa utanför Sverige som varat i tre månader eller mer?

*Här avses **inte** de tillfällen då du bott på en och samma plats utomlands.*

- Ja, vid ett tillfälle
 Ja, vid två tillfällen
 Ja, vid tre eller fler tillfällen
 Nej, aldrig

Om dig och din bakgrund:

34. Är du man eller kvinna?

- Man
 Kvinna

35. Vilken är din högsta utbildning?

Obs! Ange endast ett alternativ.

- Förgymnasial utbildning kortare än 9 år
 Förgymnasial utbildning 9 år
 Gymnasial utbildning högst 2-årig
 Gymnasial utbildning 3 år
 Eftergymnasial utbildning kortare än 3 år
 Eftergymnasial utbildning 3 år eller längre
 Forskarutbildning

36. Vilken är dina föräldrars högsta utbildning?

Obs! Ange endast ett alternativ för var och en.

Mamma

- Förgymnasial utbildning kortare än 9 år
 Förgymnasial utbildning 9 år
 Gymnasial utbildning högst 2-årig
 Gymnasial utbildning 3 år
 Eftergymnasial utbildning kortare än 3 år
 Eftergymnasial utbildning 3 år eller längre
 Forskarutbildning
 Vet ej

Pappa

- Förgymnasial utbildning kortare än 9 år
 Förgymnasial utbildning 9 år
 Gymnasial utbildning högst 2-årig
 Gymnasial utbildning 3 år
 Eftergymnasial utbildning kortare än 3 år
 Eftergymnasial utbildning 3 år eller längre
 Forskarutbildning
 Vet ej

37. Var är du och dina föräldrar födda?

Du: Sverige
 Utanför Sverige I vilket land? _____

Hur länge har du bott i Sverige? _____ år

Din mamma: Sverige
 Utanför Sverige I vilket land? _____.

Din pappa: Sverige
 Utanför Sverige I vilket land? _____

Under 2011 kommer jag att genomföra ett antal intervjuer med personer som bott utomlands under någon period. Intervjuerna kommer att handla om utlandsboendet samt om resor och kontakter till utlandet under efterföljande år. Om du är intresserad av att medverka för en sådan intervju, var god ange namn och kontaktuppgifter nedan:

Namn: _____

Telefon: _____

E-post: _____

Plats för synpunkter och kommentarer:

Tack för din medverkan!
